

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

**Charakteristika etnických skupin v české společnosti
s důrazem na jejich edukaci**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí diplomové práce:
Mgr. et Mgr. Karel Ouroda**

**Vypracoval:
Martina Čermáková**

Brno 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Charakteristika etnických skupin v české společnosti s důrazem na jejich edukaci“ vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny uvedené v seznamu literatury.

Brno 30. března 2008

Martina Čermáková

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Mgr. et Mgr. Karlovi Ourodovi, za velmi užitečnou metodickou pomoc a trpělivý přístup, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Martina Čermáková

OBSAH

1. Úvod	5
2. Etnické skupiny v české společnosti	8
2.1. Migrace a etnické skupiny – vymezení pojmů.....	8
2.2. Charakteristika vybraných etnických skupin	10
2.2.1. Migranti z Asie.....	11
2.2.2. Migranti ze středovýchodní Evropy.....	14
2.3. Vzdělávání etnických skupin.....	19
2.3.1. Statistické údaje k počtu cizinců na českých školách.....	21
2.3.2. Multikulturní výchova.....	22
2.4. Etnické skupiny a jejich vzdělávání v Brně.....	26
3. Romové jako etnická skupina	27
3.1. Historie Romů	29
3.2. Romská rodina.....	35
3.3. Specifika romské kultury.....	37
3.4. Sociální problémy Romů(nezaměstnanost, bydlení, zdraví, kriminalita)....	42
4. Vzdělávání romského etnika v ČR	48
4.1. Romové v českých školách.....	48
4.2. Faktory ovlivňující edukační proces romských žáků.....	52
4.3. Možnosti řešení problémů ve vzdělávání romského etnika.....	58
5. Praktická část	66
5.1. Cíl a hypotézy průzkumného šetření.....	66
5.2. Charakteristika průzkumného souboru, metodologie.....	67
5.3. Interpretace a analýza výsledků průzkumu.....	69
5.4. Vyhodnocení průzkumu.....	92
Závěr	96
Resumé.....	98
Anotace.....	99
Seznam použité literatury.....	100
Přílohy.....	102

*Prohlubujme to, co nás spojuje,
Překonávejme to, co nás rozděluje,
Uchovávejme to, co nás rozlišuje.*

Bernard z Clairvaux, 1091-1153
francouzský teolog a mystik

1. ÚVOD

Zvyšování mezinárodní migrace je způsobeno různými faktory - od ekonomických změn v jednotlivých zemích, přes globalizační podnikatelské projekty a satelitní komunikaci až po mezinárodní turistický ruch. V rámci migrace se setkávají rozdílné kultury, s čímž se pojí různé problémy např. rasismus, xenofobie, sociální vyloučení. Proto je úkolem každého státu zajistit účinnou integraci cizinců a vyvíjet snahu o bezproblémové vztahy mezi menšinami a většinovou společností. (Niessen, 2000, s.18)

I v České republice cizinců stále přibývá. Řešením otázky jejich integrace do české společnosti se zabývají dva dokumenty Vlády ČR – Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR a Koncepce integrace cizinců. Nejdůležitější je však snaha každého z nás. Úspěšné integrace docílíme především vzájemným kladným působením jak ze strany členů minorit, tak ze strany majoritní společnosti. Tohoto můžeme docílit především multikulturní výchovou, která má za úkol vytvořit takový stav společnosti, kdy se budou její členové vzájemně poznávat a respektovat. S multikulturní výchovou je nutné začít co nejdříve, nejlépe na úrovni základních škol, aby se u dětí nestačili rozvinout špatné postoje a předsudky vůči jiných kulturám. Pokud budou děti z etnických skupin adekvátně vzdělávány s ohledem na jejich kulturní specifika, je velká šance na jejich bezproblémovou integraci.

K výběru tématu „**Charakteristika etnických skupin v české společnosti s důrazem na jejich edukaci**“ mě přivedlo mé zaměstnání. Pracuji u Policie České republiky a

téměř denně se setkávám s příslušníky národnostních menšin. Jsem svědkem nepochopení, předsudků a xenofobie. Myslím si, že příčinou těchto negativních jevů je nedostatečná znalost odlišných kultur. Tento jev je v české společnosti nejmarkantnější u romského etnika, proto mu bude v této práci věnována největší pozornost.

Věřím, že pokud každý z nás bude mít o etnických skupinách a jejich kultuře potřebné informace, které mu pomohou dané etnikum pochopit, tak komunikace mezi majoritou a minoritami bude kvalitnější a povede k vzájemné toleranci. U dětí lze nejlépe tuto snahu rozvíjet ve školách prostřednictvím interkulturního vzdělávání. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem je jedním z cílů mé práce obecně charakterizovat jednotlivé etnické skupiny, nastínit jejich situaci na poli integrace a vzdělávání a v souvislosti s tím postihnout význam multikulturní výchovy.

Většině etnických skupin nečiní velké problémy začlenit se do majoritní společnosti. To však neplatí pro romské etnikum. Je dnou z nejdiskutovanějších etnických skupin v České republice a majoritní společnost ho vidí jako nejvíce konfliktní.

Pro svoji práci jsem si romské etnikum vybrala z následujících důvodů. Mé pracoviště se nachází v Brně na ulici Příční, která je v těsné blízkosti ulic Bratislavská, Cejl, Francouzská. V těchto ulicích je velká koncentrace romského etnika. Setkávám se s Romy jednak při vyšetřování různých přestupků a trestních činů z pozice policisty a jednak z pozice občana při cestě do zaměstnání a ze zaměstnání. Když se s těmito lidmi setkávám, tak mi v mysli vyvstávají tyto otázky: „Proč jsou Romové tolik přesvědčeni o své pravdě, i když je evidentní, že lžou? Proč jsou tak hluční? Proč je kolem jejich domů tolik odpadků a jejich domy jsou tak zdevastované? Proč se v dopoledních hodinách v ulicích pohybuje spousta školou povinných dětí? Proč mají romské děti tolik zameškaných hodin ve školách, že to musí řešit i policie?“. Na základě těchto úvah jsem si stanovila další cíl své práce – poznat do hloubky romské etnikum a zjistit příčiny jejich tolik odlišného chování, tak abychom já i ti, kdo budou moji práci číst, mohli tuto národnostní menšinu lépe pochopit.

Klíčem ke změně společenského postavení Romů je zvýšení úrovně jejich vzdělanosti. Ve vzdělávání Romů narážíme na spoustu překážek, které je třeba řešit.

Cílem mé práce je tedy také zjistit, čím jsou problémy ve vzdělávání Romů způsobeny a jaké jsou možnosti řešení těchto problémů.

V teoretické části své diplomové práce se budu věnovat obecné charakteristice etnických skupin, jejich migraci a integraci do většinové společnosti, kdy se zaměřím na multikulturní výchovu. Za účelem konkrétní představy o stávajícím stavu v dané otázce, zmíním stav národnostních menšin a jejich vzdělávání ve městě Brně. Podrobněji se budu zabývat romským etnikem ve vztahu k jeho historii a kultuře. Pozornost bude také věnována romské kultuře a romské rodině, kde dítě získává své vzorce chování, postoje a systémy hodnot. Nastíněn bude rovněž problém romského bydlení, nezaměstnanosti a kriminality. Největší důraz v teoretické části diplomové práce bude kladen na vzdělávání Romů a problémů s ním spojených, kdy se pokusím nalézt možnosti jejich řešení, přičemž budou zohledněny odlišnosti romského žáka. Zde bude také zmíněn význam přípravných tříd a romských asistentů.

Empirická část diplomové práce bude zaměřena především na zjištění příčin neúspěchů romských dětí ve vzdělávání. V této otázce bude hodnocen především podíl rodiny na domácí přípravu dětí, příčiny vysoké absence romských žáků a jejich využívání volného času. Závěrem budou výsledky všech šetření zhodnoceny a budou navržena možná řešení. Informace pro praktickou část budou získány obsahovou sekundární analýzou dostupných materiálů. Metodou pro průzkum bude zvolena kvantitativní strategie, kdy bude využito techniky dotazníků pro žáky základních škol a zúčastněného pozorování. Následně bude provedena analýza těchto dat a logické a deduktivní vymezení závěrů, k čemuž bude využit systémový přístup. Výsledky šetření budou platné pouze v rámci zkoumané lokality.

Tato práce by měla sloužit především k bližšímu pochopení problémů souvisejících s integrací etnických menšin, a to zejména ve vztahu k romskému etniku, ale také k nalezení možností řešení překážek na cestě k jejich úspěšné integraci.

2. ETNICKÉ SKUPINY V ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Evropa je rozmanitý a neklidný kontinent. Hranice států se mění už odedávna, nejčastěji v důsledku různých politických změn. Lidé však často zůstávají na jednom místě. To znamená, že hranice státu rozhodně nejsou stejné jako hranice rozmístění jednotlivých národů. Takže ve všech evropských státech lze nyní nalézt vedle národní majority i národnostní minority (etnické menšiny). Tímto způsobem se například v České republice ocitli vedle Čechů také Slováci, Ukrajinci, Maďaři, Němci, Poláci, Rusové, Řekové, Chorvati, Bulhaři, Rumuni, Romové.

Rozmanitost etnických menšin v evropských státech se neustále zvyšuje, a to především díky vzrůstající globalizaci, která je urychlována moderními komunikačními a dopravními prostředky. Proto je velice důležité tuto kulturní rozmanitost přijmout, mít úctu k odlišnostem, být snášenliví a odmítat diskriminaci. Ochrana práv menšin se například stala jednou z podmínek členství států v Radě Evropy. V Evropě lze vidět dva druhy postojů k odlišným kulturám. Jednak jsou rovnost a odmítání diskriminace zakotveny v národních a mezinárodních zákonech a jsou dodržovány v každodenní praxi. Oproti tomu však nesnášenlivost vede k porušování těchto zákonů a následně pak k násilným konfliktům mezi skupinami lidí nebo dokonce k válkám uvnitř států i mezi státy. (Niessen, 2000, s.19-25)

Proto by se měl každý stát angažovat v otázkách politiky národnostních menšin, kdy by se tato politika měla zakládat na úctě k základním právům a důstojnosti těchto menšin a imigrantů, která vyplývá z dobré znalosti kultury dané minority.

2.1. Migrace a etnické skupiny – vymezení pojmů

Etnické skupiny (etnikum) lze definovat jako „společenství lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu“. (Průcha, 2004, s.51) Výraz etnikum pochází z antické řečtiny, kde **ethos** znamenal **kmen, rasa, národ**.

Pojem **národnost** je v ČR používán jako označení příslušnosti k etickému skupině (národu). **Národnostní menšina** je pak definována podle zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, kde je v § 2 uvedeno:

1. „**Národnostní menšina je spole enství ob an R žijících na území sou asné R, kte í se odlišují od ostatních ob an zpravidla spole ným etnickým p vodem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvo í po etní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují v li být považování za národnostní menšinu za ú elem spole ného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a rovn ž za ú elem vyjád ení ochrany zájm jejich spole enství, které se historicky vytvo ilo.**“
2. „**P íslušníkem národnostní menšiny je ob an eské republiky, který se hlásí k jiné než eské národnosti a projevuje p ání být považován za p íslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kte í se hlásí ke stejné národnosti.**“

Vznik národnostních menšin bezprostředně souvisí s migrací obyvatel. Pojem „**migrace**“ v těchto souvislostech lze definovat jako časově ohraničený proces přesunu lidí mezi jednotlivými státy. (Hirt, Budilová, 2005, s.48) Migraci můžeme rozdělit na dobrovolnou a vynucenou. Vynucená migrace bývá způsobená snahou uniknout pronásledování, ozbrojeným konfliktům, přírodním katastrofám a jiným život ohrožujícím situacím. Důvodem dobrovolné migrace bývají především socioekonomické rozdíly mezi chudými a bohatými a z toho plynoucí vidina lepšího finančního postavení v jiné zemi. Jako další důvody můžeme uvést např. studium, sjednocení rodiny.

Svět je neustále konfrontován s pozitivními i negativními vlivy migrace. Za negativa lze považovat především nelegální migraci tzn. nelegální vstup osob přes státní hranice na území daného státu, nedovolený způsob opuštění státu a nelegální pobyt na jeho území. (Hirt, Budilová, 2005, st.49) S nelegální migrací se potýkají téměř všechny státy a doposud se jí nepodařilo potlačit. Na druhé straně díky migraci, kdy je stát tvořen různorodým obyvatelstvem, je schopen lépe se vyrovnat s nároky kladenými globalizací.. Tyto státy pak znají různé kultury, jazyky a zvyky, a proto mohou úspěšně existovat v multikulturním prostředí a být úspěšní na světovém trhu.

V první Československé republice byli na nátlak nacionalistů postaveni příslušníci jiné národnosti než československé do druhořadé pozice a byli diskriminováni. To vedlo

k nespokojenosti a důsledkem bylo jednak vytvoření samostatného Slovenského státu, dále přičlenění určitých oblastí k Polsku a v neposlední řadě to přispělo k rozbití republiky ze strany Německa. Po druhé světové byl na příslušníky národnostních menšin vyvíjen silný asimilační tlak a mnoho „nepřizpůsobivých“ skončilo v komunistických koncentračních táborech. Po roce 1989 se situace národnostních menšin změnila. Přestalo být omezováno vydávání knih a časopisů a organizování v národnostních spolcích. Národnostní menšiny dosáhli svého uznání a stát začal podporovat národnostní školství a rozvoj národnostních kultur. (Sekyt, 2004)

2.2. Charakteristika vybraných etnických skupin

Každý stát charakterizuje mimo jiné i národnostní složení obyvatelstva. V České republice se zjišťování národnostní struktury provádí při sčítání lidu. To bylo prováděno naposledy v roce 2001. Údaj o národnosti vyplňoval každý na základě svého rozhodnutí, mateřský jazyk nebyl rozhodující.

Tabulka č. 1: Národnostní skladba obyvatelstva České republiky z roku 2001 (ČSÚ, 2001)

<i>Národnost</i>	<i>Zastoupení v %</i>
Česká	90,4
Moravská	3,7
Slovenská	1,9
Ukrajinská	0,2
Polská	0,5
Německá	0,4
Vietnamská	0,2
Slezská	0,1
Romská	0,1
Jiná	2,5

K 1.3.2001 bylo dle údajů ČSÚ na území naší republiky evidováno přibližně 70.000 cizinců s dlouhodobým pobytem. Téměř polovina z tohoto počtu připadá na národnosti – slovenskou, ukrajinskou a vietnamskou. Podle údajů MV ČR se k 31.12.2004 zvýšil počet cizinců s povoleným trvalým pobytem zhruba na 99000. Převažují opět jmenované národnosti, kdy největší podíl na tomto počtu mají občané Vietnamu (asi 20000 osob).

2.2.1. Migranti z Asie

Vietnamci

Dnešní Vietnam má asi 78 mil. obyvatel. Více než polovina z nich vyznává buddhismus, dále jsou zde komunity hlásící se k taoismu, konfucianství a křesťanství. Po hospodářské stránce je Vietnam zaostalá země. Moc je zde v rukou komunistické strany. Lidská práva jsou značně porušována. Za projevení vlastního názoru jsou lidé posíláni do „převýchovných“ táborů, kde bývají mučeni. Proto mnoho Vietnamců z politických důvodů emigruje. I když jsou postupně do ekonomiky Vietnamu zařazovány prvky tržního hospodářství, tak stále žije velké množství Vietnamců na hranici chudoby. (Buryánek, 2002, s.367-368)

Vietnamská komunita v České republice je charakterizována především svojí uzavřeností a izolovaností. Ta je dána několika faktory - velkou kulturní odlišností, jazykovou bariérou, neproniknutelností rodinného kruhu a neustálým pracovním nasazením. Mezi vietnamské organizace u nás patří:

- Svaz Vietnamců v České republice
- Svaz vietnamských podnikatelů
- Občanské sdružení vietnamsky hovořících občanů České republiky
- Česko-vietnamská společnost.

Vietnamská kultura se vyznačuje určitými specifiky. Jednak je to velká soudržnost s rodinou. Pevné vztahy se udržují i mezi vzdálenějšími příbuznými. Jsou zvyklí se velice často navštěvovat, kdy není nutné návštěvu předem ohlásit. Značný důraz je kladen na vzdělání, které je pro ně velice důležité. Mezi pravidla slušného

chování patří u Vietnamců především pohostinnost. Pohoštění se slušně nabídnout vždy a každému. Co se týká oblékání, tak zde považují za absolutně nepřipustné krátké kalhoty u dospělého člověka. Proto vietnamské ženy téměř nenosí sukně. Naprosto nepřipustné jsou také intimnější projevy náklonnosti milenců na veřejnosti. Naopak objímání mezi přáteli je velice časté a přirozené. Důležitým rysem vietnamské kultury je kult předků. Každá rodina má domácí oltář, jehož prostřednictvím jim prokazuje úctu. Ve Vietnamu se neslaví narozeniny, ale dny úmrtí předků a rodinných příslušníků. Nejvýznamnější tradiční vietnamský svátek je Tet Nguyen Dan – lunární Nový rok, který se řídí podle lunárního kalendáře. Děti slaví svůj svátek 15. srpna.

Pokud se jedná o komunikaci, tak i zde lze nalézt několik zvláštností. V neverbální komunikaci se některým gestům nebo mimickým vyjádřením přikládá jiný význam než je u nás obvyklé. Například úsměvem nedávají Vietnamci najevo jen radost, ale také třeba to, že nerozumí projevu mluvčího. Dále úsměvem projevují nervozitu, podráždění nebo omluvu. Přímý pohled do očí při hovoru je považován za nezdovolivý. Smrkání na veřejnosti je neslušné. Důležitým znakem vietnamské kultury je také jejich zásada, že člověk by neměl obtěžovat okolí svými problémy. Ten kdo dává příliš najevo své emoce, ztrácí před ostatními respekt. Také z tohoto důvodu nejsou s jejich integrací v České republice větší problémy. Jelikož také považují za nevhodné nesouhlasit s názorem druhé osoby, tak ve vietnamštině téměř nenalezneme zápor. Vietnamština má tři základní dialekty a asi 60% slovní zásoby tvoří přejímky z čínštiny. Vietnamská jména se skládají z příjmení, jména a spojovací slabiky. Neobvyklé psaní i čtení vietnamských jmen způsobuje nejčastější potíže na úřadech a ve školství, kdy se při vyslovování komolí a těžko se identifikuje, co je ve jménu příjmení. (Hirt, Budilová, 2005, s.57-58)

Imigrace z Vietnamu na území České republiky začala přibližně v 50. letech 20. století. Bylo to především na základě diplomatických vztahů mezi ČR a Vietnamem, kdy k nám přicházeli převážně vietnamští učni a pracovníci. V devadesátých letech bylo zrušeno velké množství závodů a vietnamští pracovníci ztratili zaměstnání. Mnoho z nich pak využilo možnosti získat živnostenský list a začali podnikat, a tak mohli v zemi zůstat. Do České republiky také přijížděli Vietnamci z NDR, Maďarska, Slovenska a Polska. Jejich nejrozšířenější formou výdělečné činnosti byl a je stánkový prodej spotřebního zboží. V posledních letech však začali otvírat i kamenné obchody.

Největší koncentrace Vietnamců je zaznamenána v Praze, Brně, Ostravě, a dále u hranic s Německem a Polskem. (Buryánek, 2002, s.373-375)

Pro Vietnamce je největším problémem jazyková bariéra a také pochopení naší velice rozdílné kultury. Každopádně i přes všechny problémy, se kterými se v naší zemi potýkají působí nenápadně, pracovitě a soběstačně. Jejich bezkonfliktní integraci napomáhá i to, že vzdělávání mělo a má pro vietnamskou komunitu velký význam. Vietnamská společnost si učitelů vždy vážila a tito se těšili velmi dobrému společenskému postavení. Rodiče se současných dětí se češtinu učí jen v nezbytně nutné míře, ale jejich děti nemají se zvládnutím českého jazyka velké problémy. Celkově jejich výsledky na školách bývají nadprůměrné.

í ané

Číňané přijížděli do České republiky v 50. letech v rámci mezinárodní spolupráce, ale ve větším počtu se objevovali až v 90. letech. Pro mnoho Číňanů slouží ČR pouze jako přestupní místo na cestě do západní Evropy. V současné době jezdí Číňané do Evropy především z ekonomických důvodů, nikoli z politických. Obvykle zde provozují tradiční čínské restaurace a stánkový prodej, obdobně jako Vietnamci. Největší koncentrace Číňanů je v Praze a Středočeském kraji. Většinou se nesdružují v žádných organizacích. V současné době funguje pouze Krajské sdružení Číňanů žijících v ČR.

Migrace z Číny probíhá ze dvou směrů. Jednak imigranti přicházejí ze severu Číny, kde mají obvykle dobré společenské postavení a dosáhli určitého vzdělání. Motivem jejich odchodu je snaha využít dobrých podmínek pro podnikání v prostoru střední Evropy. Tito lidé jsou v dobré finanční situaci, mají pevné vazby ke své vlasti a bývají z nich úspěšní podnikatelé. Další imigranti přicházejí z jižní Číny, hlavně z venkova a slabších sociálních vrstev. Tito utíkají před chudobou a aby se mohli dostat ze své země, tak se často velmi zadluží. Poté bývají většinou zaměstnání u svých bohatších krajanů nebo s nimi jinak spolupracují. S integrací v České republice nemají Číňané větší problémy. (Šišková, 2001)

U Číňanů vnímáme především jejich specifický jazyk a také odlišnou kuchyni. Čínština je zapisována znakovým písmem a vyznačuje se velkou dialektovou rozrůzněností. Má několik tónických přízvuků, pomocí kterých se rozlišuje význam stejně psaných slov. Čínská kuchyně je charakteristická například vlasovými nudlemi, rýží, masem, které je obvykle zpracováno na malé kousky, aby se dalo jíst hůlkami. Čínské jídlo bývá také hodně ostré, avšak v České republice je uzpůsobeno naší chuti.

Číňané používají lunární kalendář, kterým se řídí spousta významných událostí a také svátky, které slaví Číňané po celém světě. Nejvýznamnější je oslava lunárního Nového roku. Svátky se slaví obvykle v rodině, a to i několik dní, kdy se příbuzní vzájemně navštěvují a dávají si dárky. Když jdeme někde na návštěvu my, obvykle přineseme něco sladkého a případně láhev alkoholu. Číňané se navzájem obdarovávají například ovocem a zeleninou. Jejich životní styl je jistě zdravější než náš. Všichni bez rozdílu věku cvičí, ať už jsou to různé styly bojových umění, thai-či, pestré taneční sestavy. Ráno i večer jsou všechny parky v Číně plné cvičících lidí. (Hirt, Budilová, 2005)

Mezi další migranty z Asie patří také občané Arménie, Kazachstánu, Mongolska a Sýrie.

2.2.2. Migranti ze středovýchodní Evropy

Ukrajinci

Vznik nezávislé Ukrajiny v roce 1991 a velká ekonomická krize se stali příčinou obrovské ekonomické migrace Ukrajinců do České republiky. Česká republika se stala pro ukrajinské emigranty dostupnou a lákavou lokalitou především kvůli jazykové a geografické blízkosti. V letech 1996-1997 byl jejich příliv do ČR největší. Většina imigrantů pochází ze západní části Ukrajiny a Podkarpatské Rusi, kde je velká nezaměstnanost. Jako další důvody jejich odchodu z vlasti lze uvést neexistenci sociálních programů na podporu chudých, velmi nízká životní úroveň a katastrofální zdravotnické služby. Do ČR přicházejí především mladí ženatí muži, kteří mají doma děti. Snaha zabezpečit rodinu je nutí odjet pracovat do zahraničí.

Ukrajinci se nejvíce soustřeďují ve velkých městech, kde je dostatek pracovních příležitostí např. v Praze. Podle odhadů má 70% Ukrajinců na našem území ukončené středoškolské vzdělání. Přesto vykonávají především nekvalifikované dělnické a manuální práce. Mezi dělníky lze nalézt i učitele nebo lékaře, kteří neměli možnost své kvality doma uplatnit. Ukrajinské ženy u nás nejčastěji pracují v zemědělství nebo jako uklízečky. (Buryánek, 2002, s.406-409)

Podstatným znakem provázejícím pracovní migraci Ukrajinců je také existence zprostředkovatelů práce. Ti pomáhají imigrantům vyřídit české vízum, ubytování, najít práci a za tuhle pomoc jim ukrajinští pracovníci pak odvádějí část svého výdělku. Zprostředkovatelé si u sebe často ponechávají některé jejich doklady a na základě toho je pak mohou vydírat. To se týká především manuálně pracujících. I přesto jsou služby těchto zprostředkovatelů nadále využívány, jelikož získat pracovní vízum legální cestou bývá zdlouhavé a nákladné. Ti, co pracují v intelektuální sféře pobývají v zemi většinou legálně, takže nikomu neplatí. I když jsou případy, kdy musí ukrajinským vyděračům platit za tzv. ochranu.

Pro ukrajinskou menšinu je v ČR typická slabá znalost češtiny případně jakýchkoliv jiných jazyků, kulturní život a minimální využívání různých organizací. V současné době zde mají tyto organizace:

- Ukrajinská iniciativa v ČR
- Sdružení Ukrajinců a příznivců Ukrajiny
- Sdružení ukrajinských žen
- Fórum Ukrajinců ČR
- Ukrajinští krajané.

Problémy s integrací do české společnosti si Ukrajinci způsobují svým neustálým pohybem po celém našem území a také tím, že jejich pobyt je obvykle ilegální. Stát proto usiluje o to, dostat většinu ukrajinských migrantů pod kontrolu a apeluje také na ně, aby svůj pobyt v ČR legalizovali. (Hirt, Budilová, 2005)

V médiích jsou Ukrajinci často spojováni s vysokou kriminalitou a jsou obviňováni z toho, že Čechům kradou práci. To ovlivňuje vytváření našeho postoje k

tomuto etniku. Jak je to skutečně s poměrem jejich kriminality vůči kriminalitě našich občanů bohužel nezjistíme, protože nemáme k dispozici patřičné údaje. Tvrzení o tom, že kriminalita Ukrajinců je vyšší než naše, vzniklo spíše na základě toho, že trestný čin spáchaný Ukrajincem je více medializován a je opětovně zdůrazňována jeho národnost. Co se týká jejich práce v naší zemi, tak budme rádi, že zde Ukrajinci pracují. V některých odvětvích by u nás už neměl kdo pracovat. Takové práce jaké zde Ukrajinci vykonávají totiž členům majoritní společnosti příliš „nevoní“. Proto bychom se v našich odsuzujících názorech na toto etnikum neměli unáhlivat, ale spíše se pokusit je lépe poznat.

Moldavané

Moldavsko je další z postkomunistických zemí, která prošla velkými společenskými změnami. Nezávislost vyhlásila v roce 1991, po rozpadu SSSR. Obyvatelé jsou zde většinou ve špatné ekonomické situaci, protože po pádu komunismu zanikla řada pracovních příležitostí. Také je zde obvykle špatně dostupná lékařská pomoc. Řešení této situace mnozí spatřuje v dočasné práci v zemích na západ od nich. Až si tyto lidé vydělají peníze, tak se obvykle vracejí zpátky do své vlasti. Obdobně jako Ukrajinci využívají služeb „zprostředkovatelů“. Moldavané hovoří jednak moldavsky, ale také téměř všichni ovládají plynule ruštinu, což vede často k jejich záměně s Ukrajinci nebo Rusy. (Hirt, Budilová, 2005)

Rusové

Rusové přicházeli do České republiky už za první Československé republiky. Obvykle utíkali před bolševickým terorem a byli to lidé vzdělaní, z vyšších společenských vrstev. Později pokračovali ve své cestě dál na západ (do Ameriky) a jejich počet se u nás snižoval. Od roku 1993 po odsunu sovětských vojsk přicházejí Rusové do naší země hlavně za prací. Velké množství zde zakládá rodiny a žádají o občanství. V současné době se převážně sdružují v Praze a v Karlových Varech. Vyznačují se vysokou ekonomickou aktivitou a velkou vzdělaností. Vůči majoritní společnosti jsou spíše uzavření. (Gabal, 1999)

Slováci

Slováci jsou největší národnostní menšinou v České republice. Do Čech přicházeli už v 18. století kvůli studiu a někteří z nich už zde zůstali. Po vzniku Československé republiky jich přicházelo do Čech a na Moravu stále více a více. Důvodem bylo především studium a práce. Po rozdělení Československa se stali Slováci národnostní menšinou. Vzhledem k jazykové blízkosti a dlouhodobým soužitím s Čechy nemají s majoritní společností žádné problémy a pozvolna dochází k jejich asimilaci. Slováci vydávají na našem území slovenský tisk např. Slovenské listy. (Sekyt, 2004)

Přestože jsou Slováci nejpočetnější národnostní menšinou v České republice, tak v současné době neexistují žádné základní nebo střední školy se slovenským vyučovacím jazykem. Na druhé straně české děti v současné době slovenštině už skoro nerozumějí. Důvodem je velká snaha Slováků asimilovat se v české společnosti a také se po rozpadu československé federace ztrácí dříve běžné používání obou jazyků.

Poláci

Na severu Moravy, především v oblasti Karviné a Frýdku-Místku, žije další početná národnostní menšina – Poláci. Žijí zde vlastně odnepaměti. V České republice mají vypracovaný školský systém, kdy se ve školách vyučuje v polštině. Mají k dispozici velké množství základních škol, mateřských škol, několik tříd na středních odborných školách a gymnáziích. V polském jazyce jsou vydávány noviny i časopisy např. Glos ludu a také se polština užívá v regionálním vysílání Českého rozhlasu. Poláci si založili spoustu organizací, které mají roli nositelů kultur stejně jako již zmíněný tisk. Diskriminaci pocítují pouze při přijímacím řízení na vysoké školy, které je možné vykonat pouze v českém jazyce. (Gabal, 1999)

V polských školách však dětí postupně ubývá. Kadlubinec (1997, s.197) vidí příčiny tohoto úbytku v několika faktorech: „**demografické změny (stárnutí polských obyvatel, smíšená manželství), nedostatek prováděcího řízení k n kterým zákon m týkajícím se národností, nedostatek polských mateřských škol, proces industrializace karvinského uhelného revíru, administrativní změny (spojování obcí),**

nedostatek možností dalšího vzdělávání v polštině (např. nepřítomnost u slovenského školství)“.

Maďaři

Maďaři přicházeli ze Slovenska do České republiky po vzniku Československa a dále po roce 1945, kdy sem byli posíláni na převýchovu. Když se mohli vrátit do svých domovů, tak tyto již neexistovali. Proto zůstalo mnoho Maďarů v České republice. Jelikož je maďarská menšina rozptýlena po celé republice, nemohlo vzniknout maďarské národnostní školství. Většinou se již asimilovali, ale kladný vztah k maďarské kultuře a jazyku stále mají. Tento rozvíjejí pomocí kurzů jazyka a prvků kultury pro maďarské děti. (Gabal, 1999)

Němci

Další menšinou žijící na území České republiky jsou Němci. Tito původně žili hlavně v českém pohraničí a ve velkých městech, a to už od 13. století, kdy je přizval Přemysl Otakar II. Nyní žijí rozptýleně po celé České republice, proto nebylo možné stejně jako u Maďarů zavést německé národnostní školství. Existují však soukromé německé školy, které jsou dotovány ze zahraničí. Němci také vydávají časopisy, noviny i knihy např. týdeník Landes Zeitung. S majoritní společností nemají žádné větší problémy. (Gabal, 1999)

Bulhaři

Emigranti z Bulharska přicházejí do Čech po 2. světové válce, aby zde mohli studovat. V rámci mezistátní dohody přichází další vlna mladých Bulharů na práce do zemědělství, především v oboru zahradnictví. Kvalifikovaní bulharští zahradníci u nás často zbohatli, na trvalo se zde usadili a převážně se asimilovali. V 90. letech 20. století se zvýšil počet imigrantů z Bulharska v důsledku špatné ekonomické situace v jejich zemi. Starší bulharská migrace se vyznačovala vysokou vzdělaností imigrantů, oproti tomu současná migrace se týká hlavně mladých mužů, kteří vykonávají manuální práce a špatnou situaci v zemi hodnotí jako dočasnou. V České republice se zdržují hlavně v západních Čechách a na severní Moravě. (Sekyt, 2004)

Řekové

Řekové začali emigrovat do Československa až v důsledku občanské války, která probíhala v letech 1946-1949. Když se v Řecku opět prosadila demokracie, tak se většina Řeků vrátila do vlasti (v 60. letech 20. století) a v České republice jich už mnoho nezůstalo. (Sekyt 2004)

Rumuni

V 15.století byli Rumuni přizváni na Valašsko, aby zde zavedli chov ovcí a pomohli obdělávat horskou krajinu. Tito přistěhovalci se zcela asimilovali. Po 2. světové válce se v Československu usadilo několik rumunských vojáků. V 50.letech 20. století začalo Rumunů na našem území přibývat, a to především z řad zemědělských dělníků, kteří se zde převážně usadili na trvalo. V současné době je v Rumunsku ekonomická krize, a proto mnoho Rumunů emigrovalo do České republiky, kde zpravidla usilují o azyl. (Sekyt, 2004)

Mezi další emigranty ze středovýchodní Evropy patří také Chorvati, Srbové a obyvatelé Bosny a Hercegoviny, kteří do České republiky emigrovali hlavně kvůli válce v roce 1991.

Romské národnostní menšině a všemu co s ní souvisí se budeme věnovat v samostatné kapitole.

2.3. Vzdělávání etnických skupin

Národnostní menšiny a cizinci v České republice mají v oblasti vzdělávání stejná práva a povinnosti jako občané České republiky. Právo na vzdělání mají zaručeno v Listině základních práv a svobod. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT ČR) se vzděláváním cizinců zabývá v rámci Koncepce integrace cizinců na území ČR od roku 2000. Průběžně vydává a aktualizuje potřebné pokyny a předpisy

v oblasti vzdělávání. V roce 2001 byl MŠMT ČR také vydán Plán integrační politiky, který se zabývá oblastmi ve vzdělávání cizinců. V tomto plánu je také zahrnuto vzdělávání učitelů v oblasti integrace cizinců, podpora programů v oblasti rozvoje vzdělávání cizinců, koordinace pedagogického výzkumu, tvorba učebních pomůcek pro vzdělávání cizinců. Mezi právní předpisy MŠMT ČR, jimiž se vzdělávání cizinců řídí patří:

- Pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k zajištění kurzů českého jazyka pro azylanty čj. 21153/2000-35.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Pravidla přístupu cizinců ke vzdělání byla aktuálně novelizována Zákonem č. 343/2007 Sb.

Zvládnutí českého jazyka má pro adaptaci a integraci dětí národnostních menšin klíčový význam. Bohužel školy nemají povinnost vytvářet podmínky pro bezplatnou výuku nebo doučování českého jazyka pro děti cizinců. Mnohé to skutečně nedělají, kdy důvodem je především finanční náročnost. A přitom vstup dítěte do školy bez pořádné znalosti českého jazyka, je pro něj doslova šokem. Pokud dítě neovládá vyučovací jazyk, tak není schopné porozumět učivu, chápat kulturu majority a komunikovat s ostatními. Potom může dítě z národnostní menšiny trpět pocitem méněcennosti, která je podněcována tím, že majorita jeho menšinu chápe jako něco horšího. Důsledkem toho často u těchto dětí dochází k deviantnímu chování, což bývá výsledkem snahy o znovunalezení sebeúcty.

Cílem vzdělávání národnostních menšin je jejich integrace. Integraci lze chápat jako nejvyšší stupeň socializace jedince a schopnost zapojit se do společnosti. Můžeme rozlišit dva směry integrace (Novosad, 2000, s.21):

- **asimilace**: vychází z toho, že integrace je záležitostí znevýhodněných osob a vychází z předpokladu, že chování majority je to jediné správné. Také vyjadřuje vztah k hodnotovému systému společnosti. Integrace je chápána jako ztotožnění minority s identitou majority, přičemž je důležité, aby ze strany menšiny byly přijaty normy a hodnoty většinové společnosti. Cílem je splynutí minority s majoritou pomocí rychlých, praktických a legislativních řešení namísto systémových opatření a důkladné teoretické přípravy

- **adapta ní:** chápe integraci jako společný problém minority i majority. Integrace by měla vycházet ze vzájemného přijetí a pochopení všech zúčastněných.

2.3.1. Statistické údaje k počtu cizinců na českých školách

Mateřské školy

Podíl cizinců v mateřských školách činí 1,1 % všech dětí navštěvujících mateřskou školu. Naprostá většina dětí - cizinců v mateřských školách pochází z Vietnamu (36,3 %), dále z Ukrajiny (15,3 %), Slovenska (13,5 %) a Ruska (7,0 %).

Základní školy

V České republice tvoří cizinci 1,3 % žáků v základních školách. Nejčastěji se jedná, stejně jako v mateřských školách, o občany Vietnamu (28,5 %), Ukrajiny (22,2 %), Slovenska (17,0 %) a Ruska (7,7 %).

Střední školy

V oblasti středního školství činí podíl studujících cizinců celkem 0,9 %. Jedná se především o občany Vietnamu (20,9 %), Ukrajiny (21,3 %), Slovenska (15,0 %) a Ruska (13,4 %).

Konzervatoře

Na konzervatořích se vzdělává celkem 93 cizinců a jejich podíl na celkovém počtu žáků konzervatoří činí celkem 1,4 %. Nejčastěji se jedná o občany Slovenska (39,8 %), Ukrajiny (16,1 %) a Ruska (9,7 %).

Vyšší odborné školy

V posledních letech poklesl celkový počet cizinců na vyšších odborných školách na 313 žáků. Souvisí to i s celkovým poklesem žáků vyšších odborných škol. Cizinci studují především formou denního studia, dálkovou formou z nich studuje necelá třetina. Nejvíce cizinců studuje na vyšších odborných školách v Praze (39 %) a v Moravskoslezském kraji (28 % cizinců na českých VOŠ). Nejčastěji cizinci studují na

vyšších odborných školách v oborech zdravotnických a ekonomických. Cizinci tvoří 1,1 % všech studentů vyšších odborných škol, nejčastěji se jedná o občany Slovenska.

Vysoké školy

Vysoké školství je oblast vzdělávání, ve které studuje nejvíce cizinců. Od akademického roku 2001/02 se počet cizinců studujících na českých vysokých školách téměř ztrojnásobil, cizinci studují především v bakalářských a magisterských studijních programech prezenční formou a tvoří 7,2 % všech studentů vysokých škol. Počty studentů pochopitelně závisejí na počtu poprvé nově přijatých ke studiu v jednotlivých letech. Cizinci tvoří 9,3 % všech nově přijímaných na vysoké školy. Z celkového počtu absolventů vysokých škol je celkem 4,4 % cizinců. Nejvíce cizinců studuje na vysokých školách v Praze a v Brně, nejčastěji se jedná o studenty ze Slovenska. Po roce 2000 jsme zaznamenali nárůst počtu studentů z bývalých států Sovětského svazu (Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Kazachstán a další). Poměrně velký počet studentů je i z Vietnamu, Polska a Německa.

(ČSÚ, Vzdělávání cizinců, 2006)

2.3.2. Multikulturní výchova

Lidé jsou si již od počátku svého bytí vědomi vzájemných odlišností, a to především rasových, jazykových a náboženských. Přes tyto rozdíly mají všichni lidé mnoho společného. Proto je nutné rozvíjet multikulturní výchovu, abychom se navzájem lépe poznali, svoji kulturou se obohacovali a zamezili tak předsudkům a nenávisti.

Průcha (2000, s.167) definuje **multikulturní výchovu** jako „širokou oblast jednak teorie a výzkumu, jednak praktických aktivit školních i mimoškolních. Je to transdisciplinární oblast, v níž se spojují přístupy pedagogiky, kulturní antropologie, interkulturní psychologie, sociolingvistiky aj., ale jádro leží v pedagogice, nebo jde o určitý druh edukace se specifickým posláním. Toto poslání je odvozováno z přesvědčení, že na základě určitých vzdělávacích obsahů lze dosáhnout do školních osnov a určitých vyučovacích postupů lze formulovat v žácích pozitivní postoje k příslušníkům jiných kultur“. Podle Pedagogického slovníku (1998) termín **multikulturní výchova** vyjadřuje

„snahy prostřednictvím vzdělávacích programů vytvářet způsobilost lidí chápat a respektovat jiné kultury než svou vlastní.“

K definici pojmu multikulturní výchova je třeba poznamenat, že je rovněž používáno označení interkulturní výchova, což je termín používaný jako synonymum multikulturní výchovy. Zde musíme připomenout, že při používání termínu multikulturní či interkulturní výchova, chápeme výchovu ve smyslu vzdělávání a výchova. Vhodnější by bylo použít výraz edukace, ale pojem multikulturní výchova je již příliš zavedený i v odborné literatuře, na to aby se nyní měnil. (Průcha, 2001, s.41)

Multikulturní výchova se snaží předcházet a reagovat na potíže, které mohou být spojeny s imigrací a integrací nově přicházejících lidí do dané země. Imigranti s sebou přinášejí své zvyky, tradice a hodnotové systémy. S tím se většina zemí obtížně vyrovnává. Cílem multikulturní výchovy je minimalizovat problémy s tímto spojené. Multikulturní výchova a vzdělávání přispívají k vytváření respektujících vztahů mezi různými kulturami, aby bylo možné se vyhnout negativním událostem, ke kterým v multikulturní společnosti dochází např. rasismu, xenofobii, asimilaci, akulturaci, ztrátě individuální identity, opovrhování vlastní kulturou apod. Odlišnost by neměla být chápána jako zdroj konfliktu, ale jako příležitost vlastního obohacení. (Buryánek, 2002)

Průcha (2000, s.168) také uvádí dvě koncepce multikulturní výchovy:

- A) jedná se o proces, jehož prostřednictvím si jednotlivci vytvářejí způsoby pozitivního vnímání a hodnocení kulturních systémů odlišných od jejich vlastní kultury a na tomto základě regulují své chování k příslušníkům jiných kultur
 - jde zde o snahu začleňovat do školního vzdělávání takové obsahy, v nichž si žáci osvojují vědomosti a postoje o jiných národech a etnikách, o jejich historii, životním způsobu, tradicích apod. Cílem je, aby tyto vědomosti eliminovali vznik předsudků vůči příslušníkům jiných etnik a umožnili bezkonfliktní soužití
- B) jde o vzdělávací program, který zabezpečuje žákům z etnických, rasových, náboženských a jiných minorit takové učební prostředí a vzdělávací obsahy, jež jsou přizpůsobeny specifickým jazykovým, psychickým a kulturním potřebám těchto žáků

- to znamená, že příslušníkům etnických menšin musí být ve vzdělávání zajištěny takové podmínky, které respektují jejich kulturu. V praxi se jedná o zajištění vzdělávání jednotlivých menšin v jejich mateřském jazyce a podle vlastních vzdělávacích programů s respektováním výchovných stylů v těchto etnikách.

V českých i zahraničních vzdělávacích systémech se koncepce A v multikulturní výchově uplatňuje. Svědčí o tom velký počet příruček pro učitele, jak nejlépe provádět multikulturní výchovu. Koncepce B multikulturní výchovy je kritizována ze strany odborníků, jelikož v tomto pojetí vede separatismu. Tím, že se klade důraz na rozdílnost kultur, tak se u minorit potlačuje vědomí sounáležitosti a spoluzodpovědnosti v dané zemi.

Při stále narůstající migraci cizinců do České republiky se mění i situace na českých školách. To znamená, že se v českých školách stále více setkáváme s žáky různých národností. Proto je důležité ve větší míře uplatňovat multikulturní výchovu.

Multikulturní výchovu můžeme označit také jako vzdělávání bez předsudků. Cílem tohoto vzdělávání je podporovat u dětí vytváření pozitivního sebepojetí a sebevědomí, dále posílit vztahy mezi školou, rodinou a komunitou, kde děti vyrůstají a v neposlední řadě podpořit sociální spravedlnost.

Interkulturní vzdělávání nepřináší detailní informace o všech existujících kulturách. To, co nabízí, je pomoc při vzájemném soužití v různorodém kulturním prostředí. Podporuje zájem o svět, který nás obklopuje, úctu a respekt k lidským odlišnostem (Šišková, 2001, s.63).

Obecným cílem interkulturního vzdělávání je podpora a upevňování vzájemných vztahů mezi sociokulturními skupinami, především mezi majoritou a minoritami. Tento cíl klade na příslušníky všech sociokulturních skupin následující nároky:

- uvědomit si, že rozmanitost a různost je založena na bezpodmínečné rovnosti
- snažit se poznat odlišné kulturní identity a respektovat je jako rovnocenné
- naučit se řešit konflikty pokojnou cestou. (Buryánek, 2002, s.8)

Podle autorů publikace *Interkulturní vzdělávání* (2002, s.10-11) by měla multikulturní výchova probíhat ve čtyřech etapách:

- 1) studenti si představují sami sebe zvnějšku
- 2) studenti se učí rozumět světu a době, ve kterém žijeme
- 3) studenti se seznamují s odlišnými realitami- jinými náhledy na svět, způsoby myšlení, jednání
- 4) studenti se učí chápat kulturní rozmanitost jako pozitivní jev

Multikulturní výchova je edukační oblast, kde nelze používat klasické metody vyučování. Použití těchto metod by bylo neefektivní. K nejčastějším metodám interkulturního vzdělávání proto patří diskuse, skupinové vyučování, brainstorming, kritické myšlení, projektové vyučování, simulační hry a dramatizace. Podrobný popis těchto metod lze nalézt v příručce pro středoškolské pedagogy o interkulturním vzdělávání.

Při multikulturní výchově hraje velmi důležitou roli pedagog. Tento by měl podporovat žáky z národnostních menšin, aby se za svoji kulturu nestyděli, ale aby se s ní identifikovali. Spousta dětí totiž raději převezme kulturu majoritní společnosti, jen aby se vyhnuli posměchu za to, že jsou „jiní“. Dalším úkolem pedagoga při multikulturní výchově je vést žáky ke vzájemné toleranci. To se týká žáků z majoritní společnosti i z jednotlivých minorit.

Aby byl pedagog při multikulturní výchově úspěšný, musí být empatický, tvořivý, měl by mít velké znalosti o ostatních kulturách. A především musí mít pozitivní přístup k jakékoliv odlišnosti. Tyto kvality a znalosti pedagoga je nutné rozvíjet a prohlubovat, a to jednak již v profesní přípravě budoucích učitelů, tak během celé jejich pedagogické praxe. Teprve tehdy bude jejich snaha o to, aby si jednotlivé národy mezi sebou porozuměli, účinná.

Podle Říčana (1998, s.117) je cílem multikulturní výchovy „**obanská společnost, jejíž členové se budou, jako jednotlivci i jako skupiny, navzájem respektovat, tolerovat a kulturně obohacovat.**“ Můžeme tedy říci, že multikultura vede především k překonávání stereotypů a předsudků, a také k pochopení a uznání jiných kultur. Její zavedení je svým způsobem převratem ve struktuře školského systému. Prostřednictvím

multikulturní výchovy se změnila výchova učitelů, osnovy na školách, ale především dojde k proměně v myšlení lidí.

2.4. Etnické skupiny a jejich vzdělávání v Brně

V této části práce jen velice stručně nastíníme situaci národnostních menšin ve městě Brně, a to z toho důvodu, abychom si lépe dokázali představit jejich celkový stav v České republice.

Město Brno prodělávalo největší změny ve složení obyvatelstva pravděpodobně ve 20. století. Nejprve díky fašismu přesídlili Židé do jiných zemí a ti zbylí většinou zemřeli v koncentračních táborech. Po 2. světové válce bylo odsunuto tisíce Němců zpátky do jejich vlasti. V době války v Řecku do Brna přišlo mnoho řeckých imigrantů. Ve 40. letech 20. století se zde také začalo usazovat velké množství Romů ze Slovenska. Dnes žijí v Brně především tyto národnostní menšiny – bulharská, maďarská, makedonská, německá, polská, romská, řecká, slovenská, židovská. Mimo Romů jsou jmenované menšiny vysoce integrované a obvykle nemají žádné problémy s majoritními obyvateli. (Národnostní menšiny, 2008, čl.19576)

V roce 1993 zřídil Magistrát města Brno při Odboru sociální péče poradce pro národnostní menšiny, jehož úkolem je udržovat stálý kontakt s příslušníky těchto menšin ve městě, shromažďovat o nich veškeré informace a sledovat vztah mezi menšinami a většinovou společností. V roce 1998 byla také zřízena funkce romského poradce. V Brně existuje mnoho organizací národnostních menšin, kdy může uvést například: Německé kulturní sdružení-region Brno, Kulturní sdružení občanů německé národnosti, Společnost Romů na Moravě, Společnost odborníků a přátel Muzea Romské kultury, Židovská náboženská obec, Obec Slovákov v Brně, Bulharský kulturně osvětový klub, Svaz Maďarů žijících v českých zemích, Řecká obec v Brně, Klub polski-Polonus, Společnost přátel jižních Slovanů. Zákon neukládá městům finančně podporovat činnost organizací národnostních menšin, ale rozpočet města Brna je každý rok sestaven s ohledem na zájmy minorit. Tyto organizace pořádají pro minority pravidelná

společenská setkání, vyvíjejí kulturní činnost a poskytují praktickou pomoc v orientaci v českém prostředí.

Tabulka č.2: Národnostní složení obyvatel města Brna v roce 2001 (ČSÚ, 2003)

Národnost	Počet obyvatel	Počet obyvatel v %
česká	286 120	76,1
moravská	70 258	18,7
slovenská	5 795	1,5
vietnamská	721	0,2
ukrajinská	710	0,2
německá	425	0,1
polská	402	0,1
romská	374	0,1
ruská	365	0,1
slezská	95	0

Realizace multikulturních výchovných programů při vzdělávání cizinců je ve městě Brně nejvíce uskutečňována na Evropské základní škole na ul. Čejkovická a na Základní škole na ul. Jana Broskvy. Mezi další základní školy s vysokým zastoupením cizinců v Brně patří ZŠ Kneslova, ZŠ Husova a ZŠ Kamenačky. Z hlediska státního občanství a trvalého pobytu je na základních školách nejvíce Vietnamců, Ukrajinců a Slováků. (Magistrát města Brna, Výroční zpráva za rok 2004/2005). Celkem je v brněnských základních školách zastoupeno 42 zemí. Dle provedeného výzkumu Lucie Hédlové (2007) na vybraných základních školách v Brně vyplývá, že na ZŠ Kneslova probíhá asimilační typ integrace, na ZŠ Staňkova vědomě-asimilační typ integrace a na ZŠ Jana Broskvy adaptační typ integrace, přičemž všechny tyto školy mají zhruba stejné možnosti realizace integrace a multikulturní výchovy. Tyto výsledky svědčí o tom, že multikulturní výchova je ve školách využívána, přesto s ní některé z uvedených škol ještě nedokáží dostatečně pracovat.

3. ROMOVÉ JAKO ETNICKÁ SKUPINA

Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, Romové jsou nejdiskutovanější etnickou skupinou v naší zemi. Než se pokusíme objasnit proč jsou většinovou společností vnímání tak nepříznivě a jaké jsou možnosti řešení jejich problémů, je třeba si položit

otázku: „Kdo je vůbec Rom?“. Na označení osob jako Romů se můžeme dívat z různých hledisek:

1. Rom je ten, do se považuje za příslušníka romského národa (etnika).

Podle tohoto vymezení jsou Romové takové osoby, které se hlásí k romské etnické identitě. Ta však není ničím původním, vrozeným, ale je výsledkem výchovného, politického a osvětového působení.

2. Rom je ten, kdo má charakteristické fyziologické znaky.

Zde je míněna především barvy pleti, vlasů nebo duhovky. Tohle vymezení je vlastní především majoritní společnosti.

3. Rom je ten, kdo sdílí hodnoty tradiční romské kultury.

Z tohoto hlediska jsou Romové ti, kteří sdílí systém hodnot, norem a způsobů řešení problémů. Rozdíl tedy nespočívá v barvě pleti, ale v odlišných principech sociální organizace, jiný způsob myšlení, jiné životní strategie apod.. (Hirt, Budilová, 2005, s. 24)

Ve své práci budu slovem Romové označovat ty osoby, které romská komunita jako Romy přijímá a většinová společnost je za Romy považuje.

Poté co jsme si vymezili jakými způsoby lze pojmenování Rom vysvětlit, je také nutno připomenout, že Romové jsou rozděleni na další etnické skupiny, které se liší především kulturou, tradicí a jazykem. Etnografové dělí Romy na čtrnáct etnických skupin, v České republice jsou zastoupeny tyto skupiny (Sekyt in Šišková, 2001, s.124):

- **Romové** – souhrnný název pro příslušníky národnostní menšiny, kteří se k tomuto označení hlásí
- **čechští Romové** – etnikum, které žilo na území Čech do druhé světové války, někteří zde žijí dodnes
- **Moravští Romové** – etnikum, které žilo na území Moravy do druhé světové války, někteří zde žijí dodnes
- **Ma arští Romové** – etnikum, které žilo do druhé světové války na území Maďarska a jižního Slovenska
- **Slovenští Romové** – etnikum, které žilo do roku 1945 na Slovensku
- **Olašští Romové** – etnikum, které žilo kočovným způsobem života ve střední Evropě do roku 1959, kdy bylo donuceno přizpůsobit se

- **Sintí** – etnikum žijící rozptýleně v západní Evropě, do druhé světové války žili v pohraničních oblastech Čech, dnes zde žije několik rodin
- **Cikáni** – označení Romů a Sintů, kterým je nazývaly slovanské a germánské národy, toto označení je ze strany Romů vnímáno jako hanlivé.

Při sčítání lidu v roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo necelých 12 tisíc osob. Přesto se odhaduje, že v současné době dosahuje počet Romů v České republice 250–300 tisíc. To, že se Romové nehlásí k romské národnosti, může být způsobeno tím, jak jsou přijímáni majoritní společností. Jelikož mají časté zkušenosti s diskriminací, xenofobií a rasismem, tak nechtějí být za Romy považováni. V Evropě se jejich počet odhaduje na sedm milionů. V roce 1991 byli v České republice uznáni jako národnostní menšina. Jejich práva jsou zakotvena především v Listině základních práv a svobod a v Zákoně č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, stejně jako práva ostatních národnostních menšin.

V českých pohádkách z 19. století je Cikán charakterizován převážně kladně – jako dobrosrdečný, chytrý, sebevědomý, pomáhající ubohým. V dnešní době má však, dle průzkumů veřejného mínění, asi 60% obyvatel k Romům negativní vztah. Abychom zjistili proč se situace změnila a jestli lze někdy dosáhnout uspokojivého stavu v našem soužití, musíme se především vzájemně poznat. (Sekyt, 2004)

3.1. Historie Romů

Romové se od ostatních liší vlastně jen nevýrazně. Dokážou stejně milovat, nenávidět, radovat se ze života, umí být obětaví, bojí se nemocí a smrti. Přesto má majorita vůči nim jistou bariéru. Jedním z předpokladů k pochopení Romů a jejich současné situace je znalost jejich historie.

Romové pocházejí ze středozápadní Indie. Dle historických pramenů byli předkové Romů součástí vyspělé kulturní civilizace, kterou si později podmanili arijsí kočovníci a tvůrce této vyspělé kultury vytlačili na jih Indie. Z toho vyplývá, že Romové nepatřili vždy k nejnižším kastám, ale že se do této situace dostali v důsledku

politických změn v Indii. (Horváthová, 2002) Dále je třeba připomenout, že indické kasty byly a jsou typické svojí monoprofesností, proto byl život spojený s neustálým pohybem, pro některé z nich nutností. Romové začali z Indie odcházet v několika migračních vlnách od 3. do 10. století n.l. Přesný důvod jejich odchodu není znám, existují pouze domněnky, které se stále ověřují. Jednou z nich je i názor, že to bylo z důvodu přelidnění uvedené oblasti v Indii a následný hladomor. (Neznámí Romové, 2008) Do Evropy přicházeli Romové přes Malou Asii a Balkán, které tehdy patřily k Byzantské říši. Nejstarší písemná zmínka o Romech v Evropě je z roku 1068 v klášterní kronice mnichů z hory Athos v Řecku, kde se píše o skupině Romů usazených v tzv. Malém Egyptu na Peloponésu. (Lhotka in Sborník z konference, 1999, s.8)

Ve 12. a 13. století začali Romové přicházet z Balkánu do střední Evropy. Jedním z důkazů výskytu Romů na našem území je ochranný glejt z roku 1423 vydaný na Spišském Hradě Zikmundem Lucemburským. Tento glejt byl vydán na základě žádosti „Ladislava, vojvody lidu cikánského“. (Kovaříková, 1998, s.5) Glejty vydávali panovníci a držitelům zaručovali bezpečnou cestu územím vydavatele a volný návrat. (Horváthová, 2002, s.13). V tomto období středověká Evropa Romy vítala, přinášeli nové zkušenosti ze vzdálených zemí – od Božího hrobu. Ve středověku, kdy lidé převážně setrvali na jednom místě, chápali putování Romů za formu oběti. To bylo ještě podpořeno romskými legendami. Proto je starousedlíci přijímali pohostinně. (Nečas, 1993, s.27) Postupně se však začal vztah k Romům ze strany starousedlíků měnit. Pohostinnost vystřídala nedůvěra a ta časem přerostla v nepřátelství. Toto nepřátelství vznikalo z mnoha důvodů. Svým vzhledem nezapadali do tehdejšího ideálu krásy, svými exotickými rysy a tmavou pigmentací byli tolik jiní. Jejich oděv místní lid odpuzoval. Další příčinou špatných vztahů byl parazitický způsob života Romů. Při svém putování byli obdarováni almužnami, ale ty na živobytí nestačili. Svoji řemeslnou zručnost bohužel uplatnit nemohli, protože neměli stálé zázemí, nevlastnili půdu a také nepatřili do žádné z cechovních organizací. Proto začali ve snaze o přežití pytláčit a krást drobná hospodářská zvířata ze statků. Tím byla postupně vytvářena antipatie venkovských obyvatel vůči Romům. Také jejich vlažný vztah ke křesťanské víře byl v té době neobvyklý. (Horváthová, 2002, s.16-18)

Církev nikdy neuvěřila, že jsou Romové sluhové Boží a začala s jejich pronásledováním, společně se světskou mocí, která v nich viděla turecké vyzvědače. (Nečas, 1993, s.29) Pařížský arcibiskup v roce 1427 Romy exkomunikoval z církve a poté začalo 400 let diskriminace. Panovníci Romy ze svých zemí na základě různých nařízení vykazovali. Roku 1697 byli Romové prostřednictvím císařského dekretu postaveni mimo zákon. Kdokoliv mohl Roma beztrestně zabít. Souzení byli především pro své „potulování“. Jejich další trestná činnost nebyla pro soudy podstatná. Jejich pronásledování nemělo rasový podtext, ale bylo namířeno především proti jejich příživnickému stylu života. Evropa Romy vlastně nikdy nepřijala, hlavně kvůli jejich odlišnosti, jak ve vzhledu tak ve způsobu života. Vždy patřili k nejhudší vrstvě obyvatel. (Kovaříková, 1998, s.6) Proto je v nich i dnes stále zakořeněna přirozená nedůvěra v majoritní společnost.

Romové nesměli překračovat hranice zemí západní Evropy. A tak začali směřovat do Evropy východní, kde jejich pronásledování nebylo tak velké a začali se zde usazovat. V 16. století se romské rodiny kovářů začali usazovat na okrajích slovenských měst a na jižní Moravě. (Neznámí Romové, 2008) V střední Evropě definitivně ukončila pronásledování Romů až Marie Terezie v polovině 18. století. Byla si vědoma rozdílů v životní úrovni Romů a ostatního obyvatelstva a vydala různá nařízení, která byla zaměřena na asimilaci romského etnika. Zakázala kočování a používání romského jazyka, snažila se je připoutat k půdě, měnila způsob jejich oblékání, dávala jejich děti na převýchovu do neromských rodin. Její nařízení se jeví jako velmi tvrdá, ale za její vlády bylo s Romy poprvé počítáno jako z částí obyvatelstva země, což byl jistě velký historický zlom. Romové se v této době začali ve velké míře usazovat a pracovali především jako kováři a hudebníci. V úspěšných snahách o asimilaci Romů do většinové společnosti pokračoval Josef II., který vydal další nařízení, týkající se především vzdělávání a pokřesťanštění Romů. (Kovaříková, 1998, s.6)

V historii Romů se od počátku jejich kočování střídala represe a genocida s asimilací. Koncem 19. století se Romové od ostatní společnosti ještě více distancovali. Důvodem byla rozvíjející se tovární výroba, která potlačila tradiční řemesla a Romové se tomuto pokroku nestačili přizpůsobit. V této době Romové nesměli vlastnit pozemky, stavět zděné domy. V důsledku těchto jevů se začali živili příležitostnými pracemi,

krádežemi, žebrotou. Rozdíly mezi majoritní společností a romskou minoritou se prohloubili a začali být hostitelským zemím na obtíž. (Nečas, 1993, s.35)

Za první Československé republiky byli sice Romové oficiálně uznáni za svébytnou národnostní menšinu, přesto byl proti nim nadále uplatňován zákon o potulce z roku 1885. Za účelem řešení „cikánské otázky“ byl v roce 1927 přijat zákon o potulných Cikánech č.117/27 Sb.. Tento byl ve své době považován za jeden z nejtvrdějších v Evropě. Na základě tohoto zákona byly Romům vydávány tzv. Cikánské legitimace místo běžných průkazů totožnosti a také byla omezena některá jejich práva – měli například zákaz vstupu do určitých míst, museli žádat o povolení přenocovat apod. Tyto zákony jen utvrzovaly obyvatelstvo v tom, že Romové jsou asociální skupinou, které státní úřady musí věnovat zvýšenou pozornost. (Lhotka in Sborník z konference, 1999, s.11)

Druhá světová válka byla nejkruťejším obdobím v historii Romů. Podle tzv. norimberských zákonů byli Romové považováni za méněcennou rasu. V roce 1942 byl protektorátní policií zajištěn soupis veškeré romské populace a na základě rozkazu říšského protektora Himmlera byly romské rodiny uvedené na tomto seznamu deportovány do koncentračního tábora v Osvětimi, kde následně zahynulo asi 20000 Romů. V období druhé světové války se stalo její obětí asi půl milionu Romů v celé Evropě. V českých zemích žilo před válkou asi 8 tisíc Romů, po válce jich zbylo asi 600. Nacisté se tehdy dopustili jednoho z nejtěžších zločinů proti lidskosti – genocidě. Tím u Romů pozastavili proces jejich postupného přizpůsobování a splývání s okolní společností. (Neznámí Romové, 2008)

Romové tedy byli na našem území téměř vyvražděni. Po válce se k nám však začali stěhovat Romové z Rumunska, Maďarska, ale především ze Slovenska. Důvodem jejich migrace bylo hledání práce v průmyslu. Proto se usídlovali především v průmyslových oblastech Čech a Moravy a ve vysídleném pohraničí. Vláda uvítala nové pracovní síly a rychlé osídlování pohraničí podporovala. Nedůvěra k Romům však stále přetrvávala, jelikož stále vedli polokočovný způsob života. (Historie Romů, 2008, čl.18530)

Podstatnou změnou v životě Romů znamenalo schválení zákona č.74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob. Cílem bylo splynutí Romů s majoritní společností. Tento zákon měl pomoci osobám, které vedli kočovný způsob života, aby mohli přejít k usedlému způsobu života. Víceméně spíše nařizoval okamžité trvalé usazení Romů, které vedlo k potlačení jejich specifických etnických projevů. (Šotolová in Soubor textů k romské problematice, 1997, s.74)

V podstatě až do roku 1989 se stát snažil Romy asimilovat do majoritní společnosti. Dokonce jim bylo zakázáno mluvit vlastním jazykem. Komunistický režim Romy opět degradoval na asociální vrstvu a prosazoval, aby znaky jejich etnické identity byly zničeny. (Neznámí Romové, 2008) Pod vlivem těchto asimilačních tlaků mnozí Romové začali svoji skutečnou identitu popírat a vědomě se od svého etnika distancovali. Jejich národní hrdost utrpěla velkou újmu a proto se ani k dnes je romské národnosti mnoho z nich nehlásí. Tehdejší způsoby řešení tzv. romského problému ovlivnilo nedostatečné poznání jejich specifických odlišností, ale také neúčast samotných Romů při řešení těchto problémů.

V 80. letech se stát pokusil řešit otázku „cikánského problému“ jejich segregací. Romové jsou hromadně stěhováni do daných oblastí bez jakýchkoliv ohledů – na rozdíly mezi rodinami, na jejich zvyky (např. sídliště Chánov). Mnoho romských dětí bylo na základně pochybných testů přerazeno do zvláštních škol, což jim znemožnilo další studium. (Historie Romů, 2008, čl.18197) Další opatření státu v rámci sociální státní politiky se vůči Romům omezovala především na různé formy sociální podpory. Ty sice umožnily Romům přežít, ale byly příčinou toho, že Romové se na ně naučili plně spoléhat. Také byli tímto způsobem proti majoritní společnosti zvýhodňováni a to vedlo k další nevraživosti. V Romech byla tedy podporována jejich nesamostatnost a neschopnost řešit problémy a v majoritní společnosti zase vzrůstal pocit křivdy. (Kovaříková, 1998, s.8) Mnohým Čechům třeba vadilo, že Romové přišli velice snadno k novým bytům. Romům se ale zase přičilo, že byli donuceni se do těchto bytů přestěhovat. Museli žít život, který ignoroval jejich tradice a který vyžadoval naprosté přizpůsobení se. Takže si tyto dvě skupiny i nadále zůstali cizí a jejich vzájemná nesnášenlivost byla ještě prohloubena.

Po roce 1989 se situace Romů mění. Vznikají romské organizace a sdružení, které kromě krátkého působení Svazu Cikánů-Romů v letech 1969-1973, dříve neexistovaly. Romové jsou aktivní v politické i kulturní sféře a vytvářejí také vrstvu romské elity. Vláda vyčlenila pro oblast zlepšení situace Romů značné finanční prostředky. V nařízení vlády č. 98/2002 jsou stanoveny podmínky poskytování státních dotací na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity. Romům je také v roce 1991 přiznán statut národnostní menšiny, který jim zajišťuje specifická práva národnostních menšin. Na druhé straně však dochází k prohlubování sociální nerovnosti. Někteří nekvalifikovaní Romové se ocitli opět na okraji společnosti, což bylo způsobeno přechodem k tržní ekonomice. Romové se nedokázali přizpůsobit nové situaci na trhu práce. Díky nedostatečnému vzdělání a také díky skrytému rasismu dosahuje nezaměstnanost Romů asi 75%, někde až 95%. Tito lidé se stávají závislými na sociálních dávkách, což postupně vede k jejich sociálnímu vyloučení. (Hirt, Budilová, 2005, s.26) Jsou tak vlastně udržováni v závislém postavení a ztrácejí sebevědomí a odpovědnost za svůj osud.

Demokratické zřízení v české společnosti po roce 1989 umožnilo zviditelnit romskou problematiku. Začala se řešit otázka bydlení, zaměstnanosti, kriminality, vysoké porodnosti, spolupráce s úřady, rasové nesnášenlivosti. Do popředí se dostává otázka vzdělání, kterou řeší mnoho romských i neromských, vládních i nevládních organizací. Mnozí učitelé a většina žáků totiž dodnes téměř nic nevědí o romské historii a kultuře, ale i o Romech samotných. Přestože jsou Romové v současnosti nejpočetnější etnickou skupinou v České republice, nenajdeme o nich v učebnicích ani zmínku. Mnoho opatření bylo neúspěšných, a to především proto, že příčiny problémů romské komunity byly hledány v jejich sociální zaostalosti. Nepřihlíželo se k jejich etnické determinaci a jejich kulturním tradicím. A právě nevědomost, předsudky, nepochopení, ale také násilná asimilace jsou hlavními příčinami současných negativních vztahů mezi Romy a českou společností. Bartoňová (2005, s.64) uvádí: „Při řešení romské otázky nelzeekat, je nutno zaít každý u sebe, a to revizí postoj k romské menšině a snahou naučit se společně žít“.

3.2. Romská rodina

Většinová společnost považuje za rodinu partnera, děti, rodiče, sourozence, prarodiče. Na další příbuzné jako strýce, tety, synovce, neteře, bratrance, sestřenice, švagry, švagrové, tchyně, tchány se díváme jako na vzdálené příbuzné, se kterými se stýkáme nepravidelně, spíše zřídka. Pro Roma znamená rodina = famel'ija širši okruh příbuzných obvykle v rozmezí tří až čtyř generací, a to jak ze strany muže tak i ženy. To může činit i několik desítek lidí. A všichni tito lidé společně slaví všechny své svatby, křtiny, pohřby, protože příbuzenské povinnosti jsou nade vše.

V romské rodině má každý své místo, každý zná svoji roli a ví, co smí a co nesmí. Otec je hlavou rodiny. Stará se o její obživu, i když se počítá s tím, že jeho výdělek bývá nestálý. Má ale na starost také udržování dobrých vztahů s příbuznými a přáteli, urovnávání sporů mezi rodinami. V roli otce však vystupuje pouze formálně, rodičovské povinnosti přenechává manželce. (Romská rodina, 2008, čl.18624) Nevěra muže je přípustná, naopak u ženy je naprosto vyloučená. O domácnost se stará matka, případně nejstarší dcera, která rovněž pomáhá při výchově dětí. Matka také pečuje o děti a když otec nemá práci, živí rodinu. Žena se v romské společnosti těší úctě tehdy, pokud porodí a vychová více dětí. Žena je vlastně jakýmsi pilířem všech sociálních vazem v rodině. Ženy se vdávají a mají děti velice brzy, z našeho pohledu ještě nejsou dospělé. Největší úcta je prokazována starším lidem, pro jejich životní moudrost a zkušenost. Svoji moudrost dále předávají formou pohádek, přísloví a příběhů.

Děti jsou pro Romy bohatstvím rodiny. Už před jeho narozením se na něj celá rodina nesmírně těší. A až se narodí připisuje mu rodina jen ty nejpozitivnější vlastnosti. S matkou je dítě v neustálém kontaktu, stále se ho dotýká a pečuje o něj. Avšak pouze do doby než se jí narodí další dítě. Pak je veškerá pozornost ze strany rodiny věnována mladšímu dítěti. I přesto se sourozenci mezi sebou respektují a odlišné postavení v rodině si navzájem nevyčítají. Romské rodiny obvykle neposílají děti do mateřských škol především proto, aby mohlo být neustále v kruhu rodiny. Tak mají děti obvykle zkušenosti jen s romskými dětmi. Každé dítě má v komunitě své místo a všichni s ním jednají jako se sobě rovným. Děti jsou zasvěcovány do problémů dospělých. Nikdo se nemusí sám rozhodovat, vše se společně projedná a pak se rozhodne. Tím se u dítěte

nevyvíjí pocit zodpovědnosti a samostatnosti. Aktivita se u něj nečeká, ale současně se neomezuje Děti jsou vychovávány k „přežití“ a s dětskými hrami typickými pro děti v české společnosti se vůbec neseťkají. (Neznámí Romové, 2008) Romské děti jsou respektovány a plní se jim veškerá přání. Výchova dětí v romské rodině je velmi volná a nedirektivní. Jelikož nejsou na děti kladeny přehnané nároky, mívají méně vnitřních konfliktů a také se u nich téměř nevyskytují neurotické rysy.

Dalším odlišným znakem ve výchově dítěte v romské rodině je pojetí kázně a pořádku. Malé děti se nevedou k sebeobsluze. Za chlapce i ve vyšším věku dělá vše matka nebo starší sestra. Do hovoru mezi dospělými může romské dítě kdykoliv vstoupit. Jeho názor je vyslyšen. Když pak ve vyučování mluví bez vyzvání, je to pro něj samozřejmé a nechápe, proč je za to kárán. V romské rodině nepatří věci ani jídlo nikomu. Každý si bere to co zrovna potřebuje a kdy to potřebuje. Pokud někdo na nějaké věci lpí, je to považováno za sobectví. Nám se toto chování může jevit jako nezdrvořilé.

V romských rodinách existují určitá tabu. Rodiče se neobnažují před dětmi a stejně tak děti před rodiči. Děti také nemají vidět pohlavní styk a o sexu se s nimi zásadně nemluví. Sice se slova se sexuálním obsahem používají, ale v romštině jsou užívána běžně a nejsou považována za hanlivá. Proto majoritní společnost udivuje, že ze strany Romů jsou tyto výrazy tolik používány a nikdo z jejich komunity se za ně nezlobí. Nicméně stále platí, že pokud kdokoliv nějakým způsobem urazí některého z členů rodiny, Rom to pocítuje jako urážku vlastní osoby. Všichni členové rodiny dělají vše pro rodinu. Pokud někdo z nich začne dělat něco pouze pro sebe, pro svoji vlastní budoucnost, tak ho rodina začne omezovat, zakazuje mu to a přestane mu důvěřovat. Myslí si, že kdo bude v budoucnu zajištěn, nebude potřebovat rodinu a tak se o ni taky nebude starat. Proto je i budoucnost jedním z romských tabu. (Sekyt, 2004) Rodina je v romské společnosti stále považována za nejvyšší hodnotu.

3.3. Specifika romské kultury

Romské etnikum se od majoritní společnost liší. Na odlišnosti není nic špatného. Nicméně jinakost odnepaměti vzbuzuje v lidech určité obavy. Aby tento strach zmizel, je třeba se vzájemně poznat. V čem jsou tedy Romové jiní, mimo již zmíněných specifik romské rodiny? To se nyní pokusíme objasnit.

Jazyk

Jako všechny národy, tak i Romové mají svůj mateřský jazyk. Romština patří k novindickým jazykům. Romské kočovné skupiny nepoužívaly písmo, protože nikdy nenavštěvovaly školy a tak se mu nemohly naučit. I když neměly žádnou literaturu, tak si vytvořily bohatou kulturu, jejíž přínos lze najít především v oblasti folkloru – hudba, tanec, písně. Veškeré vědomosti si Romové předávali pomocí ústní lidové slovesnosti. (Horváthová, 2002, s.3) Výslovnost romštiny je fonetická, tedy převážně shodná s pravopisem. Na rozdíl od češtiny má hlásky vyslovované s přídechem – kh, ph, th, čh. Často se také objevuje souhláska „dž“. Romština má osm slovních druhů, osm pádů a pád nepřímý. Tvoří ji částečně stará slova indického původu a částečně tzv. výpůjčky z různých kontaktních jazyků. Romština byla totiž při putování Romů ovlivněna jazykovým prostředím, ve kterém se pohybovali. Původní slovní zásoba je jednotná a přetrvává i v současnosti. Výpůjčky získávaly Romové převážně ze srbštiny, chorvatštiny, rumunštiny, maďarštiny, slovenštiny, polštiny, ukrajinštiny a němčiny. Tato slovní zásoba není stálá, obvykle je nahrazována slovy z nového kontaktního jazyka. (Romská kultura, 2008, čl.19363)

V současnosti Romové stále používají romský jazyk, ale jeho stav je neuspokojivý. V minulosti byl považován za škodlivý, byl zakazován. Proto jej mnoho Romů zapomnělo. Poslechem hovorové češtiny se naučili i česky, ale ani tento jazyk neovládají dokonale. Většina Romů tedy nyní hovoří tzv. romských etnolektem češtiny, to znamená, že neumí dobře ani česky ani romsky. A to je velkou překážkou při sociální komunikaci. Tuto situaci se snaží česká společnost řešit možností doučování českého jazyka pro romské děti, ať už v přípravných ročnících základních škol nebo individuálně. Pro rozvíjení romštiny je zase řešením vznik literárních děl, které předávají tento jazyk dalším generacím. Je pozoruhodné, že u Romů neexistovala psaná

forma mateřského jazyka, ale i přesto se romská literatura úspěšně rozvíjí. (Horváthová, 2002)

Hodnoty

Mezi nejvíce ceněné hodnoty u romského etnika patří rodina, zdraví, sounáležitost, čest, čistota srdce. Největší hodnotu má však život sám. „**Vše co vede k zachování, zmnožení a pokračování života má vysokou hodnotu.**“ (Navrátil, 2002, s.12) O významu rodiny bylo pojednáno výše. Můžeme snad jen připomenout, že v romské rodině se všichni vzájemně podporují a pomáhají si, velké úcty dosahují předkové, ale také děti. S tímto souvisí také romská pohostinnost. Romové jsou poctěni, pokud mohou uvítat hosty jídlem či pitím. Nikoliv nepodstatnou hodnotou pro Romy jsou peníze. Ty Romové potřebují, aby mohli uživit svoji rodinu a aby se vyvarovali pohrdání od ostatních. Specifickou hodnotou je pro Romy hudba a tanec, kterými vyjadřují své pocity. Vzdělání do jejich žebříčku nejvyšších hodnot bohužel nepatří.

Způsob obživy

V Indii je obyvatelstvo rozděleno do kast. Každá z kast má svůj soubor nepsaných příkazů a zákazů a také povolených či zakázaných činností. Podle těchto pravidel měly kasty daný i určitý způsob obživy. Ty profese, které vykonávala jedna kasta, nemohla vykonávat zase jiná. Romové patřili do kast, které se obvykle živily těmito profesemi: kotláři, kováři, zpracovatelé kůží, košíkáři, muzikanti, koňští handlíři, ošetřovatelé koní, hrnčíři, metaři, pradleny, cihláři, cvičitelé hadů a medvědů, věštelky a další. Poptávka po těchto činnostech byla nerovnoměrná, a v důsledku toho byli Romové nuceni kočovat.

V době, kdy se Romové začali usazovat v českých zemích, provozovali nejčastěji kovářství. Dnes se tomuto oboru věnuje jen několik jedinců, kdy se jejich výroba týká uměleckých předmětů. Také často pomáhali při zemědělských pracích, ale s příchodem JZD o ně ztratili sedláci a hospodáři zájem. Olašští Romové se nejčastěji živili koňským handlířstvím a ženy věštěním budoucnosti z karet nebo z ruky. Tato skupiny Romů v současné době převážně nepracuje. Jedním z nejvýznamnějších způsobů obživy byla hudba. Romové vytvářeli vícečlenné kapely, ve kterých mohli hrát pouze muži. Hráli pro romské i neromské posluchače – na svatbách, křtinách, pohřbech apod. Od těchto muzikantů se lišili hudebníci, kteří hrávali pod okny na housle a tímto způsobem vlastně

žebrali. Ostatní muzikanti těmito hudebníky opovrhovali. Počátkem 20. století existovala dokonce tzv. cikánská šlechta, která byla tvořena z profesionálních kavárenských hudebníků. Tito se postupně asimilovali a u svých dětí nyní podporují hudební vzdělání. (Romská kultura,2008, čl.18019) Bohužel Romové, kteří dosáhli vyšší životní úrovně a mohli by se stát vzorem pro ostatní Romy a spojencem při vzájemných vztazích, se obvykle od romské komunity odvracejí (Kovaříková, 1998, s.12)

Tradiční řemesla umožňovala Romům začlenit se do společnosti. Byli potřební a necítili se nevítaní. Průmyslová tovární výroba však většinu uvedených řemesel zničila a Romové se změnám nedokázali přizpůsobit. Hudbou se dokáže uživit jen velmi málo jedinců. Proto v současné době většina Romů pracuje v dělnických profesích zejména ve stavebnictví, na železnicích, při výkopových pracích, při úklidu měst, při těžbě dřeva. Převážně se jedná o nekvalifikované profese. Příčinou je především nízká úroveň vzdělanosti Romů, ale také předsudky a diskriminace ze stran zaměstnavatelů. Důvodem je však také nízká motivace Romů k tomu, jít pracovat. Jsou si totiž vědomi toho, že lze formou sociálních dávek dostat téměř stejné peníze jako za tuto nekvalifikovanou práci.

Temperament

Romové jsou velice emotivní. Jsou charakterističtí svojí výbušností, intenzivním prožíváním emocí. Emoce jim však často znesnadňují racionální rozbor situací. Jsou impulzivní a reagují okamžitě a nekontrolovatelně. Negativní kritiku vnímají velice citlivě a silně ji prožívají. Proto se jich tolik dotýká sebemenší náznak rasismu nebo nespravedlnosti. (Navrátil, 2002, s.12) Svoji citovou spontánnost a temperament projevují většinou hudbou a tancem. Stojí za povšimnutí, že Romové si stále prozpěvují, ať už na ulici, v hromadných dopravních prostředcích, v obchodech apod. Často nás zaráží a mnohé i obtěžuje jejich hlučnost. Romové tráví většinu času ve společnosti svých lidí a s nimi si dokážou rozumět i beze slov. Více než na vlastní význam slov kladou totiž důraz na tón hlasu, gesta, mimiku, hlasitost. My hodně mluvíme, oni hodně gestikulují a křičí. Tento způsob vyjadřování je pro majoritu nezvyklý a proto je často mylně považován třeba za hádku nebo verbální útok. Jedná se však pouze o vyjádření myšlenek a pocitů, který romská minorita činí rozdílným způsobem. Je proto důležité tyto odlišnosti respektovat, přijmout je a neodsuzovat.

Domov

Jedno známé přísloví říká: „Můj dům, můj hrad“. Takhle vnímá domov i český člověk. Dům je pro něj bezpečným útočištěm, které ho chrání proti nepohodě i proti jiným lidem. Je to místo, kde trávíme velkou část svého života. Ve svém domě vychováváme děti, odpočíváme, jíme, spíme, milujeme se. Dům je pro nás jistotou a navzájem k sobě patříme. Když řekneme doma, myslíme tím mezi stěnami, pod střechou. Pro Roma znamená domov něco jiného. V Indii, odkud Romové pocházejí, tvoří dům jen několik kúlů nebo nepálených cihel se střechou. Romové kočovali, a proto potřebovali mít svůj „dům“ sebou. Proto pro ně neznamena nic trvalého. Nemusí se o něj starat, když se zničí postaví si jiný. V Indii tahle filozofie přetrvává dodnes.

Z médií se často dovídáme o devastaci bytů ze strany romského etnika. Jak jsme se již zmínili v pasáži o historii, Romové byli násilně usídleni až v roce 1958. Do té doby po celá staletí kočovali, většinou nevlastnili žádný dům nebo byt. Jako kočovníci si nedokázali k domu a tedy ani k místu, kde žili obvykle jen krátce, vytvořit nějaký vztah. A proč by pečovali o místo, ke kterému nemají žádné pouto? Proto je v současné době jejich obydlí většinou brzy zchátralé a zničené. Romové neměli za těch 50 let dostatek času uvědomit si význam domu a jeho okolí, tak jak ho vnímáme my po celá staletí. My jsme byli po celé generace už od dětství učeni jak se o dům starat, oni se to učí až nyní, a to od majoritní společnosti, nikoli od sebe samých. Proto je tak obtížné změnit jejich dosavadní návyky. Jejich byty jsou sice zničené, ale převážně jsou uklizené. Povalující se odpady v okolí domů však Romové odmítají uklízet. Tato práce je v jejich kultuře považována za nečistou. Domov pro Roma především znamená, být v přítomnosti svých lidí (nejčastěji členů rodiny) a může to být třeba i pod mostem. Když bude sám v luxusním bytě, nebude šťastný. Proto také vidíme nespočet romských obyvatel na ulicích, jak posedávají na obrubnicích nebo na stoličkách před domy. Jsou tam mezi svými lidmi, to znamená, že jsou doma. (Sekyt, 2004)

as

Češi chápou čas odlišněji než Romové. Upínáme se k budoucnosti a minulost ve své mysli potlačujeme. Přítomnost je pouhým nepatrným okamžikem mezi minulostí a budoucností. Tohle vnímání času je pro nás naprosto přirozené. Nikoliv tak pro Romy. Romové žijí přítomností. Žijí tady a teď. Co bude v budoucnosti, je pro ně nepodstatné.

Problémy řeší, až když je na ně někdo upozorní a už nemůžou jinak. Důsledkem jsou například značné dluhy. Kvůli svému vztahu k budoucnosti také nedoceňují vzdělání dětí. To totiž přináší výsledky až po mnoha letech. Na druhou stranu si Romové dokáží užívat přítomnost mnohem více než majoritní společnost. My se stále snažíme změnit to, co je nyní, abychom mohli v budoucnu mít něco jiného. Stále dokola. A potom zapomínáme prožívat to, co se děje právě teď. Ne tak Romové.

V souvislosti s časem je třeba zmínit také trvání. Opět se podíváme do Indie. Tam je trvanlivých materiálů velmi málo a vlivem klimatu zde vše podléhá rychlé zkáze, především potraviny. Proto se věci neopravují, ale pořídí se nové. Nesněžené potraviny se vyhodí. A tento zvyk mají v sobě Romové bohužel dodnes. Proto se nám zdá nepochopitelné, proč tolik plýtvají, když za nějaký čas nemají co jíst. My jsme byli odjakživa zvyklí šetřit, protože jsme museli. Úroda byla jen jednou ročně a proto bylo nutné potraviny uchovat i na další období, aby lidé přežili. Proto dokážeme s věcmi hospodařit. Bohužel Romové k věcem žádný vztah nemají, neumí šetřit a tím prohlubují svoji chudobu. Jako příklad lze uvést, že ženy nedokáží peníze rozložit na celý měsíc, tak aby zdárně udržely chod domácnosti. Když dostanou peníze, tak v prvních dnech si kupují na co si vzpomenu, spoustu zbytečností a poslední dny před výplatou nebo obdržením sociálních dávek už trpí hladem, což často řeší trestnou činností.

Z hygienických důvodů je v horkém podnebí Indie nutné často prát. Z toho vyplývá, že když se každý den pere, není nutné dbát na to, aby se oděv neušpinil. Romové tak i nyní téměř denně perou. Proto mají ráno vždy čisté oblečení a večer, když se vracejí umounění, tak jim nikdo to nevyčítá. (Sekyt, 2004) Jen majoritní společnost si myslí, že o sebe vůbec nedbají.

Prostor

Přestože dokážeme trefit automaticky do známých míst, i když jsme myslíme úplně na něco jiného nebo najdeme správnou cestu z lesa, i když jsme v něm předtím nebyli, tak považujeme za nutné prostor blíže popsat (např. nahoře, vlevo, vzadu, vedle a další). Romové toto slovní členění prostoru nemají, spoléhají na přirozenou schopnost orientace. Proto těmto výrazům často nerozumí.

Představy, sny a realita

Romové na nás často působí jako lháři. Jedním z důvodů proč k tomu dochází, je nepochopení logiky českého jazyka, které vzniká při překládání myšlenek z romštiny do češtiny. Druhým důvodem je snížená schopnost rozlišit realitu od fantazie, snů a vzpomínek. V romské kultuře je snům často přikládán stejný význam jako ostatním životním událostem. Výsledkem toho je, že nedokáží rozlišit co je skutečné a co ne. Skutečné je pro ně to, co si dokáží představit. Romové jsou také vysoce empatictí a říkají nám vlastně to, co chceme slyšet a je jim jedno, jestli je to pravda nebo ne. Pokud v Indii říkáte lidem nepříjemné věci, je to považováno za projev neúcty. To může být dalším důvodem jejich „lhavosti“. Dá se tedy říci, že jde spíše o omyly než o lež. (Nečas, 1993) A to bychom si měli uvědomit při komunikaci s nimi. Především pak například policisté.

Romská kultura má v umělecké, sportovní i politické oblasti své významné zástupce, kteří mohou sloužit jako vzor a motivace ostatním Romům na jejich cestě k úspěchu a vyšší životní úrovni.

V souvislosti s moderní historií Romů se u nich rozvíjí nové vlastnosti, které si z Indie nepřinesli. Je to nedůvěra, neochota, nenávisť. Příčinou je mnohaleté pronásledování, genocida, násilná asimilace, nesvéprávné postavení.

3.4. Sociální problémy Romů (nezaměstnanost, bydlení, zdraví, kriminalita)

Nezaměstnanost

Sekyt (2004) shledává hlavní příčiny nezaměstnanosti Romů v těchto jevech – nízká kvalifikace, nevyhovující pracovní morálka, špatný zdravotní stav, neochota pracovat za nižší plat než by dostali ze sociálních dávek, u žen mnohodětnost. Podle statistik úřadů práce nezaměstnanost Romů činí 70%, v některých lokalitách až 90%. Dlouhodobá nezaměstnanost vede ke ztrátě pracovních návyků a také snižuje sebevědomí mužů, kteří pak nejsou schopni uživit svoji rodinu. Ve volném čase se pak věnují například gamblerství, drogám nebo páchání trestné činnosti.

Vysoké sociální dávky nejsou šťastným řešením. Jelikož jsou často vyšší než plat, který může Rom dostat za nekvalifikovanou práci, tak nemá ani motivaci nějakou práci hledat. Nehledě na to, že je často nedostanou ti, co je opravdu potřebují. Většinou se jedná o lidi, kteří nemají v pořádku nějaké osobní dokumenty nebo mají dluh na nájemném. A tak se jejich situace stále zhoršuje.

Nezaměstnanost také zhoršuje podmínky pro výchovu a vzdělávání dětí. Rodiče nemají dostatek prostředků na učební pomůcky, na stravné v mateřských školkách, na zájmové kroužky apod. Děti pak nemají ke vzdělání kladný vztah, stěží dokončí základní školu a opět jim nezbývá než si najít nějakou nekvalifikovanou, špatně placenou práci. Potom je však lepší využít nedokonalého systému sociálních dávek. A tak se situace stále opakuje. Jejich nízká zaměstnanost je také příčinou negativního postoje majoritní společnosti k Romům.

Asi největším problémem při hledání zaměstnání je pro Romy pravidelná docházka. Očekává se od nich, že budou pravidelně vykonávat určité povinnosti. Při jejich vykonávání nemohou být s rodinou, nemohou dělat co chtějí. To cítí jako omezování. Proto si raději volí stavební a výkopové práce, které převážně dělají „na černo“. Při těchto pracích není nutná vysoká pracovní morálka, mohou ji kdykoliv ukončit a navíc stále mohou uplatňovat právo na sociální dávky. Takže tento způsob obživy považuje romské etnikum za pohodlnější a výhodnější.

Je nutné však upozornit na to, že někteří zaměstnavatelé uchazeče o zaměstnání z řad Romů odmítají, a to právě proto, že jsou Romové. Jedná se o rasovou diskriminaci a na tento jev upozorňují i pracovníci úřadů práce. V poslední době také začínají někteří zaměstnavatelé nahrazovat romské pracovníky příslušníky jiných minorit například z řad Ukrajinců nebo Poláků. Tyto pracovní síly jsou obvykle méně nákladné a mají vyšší kvalifikaci a pracovní disciplínu. Jak uvádí Navrátil (2003, s. 63) ze strany zaměstnavatelů se nemusí být jednat vždy o diskriminaci rasovou. Romové žádající o práci jsou většinou nekvalifikovaní, dlouhodobě nezaměstnaní a neví jak jednat a jak vystupovat při žádosti o místo. Ptají se hlavně na peníze a na to jak zkrátit pracovní dobu. Proto zaměstnavatele odradí nikoliv svoji příslušností k národnostní menšině, ale svým chováním.

Situace v zaměstnávání Romů je složitá. Většina z nich má nízkou nebo žádnou kvalifikaci, nesplňují požadavky současného trhu práce a vyskytují se vůči nim předsudky ze strany zaměstnavatelů. Tím se stávají dlouhodobě nezaměstnaní a tak ztrácí návyk pracovat a hodnoty s tím spojené. To negativně ovlivňuje mladou generaci Romů, protože ta nemá žádné pozitivní vzory ze svého okolí, obvykle své rodiče neviděla nikdy pracovat. A tak nejsou nijak motivováni práci získat, nemá pro ně žádnou hodnotu. (Navrátil, 2003, s. 63)

Při řešení nezaměstnanosti romského etnika je nutné zaměřit se především na nastupující generaci, kdy je třeba zvýšit jejich vzdělání a kvalifikaci, tak aby se na tomto poli lišila od majoritní společnosti co nejméně. Jedním z nejdůležitějších úkolů, je posilovat u nich motivaci k tomu, aby pracovali. Další opatření by se měla týkat změny pracovní morálky, změny vztahu k vlastnictví a k budoucnosti, vytvoření patřičné odpovědnosti. V těchto věcech by měli být Romům pomoci romští poradci na městských a okresních úřadech. Ministerstvo práce s sociálních věcí by se mělo zaměřit na kontrolu zaměstnavatelů, aby nedocházelo k rasové diskriminaci. V neposlední řadě je také nutné změnit nemotivující poměr mezi sociálními dávkami a minimální mzdou tak, aby bylo vždy výhodnější pracovat. Romové však musejí chtít stávající stav změnit – to je hlavní podmínkou úspěchu v otázce nezaměstnanosti romského etnika.

Bydlení

Romové jsou původem kočovníci. Kdysi bydleli ve stanech a ve vozech, se kterými cestovali. Pokud se někde usadili, tak ne na dlouho. Proto obvykle bydleli v nějaké chatrči o jedné místnosti, kde se všichni scházeli. V dnešní době sice Romové žijí převážně v bytech, ale zvyk shromažďovat se v jedné místnosti jim zůstal. K jejich kulturním zvykům patří také pohostinnost, takže žádnou návštěvu neodmítnou. Tyhle skutečnosti mohou mít vliv na to, že jsou byty Romů hodně zničeny. Dá se říct, že neunesou nápor tolika lidí.

V době socialismu byli Romové mezi většinovou společností násilně asimilováni. Stále ještě nebyli považováni za rovnocenné partnery. Proto dostávali byty horší kategorie ve starších zástavbách v centrech měst. Jak již bylo zmíněno, tak vzhledem k tradičnímu způsobu života Romů, byly tyto byty brzy přeplněny a nájemníci se o ně

nedokázali patřičně starat. Po roce 1989 bylo spousta těchto domů v rámci privatizace vráceno původním majitelům. Tito rozpoznali možnosti jejich komerčního využití a Romy začali vystěhovávat do náhradních bytů. Využili jejich finanční tísně a nastěhovali je do bytů podstatně horší kategorie a umístili i několik rodin v jednom bytě. Někteří Romové jsou z bytů vystěhováni z důvodu neplacení nájemného. Souvisí to s jejich způsobem života, kdy obvykle utratí všechny peníze ihned po výplatě a pak jim nezbude na zaplacení různých poplatků spojených s bydlením. Další se zase stanou oběťmi „romských podnikatelů“. Ti obvykle dům od majitele odkoupí, Romy vystěhují, opraví ho a prodají majiteli za vyšší cenu. Mnoho Romů také své byty prodali a odjeli do zahraničí za „lepším životem“. Když se vrátili, neměli kam jít a tak se stěhují k příbuzným. (Sekyt, 2004)

V důsledku uvedených změn začali vznikat na okrajích měst tzv. romská ghetta. Jedná se obvykle o zanedbané čtvrti, kde žijí převážně Romové. Jako příklad lze uvést sídliště Chanov v Mostě, v Brně je to pak oblast ulic Bratislavská, Cejl, Francouzská. Život v ghettech sebou přináší zdravotní, hygienická a bezpečnostní rizika a dochází zde k rozvoji sociálně-patologických jevů (záškoláctví dětí, kriminalita, prostituce, drogy, gamblerství, lichva apod). Dalším nebezpečím, které sebou tvorba romských ghatt přináší je vytváření nezdravých stereotypů. V ghettech jsou domy obvykle zničené, kolem spousta odpadků, obyvatelé nemají na nájem, často užívají drogy. Mnoho lidí si pak myslí, že „**tohle**“ je typické pro romské etnikum. Tento pohled potom zabraňuje přijímat mezi sebe ty Romy, kteří mají zájem se do majoritní společnosti bez problémů integrovat.

Můžeme tedy říct, že v oblasti bydlení romského etnika ke zlepšení situace nedochází. Většina Romů je v takové sociální situaci, která jim neumožňuje byt nebo dům vlastnit, takže využívají bydlení nájemní. Mnohdy však nejsou schopni nájemné platit. Obce často tuto situaci řeší vystěhováním neplatičů do tzv. holobytů. V těchto bytech neteče teplá voda, není tam plyn. Sprcha, záchod a kuchyňka bývají společné pro celé patro. Tento přístup však bezúspěšnou situaci v oblasti bydlení Romů nevyřeší. Dalšímu vzniku ghatt může pomoci nová bytová politika obcí, která bude tomuto trendu bránit.

V Koncepci romské integrace z roku 2004 je uvedeno, že řešení spočívá ve vytvoření systému sociálního bydlení. Je zde zdůrazněna skutečnost, že by měly být vytvořeny mechanismy, kterými by se dal ovlivnit přístup obcí k zajišťování bytových potřeb občanů. Vytvoření tohoto systému je však dlouhodobá a náročná záležitost. V současné době lze především v oblasti prevence využít terénních sociálních pracovníků k práci s romskými rodinami, kdy by sociální práce směřovala k odstranění nežádoucích faktorů, jako je třeba neplacení nájemného. Je také doporučeno sociálně slabým romským rodinám využívat tzv. **institutu zvláštního příjemce dávek**. To znamená, že pokud nejsou schopni z dávek státní sociální podpory zaplatit nájemné sami, tak příslušný státní orgán ustanoví zvláštního příjemce, kterému bude dávka na nájemné vyplacena z dávek státní sociální podpory dříve než je fakticky obdrží romská rodina a stačí je nehospodárně využít.

Zdraví

Zdravotní stav romského etnika je o poznání horší než u ostatních obyvatel. Je to způsobeno hlavně špatnou životosprávou a neuspokojivým stavem v oblasti bydlení. Jídelníček v romské rodině se stává především ze spousty moučných potravin a málo kvalitního masa. Zelenina, ovoce a mléčné výrobky téměř chybí. Stravování bývá také nepravidelné. Ve dnech, kdy dostanou mzdu nebo jsou jim vyplaceny sociální dávky, se přejídají a na konci měsíce zase nemají co jíst. Také situace v bydlení jejich zdravotní stav zhoršuje. Staré domy bývají vlhké, plné plísní. Časté praní v romských rodinách situaci ještě zhoršuje. Byty bývají přeplněné, málo vytápěné a nedostatečně větrané. (Sekyt, 2004)

V dřívějších letech existovali sociálně zdravotní kurzy pro romské dívky. Jejich obnovení by mohlo pomoci romským ženám naučit se zdravému stravovacímu režimu. K možnému zlepšení zdravotního stavu Romů by mohly vést také povinné školní lékařské prohlídky.

Kriminalita

Z hlediska počtu pachatelů a četnosti případů je kriminalita Romů výrazně vyšší než u majoritní společnosti. Trestná činnost bývá často jediným východiskem z nouze. Dalším důvodem může být nedostatek jiných aktivit ve volném čase. Pozoruhodné na kriminalitě Romů je fakt, že jsou obvykle všichni pachatelé odhaleni. A to hlavně

z důvodu, že se se svým činem netají. Tato skutečnost pak vyvolává pocit, že romských pachatelů je více. Podle policejních statistik se však na romské kriminalitě podílí značná recidiva romských pachatelů. Mezi hlavní příčiny vysoké kriminality Romů patří materiální chudoba, nedostatek vzdělání, vysoká nezaměstnanost, pocit nemožnosti ovlivnit svůj osud, nedostatek pozitivních vzorů, závislost na alkoholu a drogách. (Večerka in Sborník z konference, 1999) V boji proti romské kriminalitě je nutné prevenci zaměřit na výše uvedené oblasti.

Matoušek a Kroftová (2003, s.142) uvádějí, že trestných činů se v romském etniku dopouští častěji děti, mladiství a ženy, což je odlišné od majoritní společnosti. Romové se nejčastěji dopouští majetkové trestné činnosti a dále pak na mravnostní kriminality. Specifikem romské kriminality je také to, že ve velkém množství případů ji páchají větší skupiny, a to hlavně ve velkoměstech, kde se zaměřují na kapesní krádeže v hromadných dopravních prostředcích a v obchodních centrech.

Při řešení romské kriminality je třeba věnovat pozornost romské rodině. V romských rodinách převládá volná výchova. Většina členů majoritní společnosti má v sobě určité zábrany, které jim nedovolují páchat trestnou činnost – strach z vězení, z ostudy. Tyto bariéry však Romové nemají, protože v nich nebyly při rodinné výchově vypěstovány. Proto se například za pobyt vězení nestydí. Již zmíněná nezaměstnanost a z toho pramenící nedostatek finančních prostředků je asi největším důvodem vysoké kriminality Romů. Řešením tohoto problému je snižování nezaměstnanosti. Toho lze dosáhnout především zvýšením vzdělání a kvalifikace, jak bylo popsáno výše.

Se zvyšující se kriminalitou romské mládeže souvisí nepodnětné trávení volného času. Pokud nemají děti smysluplně vyplněný prostor svého volného času, tak se obvykle nudí. Pak touží po dobrodružství, přejí si zaujmout okolí, získat sebevědomí, být pro druhé důležití. A tak jejich jednání směřuje k agresivitě a vykonávání zakázaných věcí. Řešením je umožnit dětem adekvátní využití volného času, tak aby neměli na „nebezpečné“ myšlenky čas. To se týká dětí všech, nikoliv jen romských.

Zvláštním aspektem, kterého si můžeme u kriminality romského etnika všimnout, je skutečnost, že i ti Romové, které s danou trestnou činností nemají nic společného, jsou ochotni i za cenu nebezpečí trestního postihu, jinému Romovi nezištně pomoci.

Pro ilustraci mohu uvést příklad z mého zaměstnání. **trnáctiletý romský chlapec** odcizil v neznámé žen mobilní telefon a utíkal ulicemi m sta. Policisté chlapce dostihli, ten se však i nadále pokoušel utéct. Proto byl policisty pevn držen u zdi domu. V této chvíli procházel kolem asi 30tiletý muž, rovn ž Rom. P estože se oba neznali, za al chlapce ihned bránit se slovy, a ho policisté nejí být, že za nic ur it nem že, že je ješt malý apod. Zde jasně vidíme, že Romové si raději sami způsobí problémy s majoritní společností než by nepomohli členovi své minority.

4. VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÉHO ETNIKA V ČR

V národní zprávě o rodině z roku 2004 se uvádí tato vzdělanostní struktura Romů. Zvláštní školu absolvovalo 15,8% Romů, základní vzdělání ukončilo 40,6% Romů, vyučeno je 20,7%, maturitu má 8,2%, vysokoškolského vzdělání dosáhlo 1,2% Romů a 10,1% Romů neukončilo ani základní vzdělání. Tento stav je jistě neuspokojivý. Také proto se vzděláváním Romů a jejich problémy v této oblasti zabývá nespočet odborné literatury a výzkumů. Vesměs zde panuje shoda v názoru, že patřičné vzdělání romského etnika je nejpodstatnějším faktorem ovlivňujícím jejich úspěšnou integraci do české společnosti. Nedostatečné vzdělání má vliv na vzrůstající nezaměstnanost, ta zase způsobuje neuspokojivou sociální situaci v romských rodinách, která bývá často řešena kriminalitou. A tyto faktory pak ovlivňují názor majority na romské etnikum většinou v negativním smyslu. Vzdělání lze proto chápat jako úsilí o změnu jejich společenského postavení. Jedná e však o dlouhodobý proces, který si zasluhuje zvýšenou pozornost.

4.1. Romové v českých školách

Na začátku této kapitoly si připomeňme, že jako členové majoritní společnosti žijeme už po dlouhá staletí na jednom území, užíváme společný jazyk, uznáváme stejný systém hodnot a sdílíme společnou kulturu. Naše kultura byla ovlivněna antickou řeckou vzdělaností, judaismem, křesťanstvím a římským právním vědomím. Po staletí

je vzdělanost určována univerzitami a prostřednictvím školské soustavy se dostává do celé naší země. Tento vývoj ve vzdělávání se však netýká Romů. Romskou vzdělanost až do 50. let 20. století, kdy museli začít chodit do školy všechny romské děti, tvořilo pouze sdílení tradic. Nad tímto faktem je nutné se zamyslet při snahách o zlepšení situace ve vzdělávání romského etnika.

V současné době navštěvuje české základní školy asi 55 tisíc romských žáků. Jejich současná situace ve školách je ovlivněna různými skutečnostmi. Bohužel ani v dnešní době, kdy pojem multikulturní výchova není nikomu cizí, nerespektují všechny školy odlišné kulturní, sociální a jazykové zázemí, z něhož romské dítě do školy přichází. Je třeba vzít v potaz, že rodiče těchto dětí mají obvykle nízkou úroveň vzdělání a nemohou dětem s učením pomoci, jejich znalost českého jazyka je nedostatečná a motivace k získání vzdělání je poměrně malá. To vše jsou bariéry, které jim brání dostatečně prospívat na základních školách. Jak uvádí Šotolová in Soubor textů k romské problematice (1997), tak český školský systém není dostatečně pružný. Ve výchovně-vzdělávacím procesu se počítá s dětmi, které jsou vybaveny takovými osobnostními a rodinnými dispozicemi, že jim nic nebrání v bezproblémovém pobytu ve škole. Pokud se však dítě vymyká běžnému průměru, škola není připravena mu poskytnout podmínky na získání vzdělání, které by odpovídalo jeho schopnostem a možnostem. Proto romské děti tak často propadají nebo jsou posílány do zvláštních škol pro nedostatečnou školní zralost, prokázanou psychologickým vyšetřením.

Sociální a kulturní handicapy, se kterými romské děti nastupují školní docházku, bývají často vykládány jako projevy inteligenčního deficitu a jako řešení se využívá jejich přeřazení do zvláštních škol. Málokdo se pozastavuje na tím, že zvláštní školy jsou určeny ke vzdělávání dětí s lehkou mentální retardací, nikoli pro děti z nepodnětného sociokulturního prostředí, kde je školní nezralost způsobena výchovným zanedbáním. Absolventi zvláštních škol nemohou pokračovat ve středoškolském vzdělání, a tak děti ztrácí perspektivu na sehnání kvalifikovaného zaměstnání a stávají se z nich další nezaměstnaní. Příčiny této segregace lze hledat především v neinformovanosti pedagogů a psychologů a také romských rodičů, kteří si myslí, že ve zvláštních školách budou mít děti lepší péči, budou mezi svými a nebudou se zbytečně trápit v normálních školách (RVP ZV, 2008, čl.1254) U nás k rozhodnutí o zařazení romských dětí do zvláštní školy stačí pár týdnů. Například v Nizozemí se tyto

děti pozorují měsíce. (Hirtová in Hloušková, 2007) Je pravdou, že novela školského zákona zrušila zvláštní školy, nicméně mnozí zainteresovaní uvádějí, že se vlastně nic nezměnilo, pouze byly tyto školy přejmenovány na školy praktické. Zeman in Brabec (2007) kritizuje testy v pedagogicko-psychologických poradnách s tím, že ve skutečnosti u romského etnika nedokáží odhalit to co mají – nejsou validní. O tom, že v českém školství není vše tak jak má být svědčí rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z roku 2007, který prohlásil, že „...svým spoluobčanům romského p **vodu bráníme v rovném p **ístupu ke vzd **lání“**** (Brabec, 2007, s.1) Žaloba se týkala právě neoprávněného přeřazování romských dětí do zvláštních škol.**

Na některých školách se tuto situaci snaží intenzivně změnit a odbourat všechny dosavadní předsudky a bariéry. Není to však zásluha celé společnosti, ale největší podíl na zlepšování situace v českém školství mají pouze jednotliví obětaví pedagogové. Tito nebývají za své snahy patřičně doceněni, a proto zůstávají i nadále „nedostatkovým zbožím“.

Cílem české společnosti není vytvořit národnostní školství s vyučováním romským jazyce, ale měli bychom dokázat vytvořit takové podmínky, které by romským dětem umožnily zařadit se mezi české žáky a bez problémů dosáhnout přinejmenším základního a středního vzdělání. K dosažení tohoto cíle napomáhá vznik různých organizací a projektů, které se pokouší řešit romskou problematiku v souvislosti se vzděláváním.

Kovaříková (1998, 16) uvádí například tyto školní instituce:

- **Základní škola P emysla Portera v Ostrav** – byla zřízena Charitou a slouží k vzdělávání dětí z problematického prostředí, kdy většinu žáků tvoří romské děti. Jejím základním programem je projekt Obecná škola. Vzdělávací koncepce je založena na integraci, společenství, pomalejším postupu výuky, multikulturním prostředí, vertikální diferenciací. V této škole se nachází také přípravný ročník, azylové středisko pro žáky v tísní a vzdělávací centrum pro dospělé.
- **Projekt stup **ovitého vzd **lávání romských poradc**** – jedná se o nadaci dr. Rajka Djuriče a spolupracují zde zástupci katedry sociální práce Filozofické fakulty UK Praha, Evangelické akademie, Open Society Fund Praha a**

centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů. Tento projekt umožňuje dosáhnout středoškolského vzdělání dospělým Romům v oboru sociální péče a dále umožňuje získat základní kvalifikaci pro práci romského asistenta.

- **Programy nadace Open Society Fund Praha**

- Začít spolu – jde o alternativní vzdělávací program pro děti mateřských a základních škol. Je zde zdůrazněna spolupráce školy, rodiny a obce. Je zde zřízena funkce rodinného koordinátora, který se stará o komunikaci mezi školou a rodinami, což je nesporně velkým přínosem.

- Romský program – podpora různých specifických aktivit

- Stipendijní program – podpora nadaných romských žáků ve vyšších ročnících základních škol, středních a vysokých škol.

- **Nadace Nová škola** – zabývá se krátkodobými vzdělávacími programy např. Kurz romštiny pro učitel základních škol

- **Ob anské sdružení R-Mosty** – jde o centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů např. projekt Výchova k toleranci a proti rasismu

- **Hnutí-R** – sdružení zajišťující další vzdělávání učitelů v regionech s velkým počtem romských žáků.

Současný stav českého školství ve vztahu k romskému etniku lze popsat následovně (MŠMT, 2007):

1. Výhody

- přípravné třídy usnadňují dětem ze znevýhodněného sociálního prostředí vstup do školy (v roce 2006 jich bylo 146)
- asistent pedagoga pomáhá škole při komunikaci s romskou rodinou a dětem při jejich potížích s výukou a osobními problémy (v roce 2007 jich bylo 380)
- poslední ročník mateřské školy je zdarma
- byly zrušeny zvláštní školy.

2. Slabiny

- segregace (v místech s vyšším počtem žijících Romů se vytvořily čistě romské školy)
- prakticky nejsou romští učitelé

- většinová společnost má minimální povědomí o romské kultuře, jazyce a potřebách této minority.

Neúspěch romského etnika ve vzdělávání má různé příčiny a jistě lze najít různá řešení, která by pomohla tuto situaci změnit k lepšímu.

4.2. Faktory ovlivňující školní úspěšnost romských žáků

Školní úspěch či neúspěch jednotlivých žáků je měřen jejich výkonem ve škole. Výkony jsou posuzovány podle předem stanovených norem. „**U itelé vnímají neúsp šné žáky jako žáky neprospívající, neklidné, žáky s problémových a poruchovým chováním, s emocionálními a komunika ními problémy.**“ (Vágnerová in Kovaříková, 1998, s.20) Pozornost budeme věnovat úspěšnosti romských žáků především na základních školách, kterou je podmíněna úspěšnost v dalších stupních vzdělávání. Je všeobecně známo, že romští žáci jsou v základních školách převážně neúspěšní. To má negativní dopad na jejich další vývoj a značný vliv na další směr jejich životní dráhy.

Faktory, podílející se na školní neúspěšnosti lze dle Kovaříkové (2001,s.20) rozdělit následujícím způsobem:

1. vnitřní činitelé školní neúspěšnosti

- a) vliv špatného tělesného stavu - tělesná slabost, špatná životospráva, častá onemocnění, zvýšená unavitelnost,
- b) nedostatky v psychice žáků - nedostatečná motivace k učení, nízká aspirační úroveň, malá vytrvalost žáků, negativní postoj k učitelům a škole, nesprávná metoda učení se, neodpovídající mentální úroveň, poruchy myšlení, pozornosti, paměti, vývojové poruchy, poruchy učení, nízká úroveň poznávacích procesů aj.,

2. vnější činitelé školní neúspěšnosti

- a) vliv rodiny – nesprávný styl výchovy, nízká vzdělanostní úroveň rodiny, nevhodné bytové poměry, nepříznivá role žáka v rodině,
- b) vliv školy – nepřiměřené požadavky na žáky, nespravedlivé hodnocení, nesprávné metodické postupy ve vyučování, nevhodný režim dne, nízká

učební motivace, nerespektování individuální zvláštností žáků, nesprávně sestavený rozvrh,

- c) vlivy mimoškolní a mimorodinné – nevhodní kamarádi, možnosti výdělků bez ohledu na kvalifikaci.

V následujícím textu se budeme některým činitelům ovlivňujícím školní úspěšnost věnovat podrobněji, a to zejména těm, které jsou typické pro romské etnikum. Pokud se na tento problém podíváme z historického hlediska, tak je nutno podotknout, že Romové se odnepaměti vzdělávali pouze v kruhu rodiny. Učení probíhalo tak, že učící něco předváděl a popisoval a žák měl doplňující dotazy. Protože toto vyučování probíhalo v rámci komunity, bylo ze strany Romů vítáno. Za vlády Marie Terezie sice byla stanovena povinná školní docházka, ale romští občané tento zákon spíše nedodržovali. Teprve od 50. let 20. století byli komunistickým režimem přinuceni dát své děti do školy pod hrozbou různých sankcí. Z jejich pohledu byla však škola zbytečná, protože se zde učili věci, které nebyli pro život podstatné. Problémem bylo také to, že se ocitly v naprosto cizím prostředí, kde nebyli žádní romští učitelé a romských spolužáků málo, takže si nemohli popovídat romsky. Romští žáci byli v této době ve školách často ponižováni, odstrkováni a byli obvykle nespravedlivě hodnoceni. To v nich rozhodně nemohlo vyvolat kladný vztah ke škole.

Pokud jsme pochopili historické důvody neúspěšnosti romských žáků v českých školách můžeme se podívat na další specifický faktor ovlivňující úspěšnost Romů ve vzdělání. Je to nedostatečná znalost českého i romského jazyka tzv. bilingvismus. Komunikace s učitelem a s ostatními dětmi se tak pro romské dítě stává velice obtížnou. Pro rozvoj řeči je nejdůležitější předškolní věk. V tomto období se u dítěte rozvíjí pojmové myšlení, slovní zásoba, gramatická a logická úroveň vyjadřování. (Čech, Gulová, 2001, s.84) Vzhledem k odlišnému způsobu života a způsobu komunikace romských rodin, nejsou tyto složky jazyka dostatečně rozvíjeny. Důvodem je užívání etnolektu češtiny v romských rodinách, kdy se doma mluví česky i romsky a ani jeden jazyk není užíván správně. V romštině také chybí pro spoustu českých slov výrazy, a proto pak děti nechápou význam některých českých slov. Nedokáží je do romštiny přeložit. Týká se to například různých předložek nebo označení prostoru. Pokud děti nerozumí obsahu jednotlivých slov nemohou logicky rozumět obsahu výuky.

Řešením tohoto problému mohou být přípravné ročníky při základních školách, pomoc asistenta pedagoga nebo doučování českého jazyka, které je však využíváno minimálně.

Romové mají určité osobnostní charakteristiky, které mohou mít vliv na jejich vzdělávání (Bartoňová, 2005):

- nedostatek logického zapamatování, nízká úroveň pozornosti
- neschopnost čelit překážkám a překonávat je, nízká úroveň motivace, nedostatek trpělivosti, vytrvalosti, nerozvinutá sebevýchova
- odmítání autority, nízká zodpovědnost za své jednání, neschopnost domýšlet své činy do důsledku
- citová labilita, impulzivita
- mechanické přijímání morálních zásad majoritní společnosti
- odlišné chápání problému
- sklon k pasivnímu trávení volného času
- odlišný hodnotový systém a morálka.

Některé z výše uvedených činitelů nyní blíže rozebereme. Jednou z podmínek efektivního vzdělávání je motivace k učení. Motivace romských žáků k dosahování dobrých studijních výsledků není dostatečně rozvinuta. Příčinou je vztah rodiny ke vzdělání. Postoj rodičů ke škole i ke vzdělání je spíše negativní, nemá pro ně vysokou hodnotu. Důsledkem je pak nedostatečná příprava romských dětí na vyučování a vysoká absence romských žáků ve škole, která ovlivňuje jejich školní neúspěšnost.

Negativní vztah Romů ke vzdělávání je způsoben několika faktory. Škola je často vnímána jako nástroj represe. Tento názor přetrvává z dob, kdy byli Romové v České republice násilně donuceni usadit se a chodit do školy, kde byli často bití. Je to něco co sami nechtěli, něco k čemu byli donuceni a z toho pramení jejich postoj. Není to také tak dávno, jen několik desetiletí, kdy ještě školy nenavštěvovali, a proto si na tuto povinnost nestačili dostatečně zvyknout. Druhým faktorem je samotný způsob života v rodině. Typické pro romskou rodinu je být stále spolu, společně řešit všechny záležitosti a společně rozhodovat. Proto její členové nelibě nesou, že se od ní někdo vzdaluje. Tím, že dítě začne navštěvovat školu se od rodiny částečně odpoutává, začíná

jednat a myslet jinak. A i když často touží po vzdělání, tak nabízenou pomoc odmítá, aby se neodcizil své rodině, která je mu vším. (Navrátil, 2002, s.56) Vliv rodiny je dosud stále silnější než vliv školského systému majoritní společnosti.

Při řešení této situace je důležité, aby to byla právě škola, která bude iniciativní a bude činit vstřícné kroky, ať už prostřednictvím učitelů nebo asistenta pedagoga. Spolupráce školy s romskou rodinou je podstatným aspektem následného úspěchu dětí ve škole. Ke správné motivaci romských žáků mohou dopomoci i samotní pedagogové, a to zejména těmito způsoby (Kovaříková, 1998, s.22)

- vědomím, do jaké míry byl splněn cíl (vždy říci žákům jak dopadly výsledky jejich snažení)
- hodnocením výkonu pochvalou nebo pokáráním (důraz klást hlavně na opakované pozitivní hodnocení)
- příkladem (posiluje motivaci k dosahování dobrých výsledků)
- vlivem osobnosti učitele
- soutěžením, srovnáváním výkonů s výkony jiných.

Na úspěch ve vzdělávání romských dětí mají vliv také jejich povahové vlastnosti a specifika v jejich chování. V této souvislosti můžeme zmínit jejich temperament, který se projevuje výbušností a impulzivitou. Nedostatečné ovládnutí emocí u nich bývá obvykle hodnoceno jako porucha chování, i když to tak ve skutečnosti není. Romské děti mají také sníženou schopnost rozlišovat realitu od fantazie, což jim ve škole může způsobit nemalé potíže. Také lze opět připomenout, že běh života Romů se neodvíjel podle ročního období, ale byl závislý na okamžitém štěstí. Proto se u nich nemohl vyvinout životní stereotyp spojený s trpělivým úsilím o vytvoření jejich životních podmínek. Absence tohoto přístupu je pro romské etnikum typická dodnes. Vzhledem k jejich minulému způsobu života se u nich dle Navrátila (2003, s.11) vyvinuly především tyto povahové rysy:

- nízká vytrvalost při překonávání překážek
- rychle opuštění cílů při prvotním neúspěchu
- netrpělivost
- slabá úmyslná pozornost
- vznětlivost

- spoléhání na ostatní
- orientace na okamžitý pozitivní prožitek.

Předpokladem pro úspěšné vzdělávání jsou nezbytně rozumové schopnosti. Ty jsou zkoumány inteligenčními testy, které romské děti velmi často nezvládnou. Říčan (1998) uvádí, že je to způsobeno především tím, že inteligence romského dítěte je rozvinuta jiným směrem než inteligence dítěte z české společnosti, pro výuku na našich školách nevhodným. Je to dáno rozdílnými podněty a stimuly při výchově. Romské děti minimálně navštěvují mateřské školy a v rodině nepřichází do styku s knihami, hračkami, stavebnicemi, s omalovánkami. Proto mívají slabě vyvinutou jemnou motoriku a nedokáží se tolik soustředit. Doma se učí tím, že vnímají okolní dění. Neučí se básničky ani říkanky. Jejich výchova je volnější, nemají pevně určen čas spánku a vstávání, jídlo si mohou brát kdykoliv chtějí, celkově jsou na ně kladeny nižší nároky. To jim sice poskytuje pravděpodobně spokojenější dětství, ale ve škole je to pro ně spíše handicapem.

Mezi další příčiny neúspěšnosti romských dětí ve škole patří jejich častá bezdůvodná absence. Tuto můžeme také nazývat záškoláctvím. Je to sociálně patologický jev a škola ho chápe jako porušení školního řádu. Záškoláctví lze rozlišit:

- impulzivní (především v období puberty)
- zjevné (bývá plánované a dlouhodobé)
- skryté (způsobují ho samotní rodiče tím, že děti nechávají bezdůvodně doma).

Příčiny záškoláctví můžeme hledat v těchto faktorech (Čech, Gulová, 2001, s.39):

1. **prost edí školy** – záškoláctví je způsobeno negativním vztahem ke škole způsobeným různými podněty (citová závislost na některé dospělé osobě, mimořádné vědomosti žáka, nástup psychomotoricky nezralého dítěte do školy, zdravotní postižení, specifické poruchy chování, poruchy mezilidských vztahů, školní fobie a nespravedlivé hodnocení)
2. **rodina** – záškoláctví zde bývá vyvoláno nejčastěji nejednotností ve výchovném působení, přílišnou zaměstnaností rodičů, lhostejností vůči dětem a výchově, nedostatečnou přípravou do školy, vlivem nevhodné literatury a masmédií

3. **nevhodné trávení volného času** – chybí nabídka zájmových klubů, kam by mohli děti kdykoliv přijít a vybrat si nějakou činnost.

U romských dětí se vyskytuje nejčastěji záškoláctví skryté, jehož příčinu lze hledat v působení rodiny. Je to dáno nízkou hodnotou vzdělávání v romské rodině, což už jsme několikrát zmínili. Dále je to způsobeno volnou výchovou a respektování názoru dítěte. Když se dítěti do školy nechce, rodiče ho nenutí. Romské děti mají nezvykle vysoký počet zameškaných hodin. Pokud je neomluvených hodin více než 30 měla by to škola hlásit orgánům péče o dítě a dát na vědomí policii. Uvedený počet hodin však pedagogové striktně nedodržují. Je dosti častým jevem, že když jsou rodiče upozorněni na to, že jejich dítě má vyšší počet neomluvených hodin, tak se zeptají pedagogů, které dny to bylo a hodiny mu dodatečně omluví. Důsledkem je to, že romské děti sice nemají mnoho neomluvených hodin, ale skutečně vysoké množství hodin omluvených. V mnohých případech to bývá třetina z celkového počtu hodin za školní rok.

V edukačním procesu Romů hraje podstatnou roli také osoba pedagoga. To samozřejmě platí i u dětí majoritní společnosti. Pedagog pomáhá dětem při vytváření názorů a postojů a měl by pro ně být autoritou. Žáci na pedagogovi zpravidla nejvíce obdivují jeho spravedlivý a vstřícný postoj k nim samotným, až potom hodnotí jeho znalosti. Osobní příklad pedagoga je nenahraditelný. Při vzdělávání romských dětí je důležité, aby měl pedagog mimo odborných znalostí také určité vědomosti o jiných kulturách. Tak může předejít různým nedorozuměním. U romských dětí by se měl pedagog snažit upevnit víru v to, že je ve škole vítáno. Měl by znát romskou kulturu, tradice, jejich specifické povahové rysy a měl by také umět vysvětlit ostatním žákům důvody jejich odlišnosti a nedopustit jejich zesměšňování. Pokud je pedagog proti romskému dítěti nepřátelský a nespravedlivý, může i tento fakt být příčinou jeho školní neúspěšnosti.

4.3. Možnosti řešení problémů ve vzdělávání romského etnika

Nyní se zkusme podívat jaká existují řešení k odstranění nedostatků spojených se vzděláváním Romů. Švarcová in Čech, Gulová (2001,s.83) uvádí některé z předpokladů k tomu, aby vzdělávání romských dětí bylo úspěšné:

- zajištění pravidelné docházky žáků do školy
- odstranění jazykových bariér
- adekvátní přístup škol ke specifickým hodnotám, zájmům a potřebám romských rodin a jejich dětí
- využívání alternativních přístupů ve vzdělávání
- vzájemné respektování kulturních odlišností romských a jiných žáků v rámci multikulturní výchovy.

Mezi další možnosti řešení této otázky lze zařadit (Rada vlády ČR, 2004, s.11-14)

- zřizování přípravných ročníků při základních školách
- zřizování funkce asistenta pedagoga
- transformaci zvláštních škol na školy základní
- vzdělávání dospělých
- podpora romských žáků středních škol.

Různá opatření tohoto charakteru můžeme najít v Rámcových vzdělávacích programech MŠMT. Některými navrhovanými opatřeními se nyní budeme zabývat podrobněji.

Přípravné ročníky

Jak již bylo zmíněno, tak mnoho romských dětí nenavštěvuje mateřskou školu. Mateřská škola má dětem zajistit připravenost pro vstup do školy základní. Většina romských dětí tedy připraveno není, a tak má při adaptaci v základní škole potíže. Za účelem řešení tohoto problému byly v České republice v roce 1993 zřízeny přípravné ročníky. Tyto ročníky jsou určeny pro všechny děti ze sociálně znevýhodněných rodin, nikoliv jen pro děti romské. Jsou založeny na principu dobrovolnosti a mají pomoci dětem, kterým chybí základní společenské návyky. (Kovaříková, 1998) Neúspěchy hned při prvním setkání se školou mohou způsobit vytvoření negativního vztahu ke celému vzdělávání a tímto ovlivnit i možnosti dalšího životního uplatnění. Proto je úkolem přípravných ročníků zajistit úspěšný vstup do vzdělávacího procesu.

Výuka v přípravném ročníku by měla být zaměřena na vytvoření pozitivního vztahu ke vzdělání, rozvoj komunikačních schopností v českém jazyce, osvojení si základních sociálních, hygienických a pracovních návyků, posilování abstraktního myšlení, a to vše při respektování individuálních zvláštností jednotlivých žáků. Pedagog v těchto ročnících by měl být velmi laskavý a chápající a vstřícný ke spolupráci s rodiči. Jen tak si děti i rodiče mohou vytvořit k této formě vzdělávání pozitivní vztah.

Práce v přípravných ročnících probíhá obvykle formou her. Bartoňová (2005) popisuje činnosti, na které se výuka v přípravných ročnících zaměřuje takto:

- samoobslužné činnosti (oblékání, stolování, udržování pořádku)
- pěstování mezilidských vztahů, učení se spolupráce
- rozšiřování slovní zásoby, schopnost plynule se vyjadřovat, rozvoj paměti a myšlení
- rozvíjení prostorové představivosti, orientace v prostoru, logického myšlení, rozlišování velikostí, barev
- znalost jména, příjmení, adresy, poznávání přírody, ročního období apod.
- schopnost orientovat se v okolí, pečovat o zdraví
- povzbuzení muzikálnosti dětí, jejich pohybových schopností
- rozvoj jemné a hrubé motoriky zejména v oblasti výtvarné výchovy.

Opodstatněnost přípravných ročníků pro děti ze znevýhodněného sociokulturního prostředí prokázalo několik prováděných výzkumů, mimo jiné i Českou školní inspekcí, která zjistila, že existence přípravných ročníků je velkým přínosem pro bezproblémové začlenění dětí do 1. ročníků.

Zájem o výuku v přípravných ročnících však není takový, jak se očekávalo. Podle názorů pedagogů ze škol se zřízenými přípravnými ročníky je důvodem špatná ekonomická situace v romských rodinách. Rodiče mají nejčastěji problém s placením stravného, i když je to v podstatě jediná finanční položka, která se jich týká. Jinak jsou přípravné ročníky financovány státem a prostřednictvím různých nadací. Dalším důvodem je to, že v romské rodině je u dítěte respektován jeho vlastní názor, a proto, když řekne, že do školy chodit nechce, rodiče ho obvykle nenutí. Tento problém by mohl pomoci vyřešit asistent pedagoga, který by rodině dokázal vzbudit důvěru v tuto

instituci a objasnit jí výhody, které pro dítě i rodinu z návštěvy přípravných ročníků plynou. Nevýhodou přípravných ročníků je do jisté míry skutečnost, že romské děti mají pouhých deset měsíců na to osvojit všechny výše popsané dovednosti, které se u ostatních dětí rozvíjí od narození v rodině a tři roky před nástupem do základní školy ve škole mateřské.

Mateřské školy

Pravidelné navštěvování mateřských škol ze strany romských dětí by jim vstup do školy usnadnilo asi nejvíce. Mateřská škola by z větší části vykompenzovala jazykové, motorické, senzitivní a sociální nedostatky. Tato škola však není povinná a tak do ní romští rodiče své děti umísťují jen minimálně. Jednak je to z ekonomických důvodů, stejně jako u přípravných tříd a jednak z důvodu již uváděné soudržnosti rodiny a strachu z odcizení dítěte. Co se týče finanční otázky, tak by měly příslušné úřady zvážit, zda by nebylo vhodné poskytovat mateřskou školu romským dětem se sociálně znevýhodněného prostředí zdarma, tak jak to bylo za komunistického režimu. Jistý vstřícný krok na této cestě byl již učiněn – poslední ročník mateřské školy je bezplatný. Podmínkou však je, aby dítě do mateřské školy chodilo celé tři roky. Pokud romské děti do mateřských škol chodí, tak by zde měli mít k dispozici například dvojjazyčné obrázkové knížky a knihy pohádek pro romské děti.

Pedagogický asistent

Funkce asistenta pedagoga (dříve romský pedagogický asistent) je zakotvena v Informaci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 14170/98-22 z roku 1998, O zřízení funkce romského asistenta v základní a střední škole. Asistent pedagoga je podřízen řediteli školy, který stanoví jeho pracovní náplň. Při svých činnostech spolupracuje s jednotlivými pedagogy, kteří jeho činnost řídí. Předpokladem pro výkon funkce asistenta je především jeho kladný vztah k dětem, osobnostní kvality, zájem o svoji práci, dostatečná úroveň komunikačních dovedností, schopnost tvůrčího projevu, dobrá znalost českého a romského jazyka. Asistent pedagoga musí být ve věku nad 18 let, musí mít nejméně ukončené základní vzdělání a musí absolvovat kurz pedagogického minima. (Čech, Gulová, 2001)

Zřízení této funkce bylo reakcí na problémy, které mají romské děti především v prvních třídách základních škol, kdy se díky jazykové bariéře a pro ně rychlému

školnímu tempu nezvládají ve škole adaptovat. Asistent pedagoga proto pomáhá žákům při probírání nové látky, pomáhá řešit problémy v rodině a také připravuje volnočasové aktivity pro tyto žáky. Dalším důvodem pro zřízení asistenta pedagoga byla obtížná spolupráce školy a romskými rodiči, kdy často panuje přímo nepřátelství mezi uvedenými stranami. Asistent pedagoga rozumí kultuře a životu Romů více než ostatní pedagogové, a proto bývá pomocníkem při řešení nedorozumění a sporů mezi rodiči a školou. Je vlastně jakýmsi nástrojem při eliminování problémů spojených se vzděláváním romského etnika. A v neposlední řadě se asistent pedagoga stává pro děti pozitivním vzorem.

Přesnou pracovní náplň asistenta stanoví ředitel školy na základě konkrétních potřeb školy, kdy se jedná hlavně o tyto činnosti: (Čech, Gulová, 2001, s.84)

- pomoc pedagogům školy ve vlastní výchovně-vzdělávací činnosti při komunikaci s romskými dětmi, při individuálním postupu k žákům a odstranění výchovných a vzdělávacích potíží
- pomoc při mimoškolních a mimoškolních činnostech školy
- spolupráce s rodiči žáků
- spolupráce s romskou komunitou v místě školy.

Asistent pedagoga je důležitý pro většinovou společnost i pro minoritu. Svým postavením ukazuje Romům, jak je vzdělání důležité a že díky vzdělání vzbuzuje u majority určitou vážnost a úctu. Členové majority zase díky asistentům postupně upouští od svých předsudků vůči romskému etniku, dokáží Romy více poznat a tím pádem i pochopit. Ideální stav by byl, kdyby v každé třídě s romskými žáky byl jeden asistent pedagoga. To je však přání velmi nereálné.

Vzdělávání dospělých Romů

Pro dospělé již byly v rámci různých programů vytvořeny kurzy k doplnění základního vzdělání. Bohužel je o ně velmi malý zájem. Proto je nutné zaměřit se na jejich důslednou propagaci, které by se měli věnovat především romské organizace. Vzdělávání dospělých Romů jim může pomoci k získání potřebné kvalifikace, aby mohli vykonávat lépe placené práce a také se stanou v tomto ohledu vzorem pro své děti, u nichž se tak zvýší hodnota vzdělání.

Podpora romských žáků středních škol

V roce 2002 byl poprvé vyhlášen program MŠMT, jehož cílem je prostřednictvím finanční podpory (úhrada školného, cestovného, stravného, nákladů na školní pomůcky) umožnit romským žákům zahájit studium na střední škole nebo v něm pokračovat a které by si jinak ze sociálních důvodů nemohli dovolit. (Rada vlády ČR, 2004, s.14) Od této doby je tento program vyhlašován každý rok. Do programu mohou být zahrnuti pouze žáci, kteří nemají kázeňské problémy a mají pravidelnou školní docházku. Zde můžeme narazit na prvek pozitivní diskriminace. Žadatelem o výše uvedené příspěvky může být pouze Rom. Tento program je kritizován zejména proto, že oslabuje vůli romského etnika ke změně svého postavení. Zastánci programu však oponují tím, že jde pouze o zajištění stejné příležitosti k uplatnění členům minoritní společnosti. Řešením by mohlo být uplatňování programu ve prospěch všech sociálně znevýhodněných rodin, nikoliv jen romských.

Multikulturní výchova ve vztahu k romským žákům

Ve všech školách, které navštěvují romské děti lze uplatnit multikulturní výchovu. Pedagogové mohou v rámci multikulturní výchovy zařadit do osnov různých předmětů informace o romském etniku např. do dějepisu, literatury, hudební výchovy. Dále je možné rozšířit hodiny hudební a výtvarné výchovy nebo třeba používat učebnice pro romské děti (Romský slabikář, zpěvník Romské písně a další). Podle možností lze zařadit do výuky jako nepovinný předmět romštinu. Ke své práci mohou pedagogové také využívat různých příruček jak vyučovat romské děti jako např. Jak pracovat s romskými žáky od Mgr. Ivety Pape z roku 2007.

Říčan (1998, s.118-121) charakterizoval některé pedagogické postupy, které lze při multikulturní výchově romských žáků použít:

- Vytvářet ve školách pozitivní mediální prezentaci Romů, např. výstava společných fotografií romských i neromských dětí.
- Podporovat vzájemnou spolupráci mezi romskými a neromskými dětmi. Nemělo by se však postupovat mechanicky a násilně – společná činnost by měla děti těšit.
- Umožnit romským dětem, aby vynikly v soutěžích s neromskými dětmi. K tomuto je vhodný zejména zpěv, tanec, malování.

- Respektovat romské rodiče v každé situaci, i když jsme nuceni odmítnout jejich požadavky a žádáme po nich změnu jejich chování.
- Reagovat na veškeré projevy xenofobie. Vysvětlit dětem nebezpečí nesnášenlivosti a rasismu.
- Zařadit do výuky informace o menšinách. To lze učinit téměř v každém předmětu. Každá pozitivní informace může romského žáka potěšit a zvednout mu sebevědomí.
- Diskutovat o tom, jak Romové v české společnosti žijí a jaké mají problémy. Čím více budou o sobě děti navzájem vědět, tím lépe.
- Dostatečně využívat nabídky osvětových programů organizací zabývajících se romskou problematikou.

Nejpodstatnější je, aby se romskou tématikou a v souvislosti s ní i multikulturní výchovou zabývaly všechny školy. Jen tehdy se může neuspokojivá situace ve vzdělávání Romů zlepšit.

Alternativní pedagogické postupy

V současné době je na českých základních školách uplatňován zejména tradiční model učení. To znamená, že žák si od učitele nebo z knihy převezme a zapamatuje už zpracované a zformulované informace. V průběhu takového učení je žák v roli posluchače, čtenáře. Nejprve poznává, přijímá a zapamatovává si význam nových informací a poté se je učí využívat. (Navrátil, 2002, s.29-31)

Pro vzdělávání Romů se vzhledem k jejich osobnostním a vývojovým specifikům tradiční metody učení příliš nehodí. Zde by byly jistě účinnější některé alternativní pedagogické postupy. Všeobecně by tyto postupy měly klást důraz na tyto aspekty:

- rozvoj tvořivosti a iniciativy
- organizace výuky vychází ze zájmů dětí
- učitel je v roli poradce, partnera
- žák sám rozhoduje o pořadí zadaných úkolů
- vzdělávání probíhá i mimo třídu
- rozvíjí se vlastní úsudek
- škola úzce spolupracuje s rodinou aj.

V České republice existují vládní i nevládní organizace či církevních spolky, které se pomocí různých projektů snaží usnadnit vzdělávání romského etnika a pomoci eliminovat neúspěšnost romských žáků ve školách. Tyto organizace také vytváří různé alternativní pedagogické postupy. Jako příklad lze uvést společnost Step by Step ČR, která vytvořila program Začít spolu. Cílem tohoto programu je povzbudit žáky k samostatnému rozhodování, k vyjádření vlastních názorů, k odpovědnosti za své jednání. Dále žákům umožňuje aktivně se zapojovat do dění kolem sebe a rozvíjet svoji kreativitu. A v neposlední řadě poskytuje rodičům žáků možnost účastnit se vzdělávacího procesu. (Projekty SBSCR) Proto by se tyto projekty měly při vzdělávání romského etnika využívat v maximálně míře. Naštěstí se jejich tvorbou zabývá čím dál více organizací.

Co se týká názorů některých osobností na řešení otázky zvyšování školní úspěšnosti romského etnika, můžeme uvést vyjádření politologa Ivana Gabala v rozhovoru pro Český rozhlas (2007), který sdělil, že ze strany státu je třeba nasazovat opravné nástroje, které budou školy doplňovat. Jako příklad zmínil doplňování deficitu sociálních a kulturních dovedností dětí. Marek Šorm z nadace Nová škola na toto reagoval s tím, že vidí řešení vzdělávání Romů v otvírání škol s různými integračními programy, v podpoře různých vzdělávacích akcí zaměřených zejména na zvyšování odbornosti lidí působících ve školství, a to zejména se sociálně nebo kulturně znevýhodněnými dětmi. K věci dále hovořila Jana Zapletalová z Institutu pedagogicko-psychologické pomoci, která vidí problém celkově v evropském vzdělávání, které je zaměřeno výkonově a proto uspěje ten, kdo má dobré výsledky. Dle jejího názoru, mohou pomoci situaci ve vzdělávání Romů změnit střediska integrace menšin, která jsou otevírána v sociálně vyloučených lokalitách. Střediska jsou zaměřena na rozvoj poradenství, vzdělávání a podpůrných služeb pro žáky se sociálním znevýhodněním. Výhodu zde spatřuje v tom, že ve střediscích pracují psychologové, učitelé, speciální pedagogové, sociální terénní pracovníci a kulturní antropologové. Tento projekt je v činnosti prvním rokem, takže jeho přínos se teprve vyhodnocuje. (Diskuse o existenci zvláštních škol, 2008, čl.21709)

V západní Evropě zkušenosti ukazují, že školní vzdělávání dětí z minorit je nutné přizpůsobit jejich vlastní kultuře. Pak nebude nutné zakládat speciální ročníky

nebo školy. Tyto děti budou navštěvovat stejné školy a třídy jako děti majoritní společnosti, ale musí se zúčastňovat dalších aktivit jako je například předškolní výuka se speciálními osnovami. Podmínkou je také znalost ostatních kultur ze strany pedagogů. (Kovaříková, 1998, s.13) Toto řešení však lze v naší společnosti na romskou minoritu aplikovat pouze tehdy, pokud budou mít Romové občané pozitivní přístup ke vzdělání. Je nutné, aby vzdělávání chápali jako prostředek k vlastnímu rozvoji. Ochota jedince nebo skupiny učit se a přijmout nabízenou pomoc usnadňující učení, je totiž nejdůležitějším předpokladem pro zvýšení jejich úrovně vzdělání. Romskému etniku mohou pomoci přijmout tento postoj různé romské organizace a iniciativy (Příloha č. 1) k nimž mají Romové respekt a důvěru.

Touto kapitolou byla uzavřena **teoretická část** diplomové práce. Pokud shrneme všechna získaná fakta, tak můžeme říci, že současnou Českou republiku lze chápat jako multikulturní společnost, kterou tvoří velké množství etnických skupin, jež se vyznačují specifickými kulturními charakteristikami. Ze získaných poznatků vyplývá, že předpokladem bezkonfliktního společného soužití majoritní společnosti s těmito minoritami je především vzájemné poznání, pochopení a respektování se. Bylo zjištěno, že Česká republika poskytuje etnickým skupinám dostupné možnosti v dosahování vzdělání a vytváří stále nové koncepce, programy a projekty, které by měly pomoci k jejich úspěšné integraci do české společnosti. Ve vztahu k romskému etniku se potvrdil předpoklad, že řešení jejich stávající neuspokojivé situace (nízké sociální postavení, nezaměstnanost, kriminalita) lze hledat především ve zvyšování jejich vzdělanostní úrovně. Předsudky ze strany majority i minority mohou být odstraněny pouze prostřednictvím vzájemného poznávání a spolupráce.

5. PRAKTICKÁ ČÁST

Kvalitativní výzkum jsem si pro svoji práci zvolila především z toho důvodu, že jeho prostřednictvím lze pochopit problém v celé jeho složitosti, ve všech vztazích a souvislostech společensko historických i situačních. Nezabývá se jen otázkou, kolikrát se daný jev vyskytuje, ale také otázkami proč a jak, se snahou nalézt podstatu daného problému. (Kraus, 2006) Získané informace v rámci kvalitativního výzkumu budou vyhodnoceny obsahovou analýzou, to znamená vyhodnocením počtu kolikrát se daný jev objevil a tyto výsledky budou následně zpracovány do grafů.

5.1. Cíl a hypotézy průzkumného šetření

Stanovení cíle

Cílem průzkumného šetření je zjištění podílu vlivu rodiny na vysokou školní absenci žáků a zjištění zda je pomoc dětem při přípravě do školy ze strany rodičů dostatečná. Při šetření tohoto průzkumného problému budou řešeny tyto dílčí otázky:

- I. Jaký je zájem rodičů romských dětí o jejich školní výchovu?
- II. Jak jsou romské děti motivovány k dosahování dobrých výsledků ve škole?
- III. Jak jsou romské děti rozmístěny ve třídách ve vztahu k neromským dětem?
- IV. Jak častá je absence romských dětí v ZŠ a jaké jsou její příčiny?
- V. Jaké mají romské děti zájmy a kdo jsou jejich vzory?

Formulace hypotéz

Hypotéza 1

Absence ve škole je vyšší u romských žáků než u žáků neromských.

Hypotéza 2

Důvodem časté absence romských dětí ve škole je tolerance rodičů vůči tomuto jevu.

Hypotéza 3

Příprava do školy je ze strany rodičů romských žáků podceňována.

Hypotéza 4

Romské děti nejsou motivováni k dosahování dobrých výsledků ve škole.

5.2. Charakteristika průzkumného souboru, metodologie

Průzkumný soubor

Průzkumné šetření bylo prováděno na základních školách v Brně v lokalitách se zvýšenou koncentrací romské populace. Zde byl vybrán jeden záměrný soubor, který tvořilo 66 romských žáků ve věku 10-12 let, z toho 42 chlapců a 24 dívek. Kritériem pro výběr průzkumného souboru je, aby žáci byli Romové a aby navštěvovali páté a šesté třídy základních škol.

Do průzkumu byly zařazeni pouze ti žáci, kteří byli v době průzkumného šetření přítomni. Všichni pedagogové mají vysokoškolské vzdělání. Na základě osobní znalosti byly zvoleny tyto školy:

- ZŠ Křenová
- ZŠ Vranovská
- ZŠ 28. října.

Tabulka č. 3: Zastoupení průzkumného vzorku romských žáků v jednotlivých školách

	Chlapci	Dívky	Celkem	ZŠ Křenová	ZŠ nám. 28. října	ZŠ Vranovská
Žáci	42	24	66	29	22	15

Metody a techniky průzkumu

Z hlediska metodologie jsem provedla empirické analytické šetření. K získání informací byly použity explorativní techniky:

- dotazník (otázky otevřené)
- analýza dokumentů.

Získané údaje jsem vyhodnotila, porovnávala s poznatky z odborné literatury a pomocí nich jsem ověřila dané hypotézy.

Dotazník byl dětem ve vybraných třídách předložen v rámci vyučovací hodiny se souhlasem ředitele školy a třídní učitelky. Žákům byl objasněn systém jeho vyplňování a dle potřeby jim byly jednotlivé otázky vysvětleny.

Ze záznamů počítačového školního systému byly získány další potřebné informace k průzkumnému šetření. Konkrétně se jedná o údaje týkající se počtu omluvených a neomluvených hodin romských dětí, kdy tyto byly vyhodnoceny na 1. pololetí roku 2007/2008.

DOTAZNÍK

Dotazník je anonymní. Ke každé otázce napiš odpověď. Nespěchej, každou otázku si pozorně přečti. Nerad' se s kamarády, odpovídej za sebe.

Třída:

Věk:

1. Jsem: chlapec x dívka (správnou odpověď zakroužkuj)
2. Kolik máš sourozenců?
3. Jaké vzdělání má: matka otec
4. Kde pracuje: matka otec
5. Jaké jazyky doma používáte?
6. Kdo se v rodině stará o domácnost?
7. Jaké práce doma vykonáváš?
8. V kolik hodin chodíš nejčastěji spát?
9. Chodíš rád do školy?
10. Jaké předměty ve škole máš rád a proč?
11. Jaké předměty ve škole jsou pro tebe těžké a proč?
12. Cítíš se ve škole dobře?
13. Co uděláš, když se ti nechce jít do školy?
14. Co se ti ve škole nejvíce líbí?
15. Co se ti ve škole nejvíce nelíbí?
16. Čím chceš být až budeš dospělý?
17. Čím nikdy nechceš být?
18. V čem bys chtěl být nejlepší?
19. Kdo je tvůj vzor?
20. Koho obdivuješ a proč?
21. Jak trávíš svůj volný čas?
22. Jaké máš koníčky?
23. Co děláš nejraději?
24. Chodíš do nějakého zájmového kroužku, pokud ano, tak do jakého?
25. Připravuješ se doma do školy?
26. Zajímají se rodiče o to, co jsi dělal ve škole?
27. Pomáhá ti někdo s přípravou do školy, jestli ano, tak kdo?
28. Vědí rodiče co děláš ve volném čase?

29. Záleží ti na tom, abys měl ve škole dobré výsledky?
30. Co musíš udělat, aby tě rodiče pochválili?
31. Za co vás učitel ve škole nejvíce chválí?
32. Záleží ti na tom, co si o tobě myslí učitel?
33. Dostáváš doma odměny za dobré výsledky ve škole?
34. Dostáváš doma tresty za špatné výsledky ve škole?
35. Máš ve škole kamarády?
36. Jak vycházíš se spolužáky?

Otázky se týkají zjištění:

2 - 8 aktuální situace v domácnosti především z hlediska režimu

9 - 15 vztahu ke škole a k předmětům z hlediska oblíbenosti

16 – 19 dlouhodobých cílů

20 – 21 osobních vzorů chování

22 – 24 oblasti zájmu jedince

25 – 28 zájmu rodiny o dítě zejména ve vztahu k přípravě do školy

29 – 34 kritérií úspěšnosti, motivace k výkonu

35 – 36 vztahu k vrstevníkům

5.3. Interpretace a analýza výsledků průzkumu

Tabulka č. 4: Zastoupení romských a neromských žáků v jednotlivých školách

	ZŠ nám.28.října	ZŠ Křenová	ZŠ Vranovská
Romští žáci	132	159	84
Neromští žáci	51	32	104
Celkem	183	191	188

Na ZŠ nám. 28. října je 72% romských žáků a dva asistenti pedagoga, na ZŠ Křenová je 83% romských žáků a čtyři asistenti pedagoga a na ZŠ Vranovská je 45% romských žáků a jeden asistent pedagoga. Tato situace je neuspokojivá. Jelikož se tyto školy nachází v lokalitách, kde je nevyšší koncentrace romského etnika v Brně, nepodaří se asi poměr romských a neromských žáků vyrovnat. Řešením by však mohlo být zvýšení počtu asistentů pedagoga, jejichž stávající stav je jistě nedostačující.

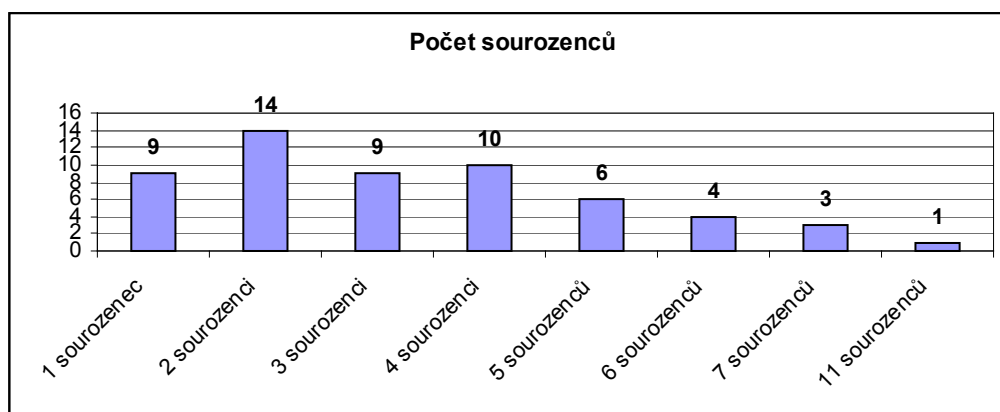
Tabulka č. 5: Počet zameškaných hodin u romských žáků ZŠ Křenová za 1.pol. šk.r. 2007/2008

Třída	Počet žáků neromských	Počet žáků romských	Absence neromských žáků	Absence romských žáků	Neomluvené hodiny romských žáků	Nejvyšší absence na 1 žáka (romského)
1.	5	19	136	2267	0	274
2.	3	14	71	1769	38	281
3.A	4	13	83	1653	64	214
3.B	0	9	-	1271	74	277
4.A	4	12	118	1388	0	211
4.B	0	10	-	852	0	174
5.A	2	11	55	1639	5	289
5.B	0	10	-	1118	6	266
6.A	3	13	102	2185	455	576
6.B	0	6	-	880	17	278
7.A	4	14	131	2225	506	457
7.B	0	6	-	815	6	227
8.	4	12	126	2448	7	432
9.	3	10	86	1540	90	347
Celkem	32	159	2	22050	1268	-

Ve výše uvedené tabulce byl porovnán počet zameškaných hodin romských a neromských žáků všech tříd na Základní škole v Brně, ul. Křenová za 1.pololetí školního roku 2007/2008. U neromských žáků vychází na jednoho žáka 28 zameškaných hodin za uvedené období. Když počítáme v průměru 20 hodin vyučování týdně, tak neromští žáci zameškají asi týden za půl roku školní docházky, což je poměrně nízká hodnota. U romských žáků je situace jiná. Zde vychází na jednoho žáka 139 zameškaných hodin, to znamená asi 7 týdnů během jednoho pololetí. To jsou velmi neuspokojivé výsledky. Samozřejmě se netýkají všech romských žáků. V posledním sloupci tabulky jsou uvedeny nejvyšší počty zameškaných hodin na jednotlivce. Dle sdělení zástupkyně ředitelky školy jsou v daném seznamu dva žáci extrémní výjimkou. Jedná se o dívku, která má invalidní matku a tak se v podstatě stará o rodinu a o chlapce, který má velké problémy s výukou i chováním a bude pravděpodobně přeřazen do praktické školy.

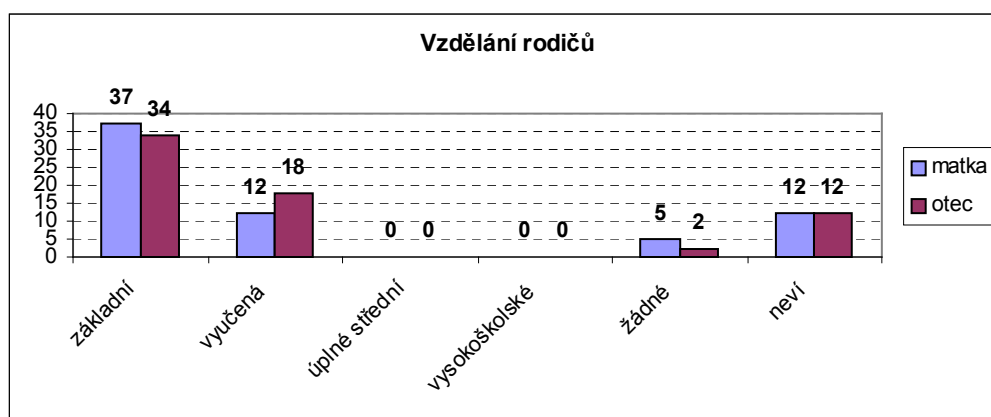
Výsledky dotazník pro romské žáky:

Graf č. 1

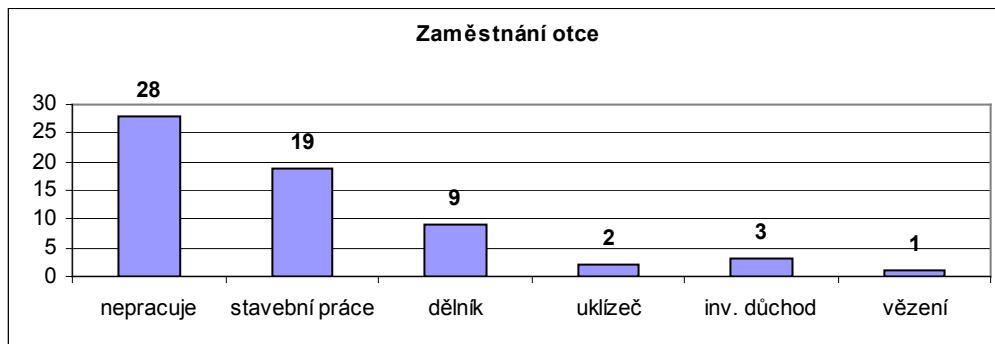
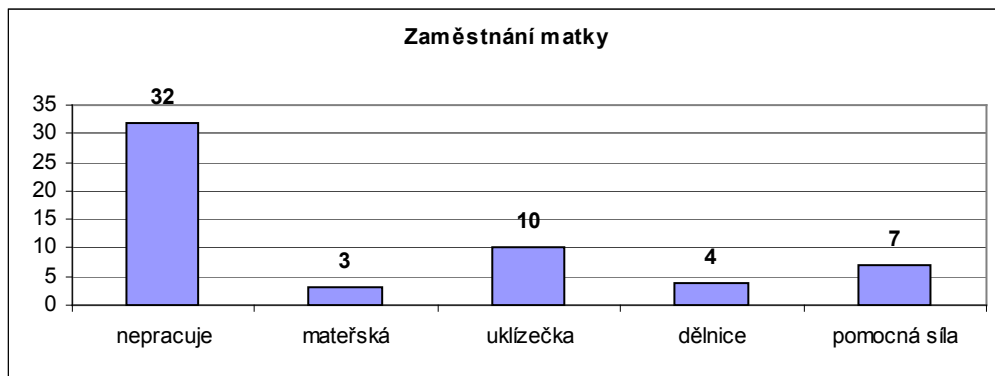
86% dotázaných dětí má více než jednoho sourozence. Jedináček není nikdo z dotázaných. Nejfrekventovanější je počet 3, 4, 5 dětí v jedné rodině. Výjimkou však není i 7 nebo 8 dětí. To svědčí o tom, že v rodinách je stále ceněn velký počet dětí bez ohledu na její sociální situaci.

Graf č. 2

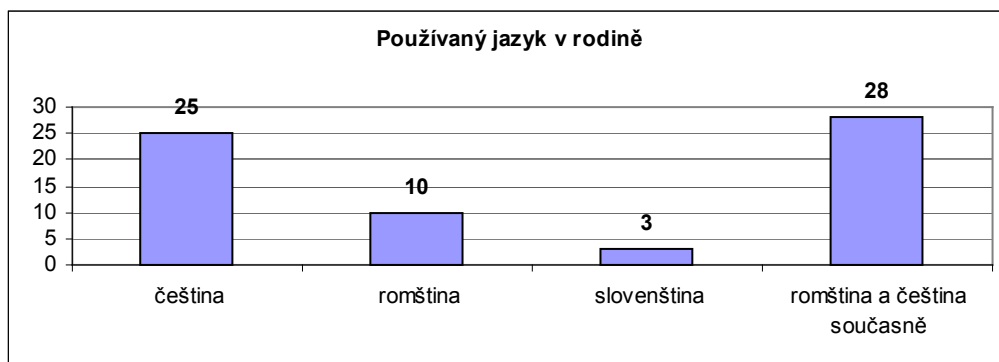
Vzdělání rodičů dotázaných žáků je na nízké úrovni. Střední nebo vysokoškolské vzdělání nebylo uvedeno ani jednou. Otec i matka mají dokončené převážně vzdělání základní – u otců jde o 52% a u matek o 56% z celkového počtu odpovědí dotázaných. 18% matek u dotazovaných dětí je vyučeno, u otců je to 27%. Jaké mají rodiče dosažené vzdělání neví 18% dětí. V 8% u matek a ve 3% u otců děti uvedly, že tito nemají vzdělání žádné. Ze získaných údajů vyplývá, že vzdělání nemá v rodině velký význam a tak v rodině není dostatek pozitivních vzorů pro získání dalšího vzdělání.

Graf č. 3

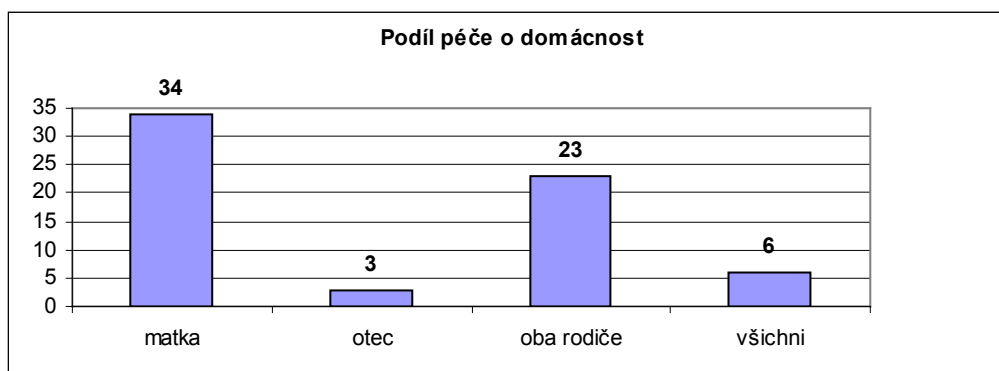
Téměř u poloviny dotázaných rodiče nemají žádné zaměstnání – u matek je to 48% a u otců 42%. Otcové jsou na tom o trochu lépe než matky. To je pro dítě velice demotivující ve vztahu ke vzdělání. Pokud rodiče pracují, tak jsou to převážně nekvalifikované práce – matky jako uklízečky, pomocné síly nebo dělnice, otcové ve stavebních pracích nebo jako dělníci. 5% otců dotázaných dětí je v invalidním důchodě. To je dalším specifickým znakem romského etnika. Velké množství mužů musí ze zdravotních důvodů odejít do invalidního důchodu.

Graf č. 4

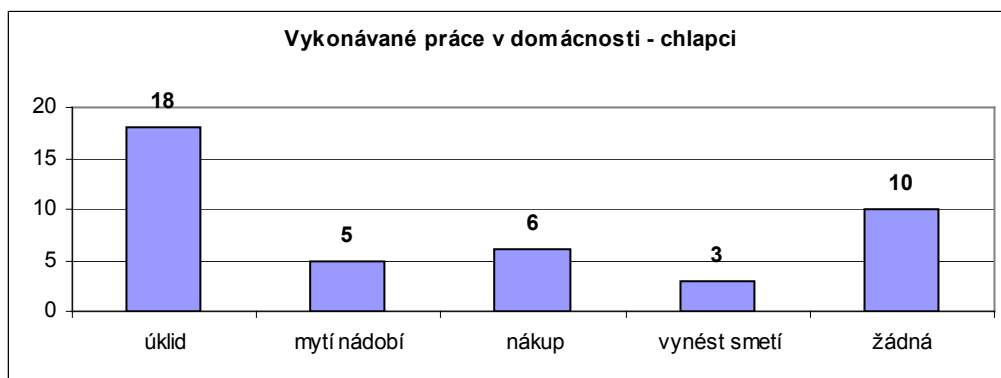
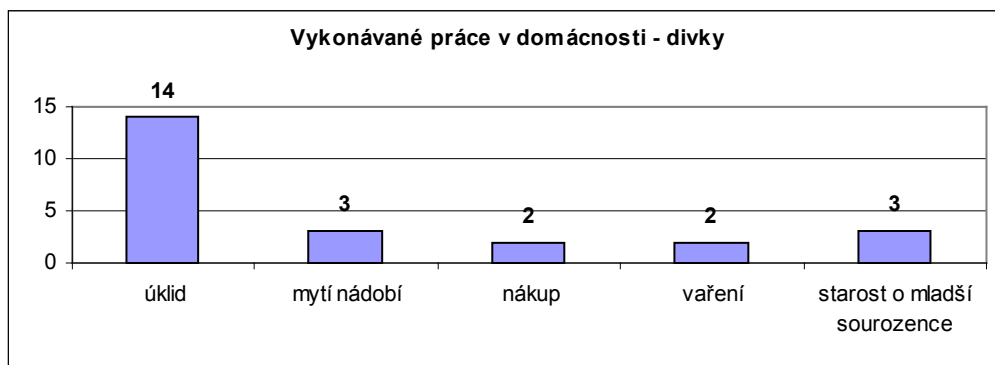
Nedostatečná znalost češtiny bývá častou překážkou při vzdělávání dětí z romského etnika. V rodinách se používá etnolekt češtiny – mluví se romsky i česky a ani jeden z jazyků není ovládnán dobře. O tom svědčí i odpovědi dotázaných, kdy 42% dětí uvedlo, že doma používají oba jazyky. Na výsledcích dotazování je však vidět, že se tento trend začíná měnit. 38% dotázaných dětí uvedlo, že doma používají pouze češtinu. Pouze romština je užívána v 15%. Používání slovenského jazyka bylo zmíněno v 5%.

Graf č. 5

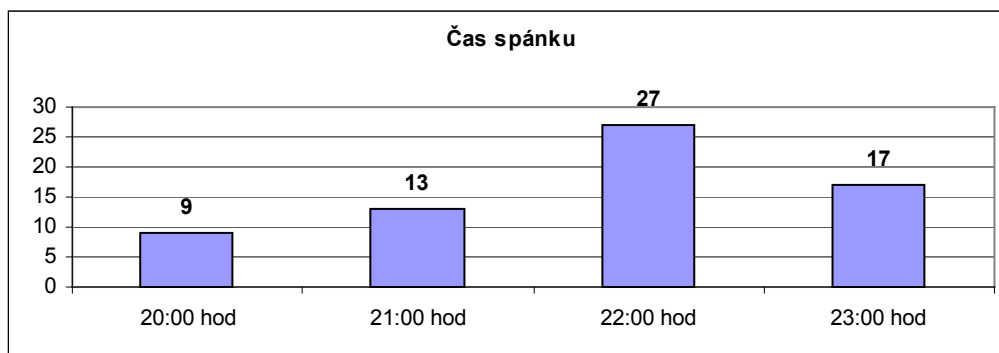
O domácnost se tradičně stará nejvíce matka – v 52%. Zajímavý je fakt, že 35% dětí uvedlo, že se o domácnost starají oba rodiče. To je pro tradiční romskou rodinu netypické, postavení muže a ženy v domácnosti se začíná měnit. V 9% bylo zmíněno, že o domácnost pečují všichni.

Graf č. 6

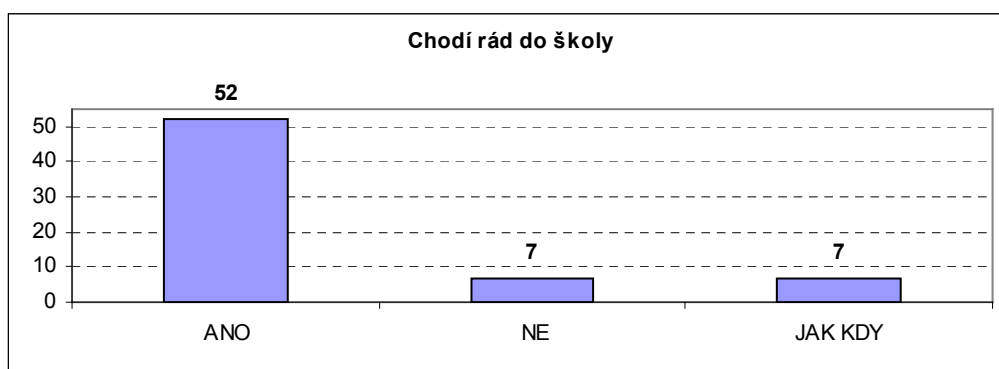
Všechny dotázané dívky v domácnosti nějakým způsobem pomáhají. Nejčastěji při úklidu – 58%. Ostatní práce jako mytí nádobí, nákup, vaření byly uvedeny v rovnoměrném zastoupení od 8 do 11%. Typickým jevem je, že starší dívky se starají o mladší sourozence – v 11%. Chlapci v domácnosti pomáhají nejčastěji rovněž s úklidem – 43%. Mezi další činnosti, které doma vykonávají je mytí nádobí, nákup, vynášení smetí. Na rozdíl od dívek ne všichni chlapci se na domácích pracích podílejí. Tento fakt uvedlo 24%. Je to dáno postavením muže v romské rodině. Každopádně si nejsem jistá, jestli české děti ve věku 10-12 let také tolik doma pomáhají jako děti romské.

Graf č. 7

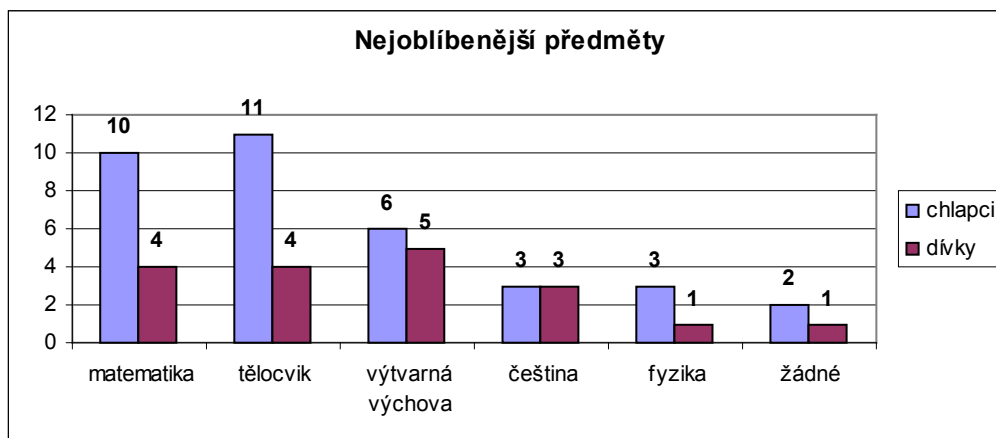
Režim dne je v romské rodině volnější než v české. 41% dotázaných dětí uvedlo, že chodí nejčastěji spát ve 22.00 hod. Vysoký počet je i dětí, kteří chodí spát až ve 23.00 hod – 26%. Nedostatek spánku může mít poté vliv na schopnost udržet ve škole pozornost.

Graf č. 8

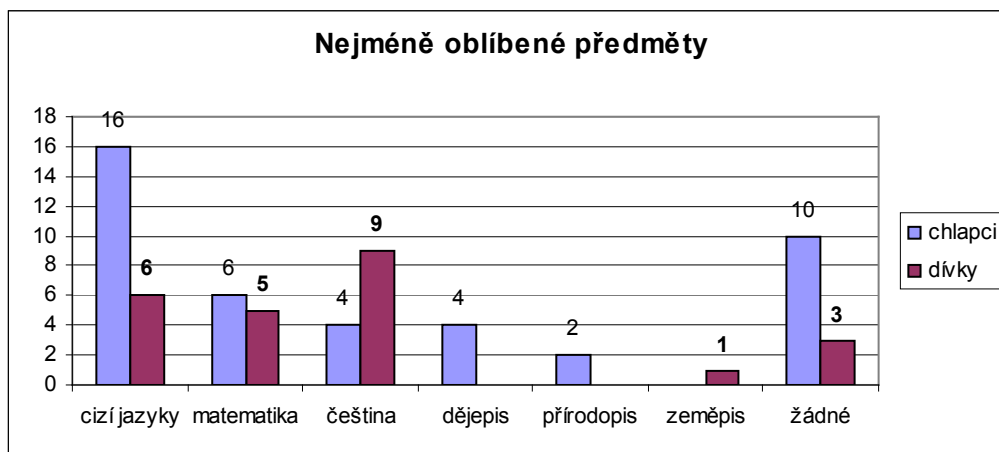
79% dotázaných dětí odpovědělo, že chodí rádi do školy. Vzhledem k jejich vysoké absenci a neuspokojivým studijním výsledkům je to zvláštní jev. Pouze 11% dětí odpovědělo, že do školy rádi nechodí.

Graf č. 9

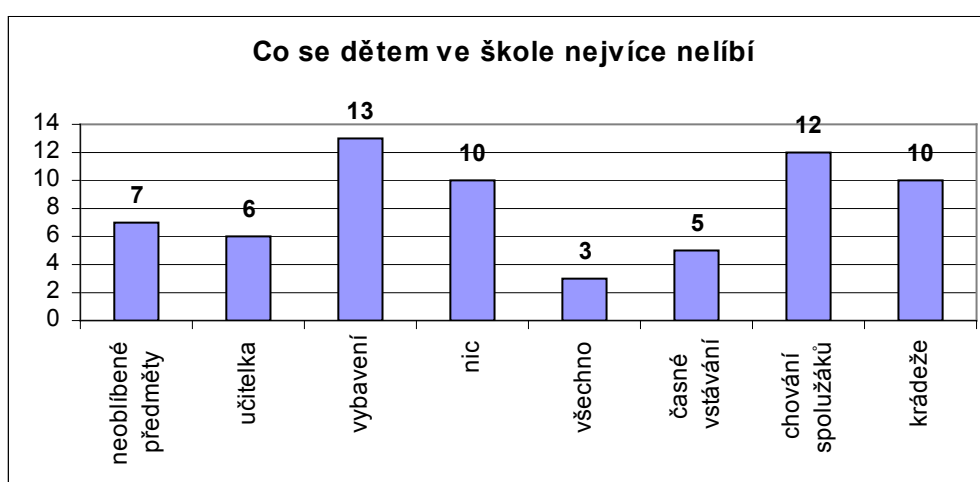
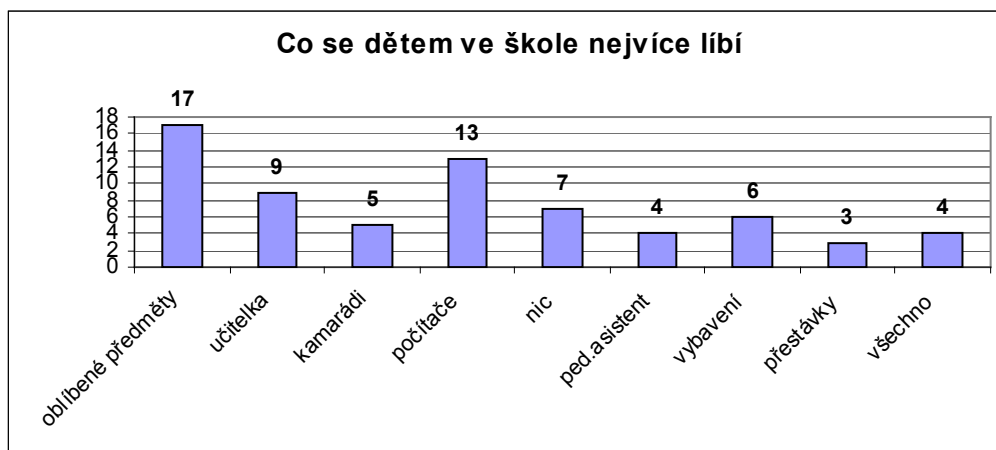
U chlapců jsou nejoblíbenějšími předměty tělocvik-24% a matematika-23%. Jako důvod uvádějí, že v tělocviku mohou hrát fotbal a matematika je pro ně lehká, takže mají dobrý pocit z toho, že to umí. Dalším oblíbeným předmětem je výtvarná výchova – chlapci ve 14%, ta je současně nejoblíbenější u dívek-21%. To může být dáno kulturními specifiky romského etnika, kteří se vyznačují velmi pozitivním vztahem k jakémukoliv umění. I dívky mají rádi tělocvik a matematiku. Matematiku ze stejného důvodu jako chlapci a tělocvik, proto že mohou být v pohybu. Oblíbenost tělocviku je pravděpodobně dána menšími nároky na psychické funkce, které se musí uplatňovat v ostatních předmětech. Zajímavým faktem je, že obě skupiny uvádí mezi oblíbené předměty i češtinu. Důvod zde nebyl uváděn. Fyzika je oblíbená kvůli možnosti pokusů.

Graf č. 10

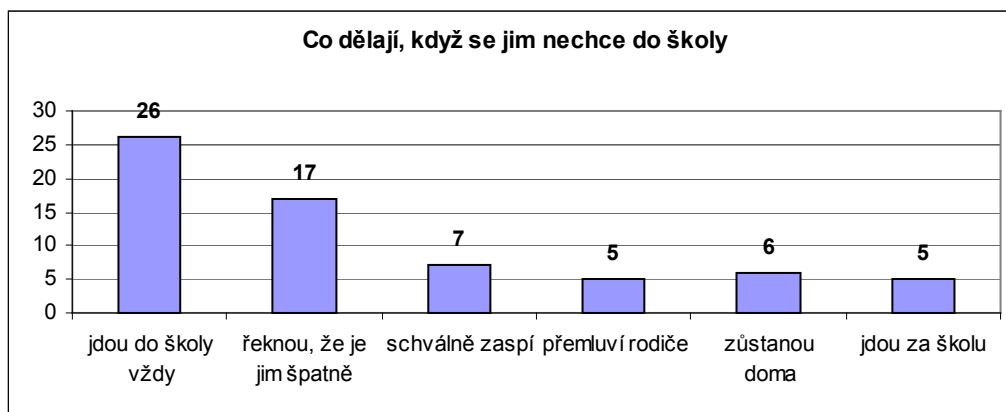
Cizí jazyky jsou pro chlapce jednoznačně nejméně oblíbeným předmětem, uvedlo je 38%. Rovnoměrné zastoupení neoblíbenosti mají u chlapců matematika, čeština a dějepis – zhruba 10%. 24% chlapců uvedlo, že nemají žádný neoblíbený předmět. U dívek je nejméně oblíbeným předmětem čeština- rovněž 38%. Na druhém a třetím místě jsou cizí jazyky a matematika - zhruba 20%. Děti shodně uvádějí, že cizí jazyky jim vadí, protože jsou příliš těžké a vůbec jim nerozumí. Tento fakt je logický. Většina žáků má značné problémy s českým jazykem a proto cizí jazyk nedokáží pochopit. Mezi další neoblíbené předměty u chlapců patří dějepis a přírodopis a u dívek zeměpis. Několikrát byla jako důvod neoblíbenosti předmětu uvedena osoba učitele. Dějepis je neoblíbený proto, že se děti učí o věcech, které se už staly dávno. To koresponduje s romským pojetím času, kdy je pro ně minulost a budoucnost nepodstatná, žijí přítomností.

Graf č. 11

Ve škole se dětem nejvíce líbí jejich oblíbené předměty, ty uvedlo 26% dětí. To svědčí o jejich pozitivním vztahu k výuce, o přání dozvědět se něco nového. S tím souvisí i obliba počítačů – u 20% dětí. 14% všech dotázaných dětí se ve škole nejvíce líbí učitelka. Tady si můžeme uvědomit, jak je důležitá osobnost pedagoga pro motivaci dětí k učení. Na dalších místech jsou téměř rovnoměrně zastoupeni kamarádi, pedagogický asistent a vybavení – zhruba po 6%. Dalších 6% dětí také uvedlo, že se jim ve škole líbí všechno. Co se týká vybavení, tak toto je také hodnoceno největším počtem dětí (20%) jako věc, která se jim ve škole nelíbí. Těsně za vybavením je špatné chování spolužáků (18%) a krádeže mezi spolužáky (15%). To jsou velice důležité faktory, na které by se měla zaměřit pozornost pedagogů.

Graf č. 12

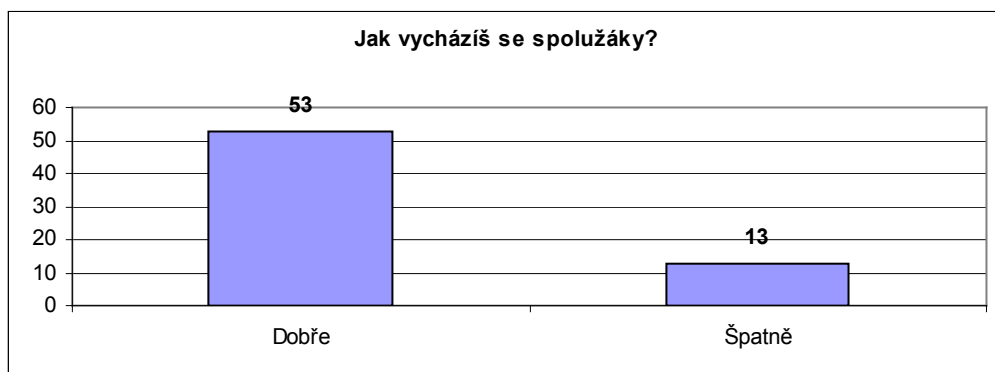
Častá absence je mnohdy jedním z důvodů proč mají romské děti ve škole špatné výsledky. Nestíhají se pak doučit probranou látku. 40% dotázaných jde do školy vždy, i když se jim nechce. To je necelá polovina. Nejčastější výmluvou, kterou používá 16% dětí pro to, aby nemusely do školy je, že jim není dobře. Tímto vyjádřením oklamou rodiče a zůstanou doma. Problém je v tom, že rodiče se nechají oklamat velice snadno. Stačí jim tato jediná věta a více zdravotní stav dítěte nezkoumají. Na tento fakt jsem narazila ve svém zaměstnání při vyšetřování velkého počtu zameškaných hodin dětí. O tom, že rodiče na pravidelnou docházku dětí do školy moc nedbají svědčí i fakt, že celkem v 17% děti prostě zůstanou doma bez udání důvodu a rodiče je nechají. 11% dotázaných také uvedlo, že schválně zaspí. I když rodiče převážně nechodí do zaměstnání, tak dítě zaspát nechají, nekontrolují, zda do školy již odešlo. Pouze v 7% bylo zmíněno, že jdou děti za školu, aby o tom rodiče nevěděli. Je důležité najít taková opatření, která by tento jev, kdy rodiče tolerují nedostatečnou docházku do školy, eliminovala.

Graf č. 13

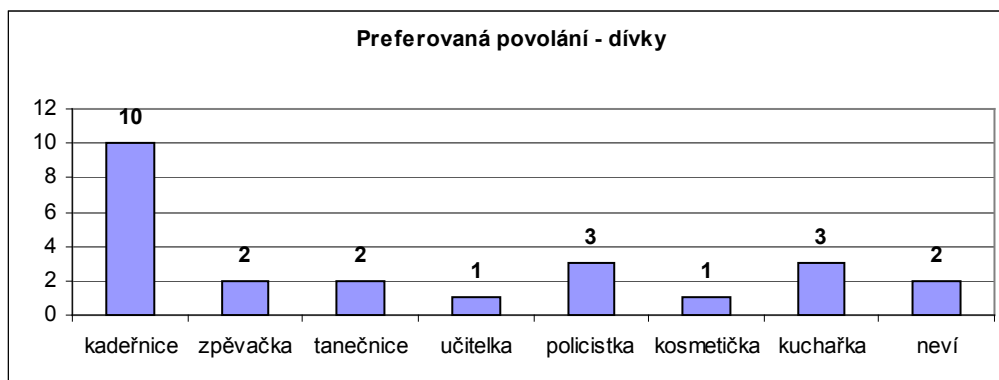
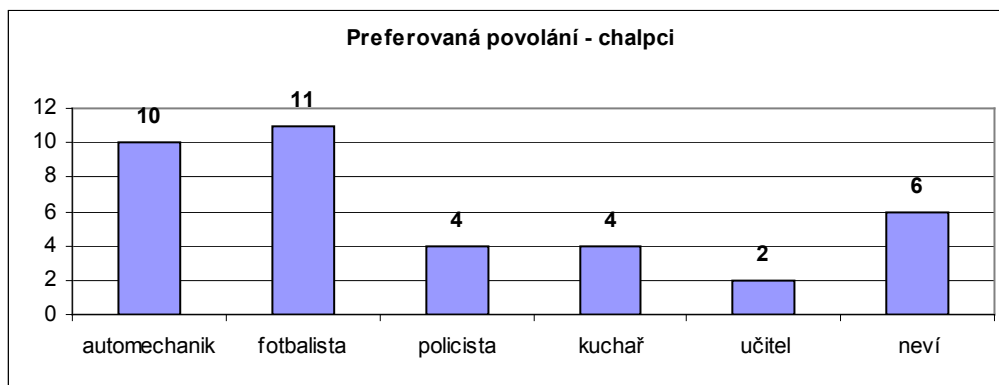
97% dotázaných dětí uvedlo, že mají ve škole kamarády. Kamarádi jsou pro děti velmi důležití a díky nim se mohou ve škole cítit lépe. Ve zkoumaných školách je však asi 80% romských dětí, a také proto nemají problémy s navázáním přátelství.

Graf č. 14

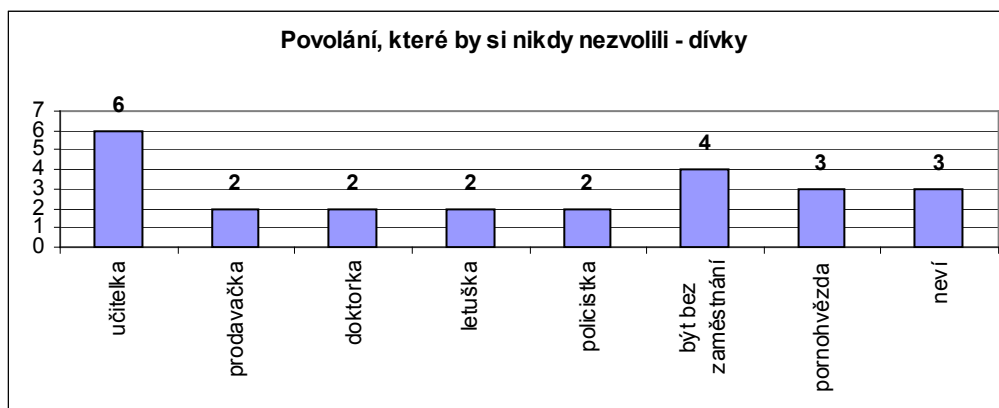
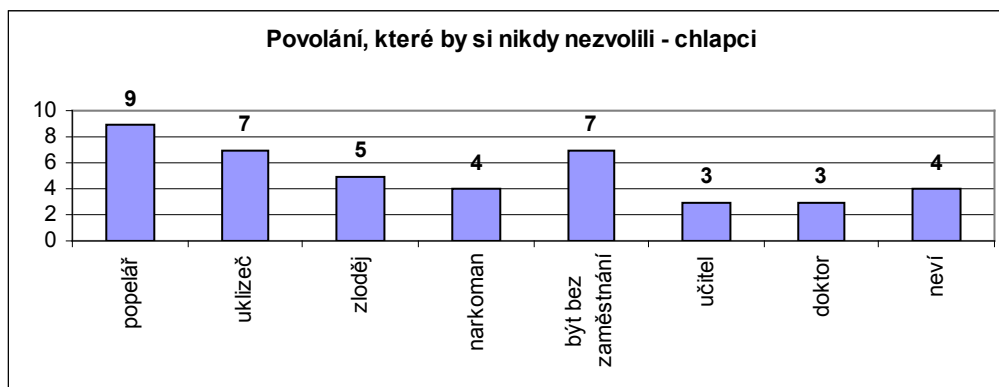
Dobrý vztah se spolužáky je také důležitým momentem pro dobrý pocit dětí ve škole. 20% dotázaných dětí uvedlo, že se spolužáky vychází špatně. Není to vysoké číslo, ale ani zanedbatelné. Je třeba zjistit, zda tyto konflikty nejsou motivovány rasově, případně je včas vyřešit.

Graf č. 15

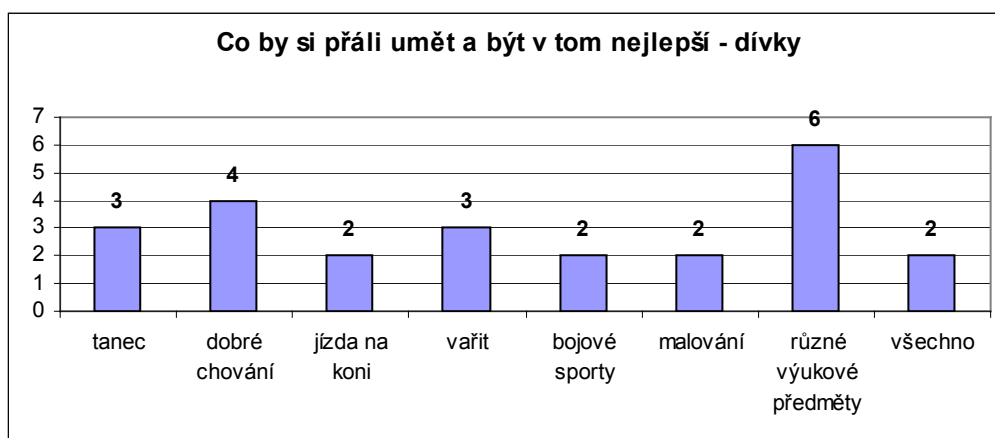
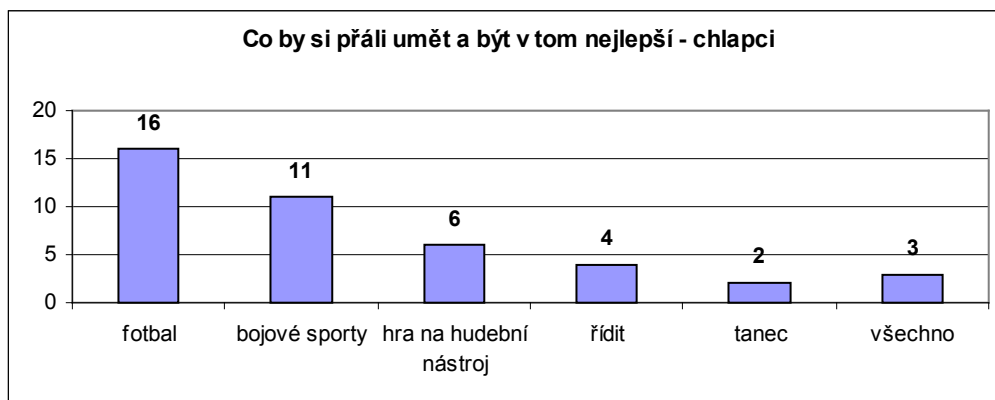
Romské etnikum se vyznačuje velmi kladným vztahem k umění, a to zejména k tanci, zpěvu a výtvarnému umění. Talent k těmto projevům mají daný rodovými dispozicemi. Přesto chlapci při dotazu, čím by chtěli být, ani jednou nezmínili žádnou uměleckou oblast. Nejpreferovanějším povoláním je u nich automechanik a fotbalista, každé zastoupené 27% dotázaných. Mezi další povolání, které by chtěli chlapci vykonávat je kuchař a policista. 14% chlapců uvedlo, že neví co by chtěli dělat. U dívek je na prvním místě kadeřnice, kterou uvedlo 42% dotázaných. Tanečnice a zpěvačka je méně častěji uváděna než třeba kuchařka a policistka. Romové se v historii převážně živili různými řemesly, které dnes z větší části zanikly. Možná proto si vybírají řemesla jiná (automechanik, kadeřnice) a umělecké vlohy uplatňují jen jako svého koníčka.

Graf č. 16

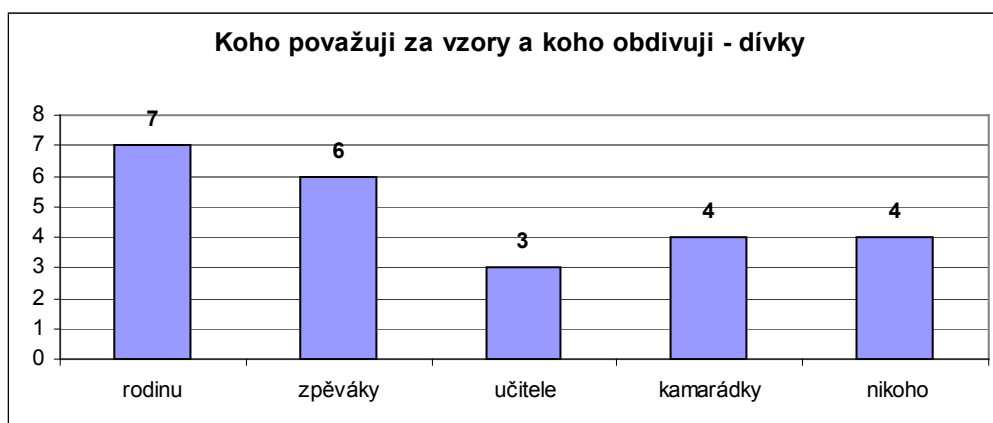
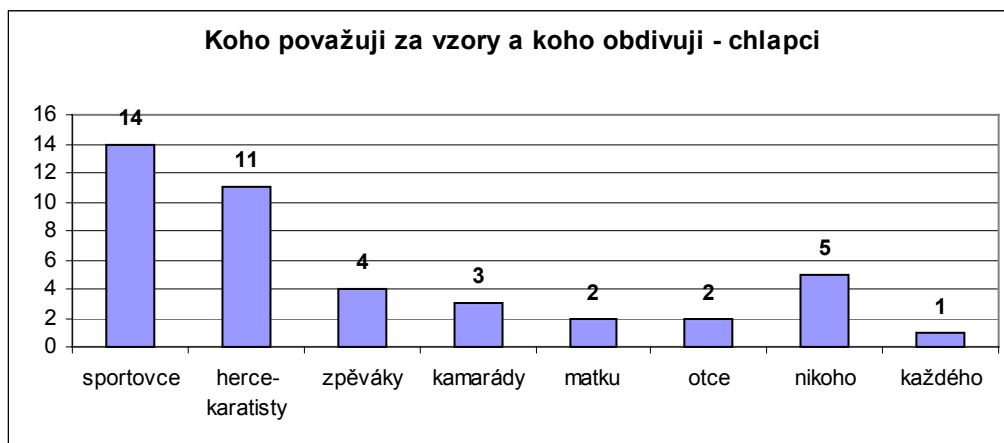
Romští chlapci by nikdy nechtěli být popeláři – uvedlo to 21% dotázaných. To pravděpodobně pramení z romských pravidel, kdy některé činnosti jsou považovány za „nečisté“. Mimo jiné je to i úklid odpadků jiných lidí. S tím souvisí i povolání uklízeče, které je se 17% na druhém místě neoblíbených. 17% chlapců také uvedlo, že by nechtěli být bez zaměstnání. To je asi dáno snahou o dosažení lepšího sociálního postavení než mají rodiče. Tato odpověď je na druhém místě i u dívek – 17%. Na prvním místě je u dívek učitelka, což možná pramení z neoblíbenosti některých pedagogů – uvedlo ji 25% dotázaných. Málo oblíbenými povoláními u chlapců je také zloděj a narkoman (děti tenhle stav považují za zvolené zaměstnání), doktor a učitel. U dívek je to pak pornohvězda, prodavačka, doktorka, letuška a policistka. Dívkám kupodivu uklízení nevadí. To je pravděpodobně dáno tím, že i doma často s úklidem pomáhají.

Graf č. 17

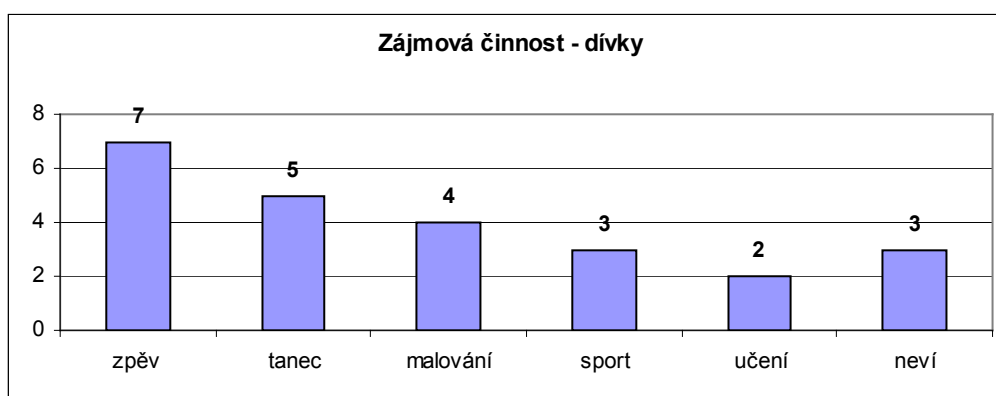
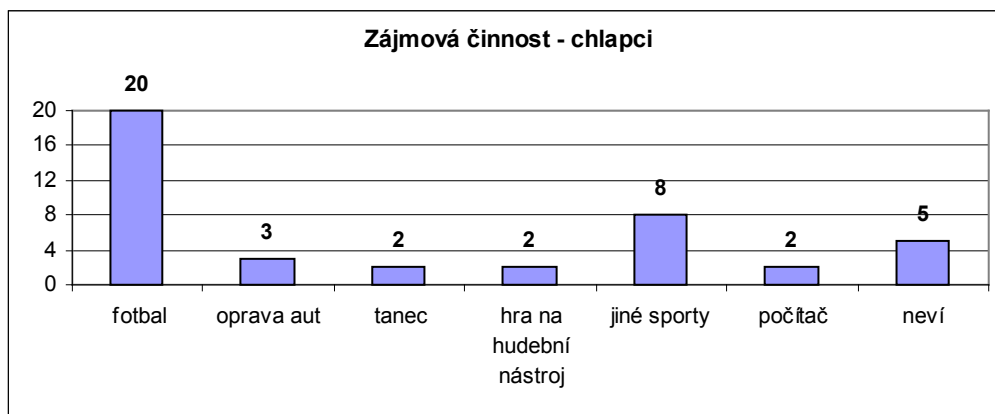
Pohyb je ceněn především chlapci. 38% dotázaných by chtělo být nejlepší ve fotbale. 26% by chtělo vynikat v bojových sportech. Hra na hudební nástroj je na třetím místě. Tanec by chtěli ovládat jen 4% chlapců. Pro dívky není pohyb tolik důležitý. 25% jich uvedl, že by chtěly být dobré v jednotlivých výukových předmětech. To znamená, že jim záleží na tom, aby měli ve škole dobré výsledky. Vůči chlapcům jsou tedy zodpovědnější. Na druhém místě u dívek je dobré chování se 17%. . Motivem ke zvolení této činnosti, mohou být pochvaly ze stran pedagogů. Na stejné úrovni je pak přání umět tančit a vařit. O stupeň níž je jízda na koni, malování, bojové sporty. Někteří chlapci i dívky zmínili, že by chtěli umět všechno.

Graf č. 18

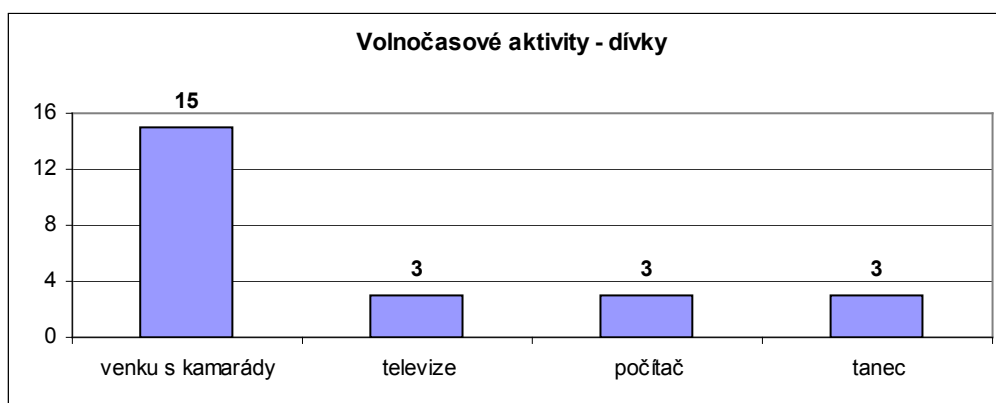
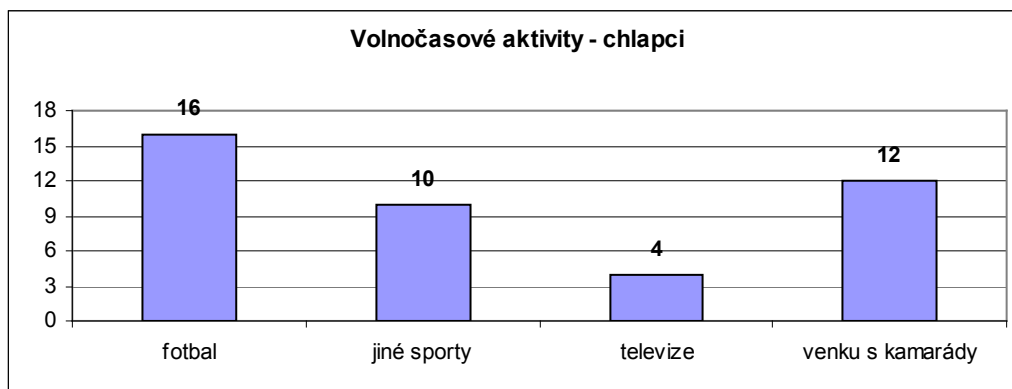
O oblíbenosti pohybu ze strany chlapců svědčí i výsledky dotazu na jejich vzory. Většina dotázaných chlapců obdivuje sportovce, a to fotbalisty – 33%, a herce-karaty – 26%. U představitelů bojových umění hledají vzory v hercích, jelikož s těmito se na rozdíl od fotbalistů jinde nesetkávají. Jen 6% chlapců uvedlo jako vzor některé zpěváky a taky jmenovitě některé své kamarády – 4%. Všichni tito lidé jsou obdivováni pro to, co umí. Pouze 5% chlapců považuje za svůj vzor matku a 5% zase otce. 12% dotázaných chlapců neobdivuje nikoho a nemá žádný vzor. U dívek byla tato odpověď v 17%. Na rozdíl od chlapců 29% dívek obdivuje a za svůj vzor považuje členy rodiny, ať už všechny nebo jen rodiče. 25% dívek považuje za své vzory zpěváky, protože umí dobře zpívat. Objektem obdivu jsou u dívek také učitelé a kamarádky.

Graf č. 19

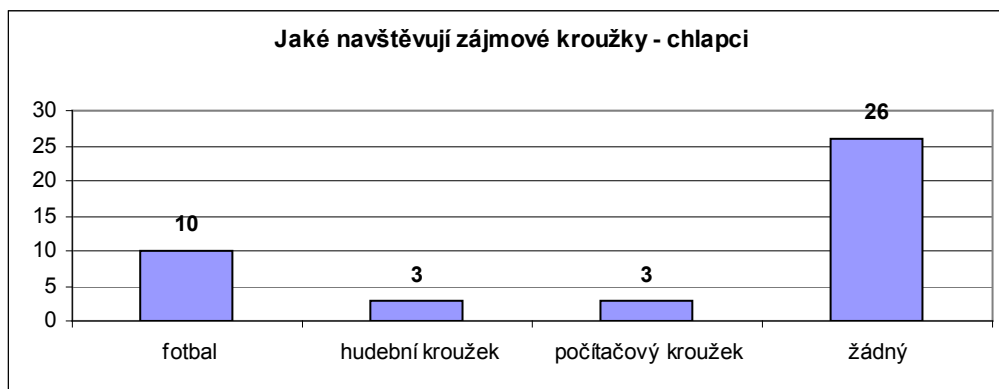
Na dotaz jaké mají zájmy odpovědělo 48% chlapců, že rádi hrají fotbal. Na druhém místě s 19% jsou to jiné sporty, kdy uváděli karate, jízdu na kole, basketbal, běh. I zde vidíme, jak moc je pro chlapce důležitý pohyb. Stejně byly hodnoceny zájmy jako oprava vozidel, tanec, hra na hudební nástroj, počítač, a to 5% z dotázaných. U dívek je v popředí zájmu zpěv – 29% a tanec – 21%. Hned za nimi je malování, sport a učení. 12% chlapců i dívek uvedlo, že neví jaké mají zájmy.

Graf č. 20

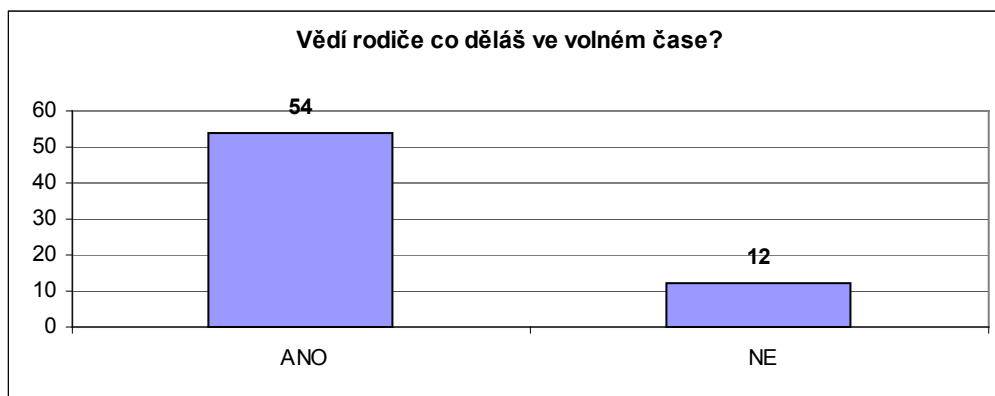
Volnočasové aktivity chlapců korespondují s jejich zájmy. 38% dotázaných uvádí, že ve volném čase hraje fotbal a 24% chlapců se věnuje jiným sportům. 29% chlapců je venku s kamarády a jen 10% z 42 se dívají ve volném čase na televizi. 62% dotázaných dívek tráví volný čas venku s kamarády. Tanci se věnuje jen 12%. Televizi a počítač upřednostňuje ve volném čase 25% z dotázaných dívek, což je o hodně více než chlapců. Z výsledků tohoto dotazu vyplývá, jak je pro romské děti důležitý pohyb a hlavně kontakt s ostatními dětmi. U televize nebo na počítači netráví určitě tolik času jako české děti.

Graf č. 21

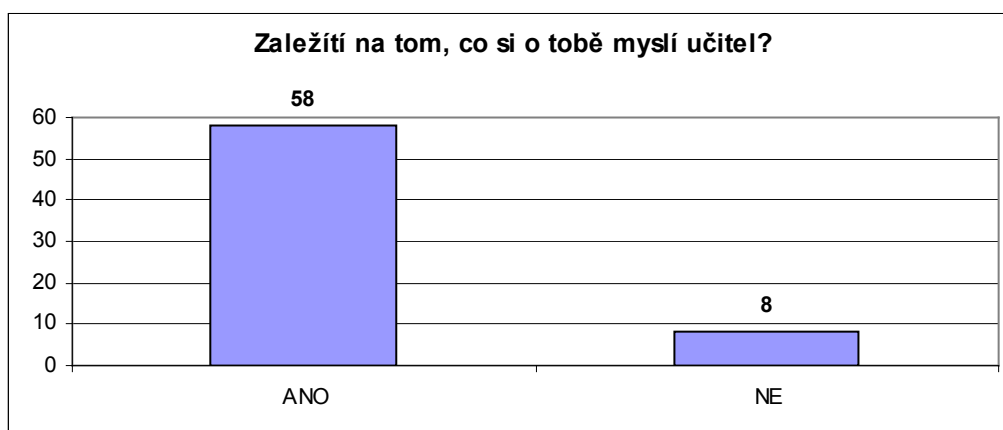
Přes veškeré zájmy většina dětí zájmové kroužky nenavštěvuje. Je to dáno tím, že rodiče romských dětí nemají dostatek finančních prostředků. 63% chlapců a 67% dívek tedy do žádného kroužku nechodí. Do fotbalového kroužku chodí 24% chlapců a po 7% jich chodí do počítačového a hudebního kroužku. 21% dotázaných dívek navštěvuje kroužek vaření a 12% počítačový kroužek.

Graf č. 22

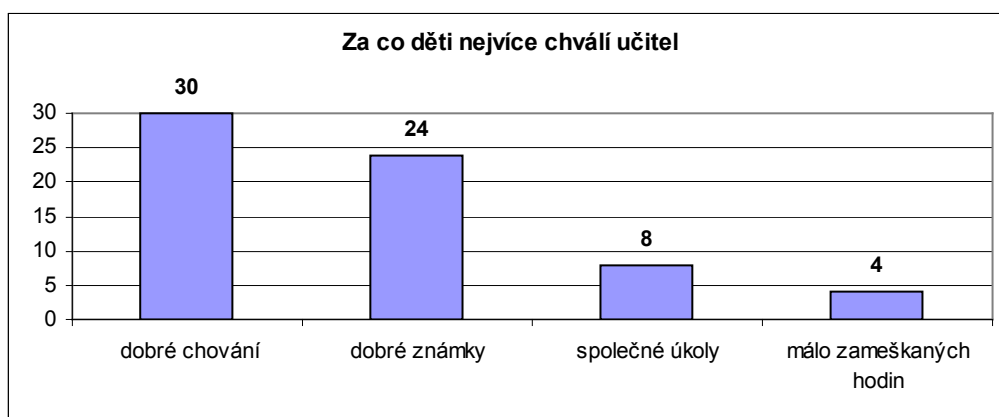
82% dotázaných dětí uvedlo, že jejich rodiče vědí o tom, co dělají ve volném čase. Vzhledem k tomu, že většina z nich tráví volný čas venku s přáteli je tato odpověď logická. Rodičům přece stačí říci „jdu ven s kamarády“ a tím pádem vědí co jejich dítě dělá. I když spíše vědí s kým je než co konkrétně dělá.

Graf č. 23

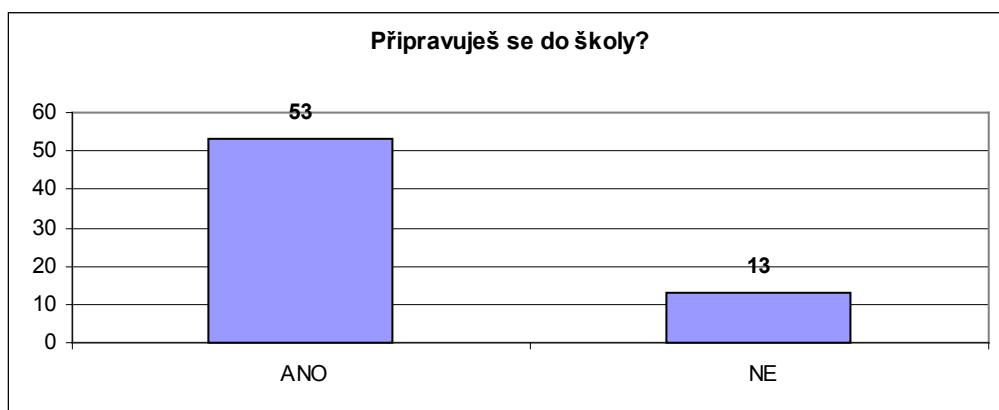
Mnoho dětí uvedlo, že obdivují svého učitele a někteří ho považují za svůj vzor. Proto nás výsledek tohoto dotazu nepřekvapí. 88% dětí záleží na tom, co si o nich jejich myslí učitel. To je velice pozitivní zjištění.

Graf č. 24

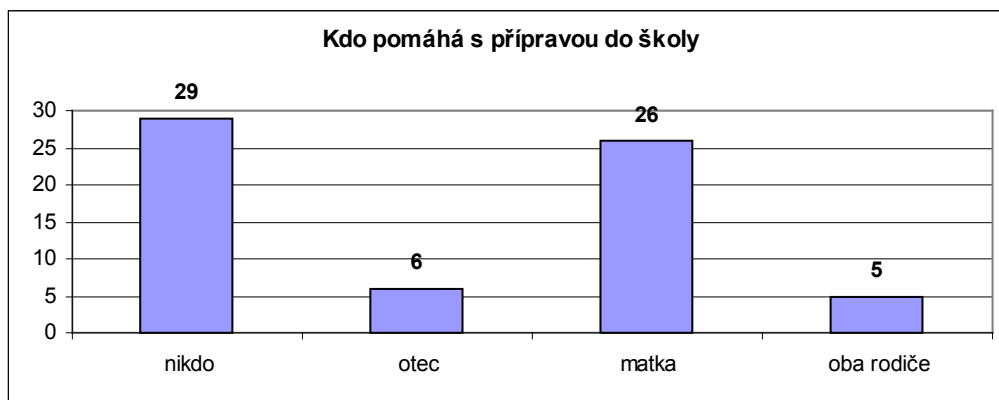
Dle sdělení dětí je nejvíce učitel chválen za dobré chování - ve 45% a za dobré známky – ve 36%. Romské dítě dokáže pochvalu ocenit a velice rádo ji přijímá. Tím, že je učitel chválen, pomáhá mu cítit se ve škole dobře. 6% dětí uvedlo, že jsou chváleny za málo zameškaných hodin. To ukazuje na fakt, že tento fenomén je mezi romskými žáky velice rozšířen.

Graf č. 25

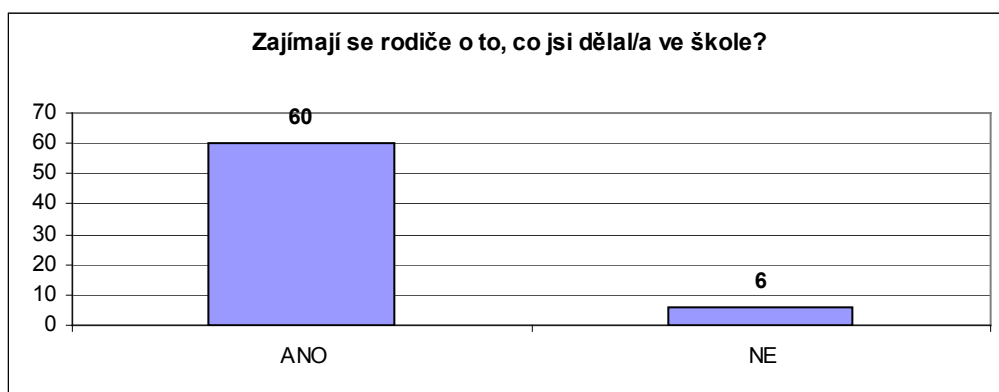
Přes problémy se školními výsledky, se kterými se děti potýkají, jich 80% uvedlo, že se do školy připravuje. Jak bylo zjištěno, tak tato příprava mnohdy zahrnuje pouze nachystání příslušných knih do školní tašky.

Graf č. 26

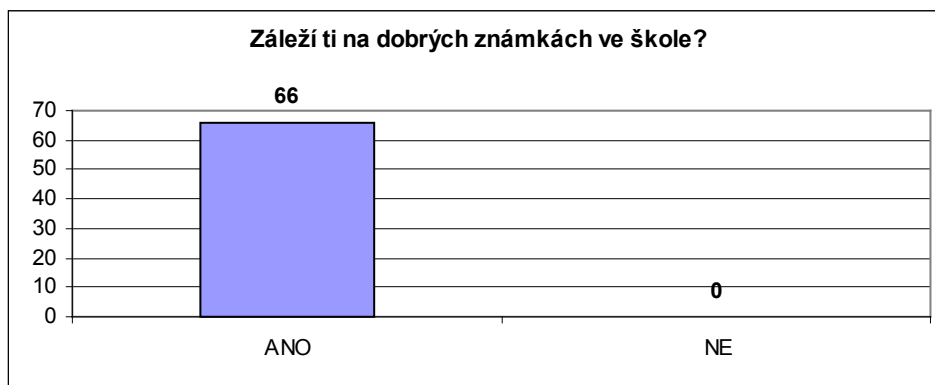
Co se týká pomoci s přípravou do školy, tak 44% dotázaných dětí odpovědělo, že nikdo. To je docela vysoké procento na to, že školní výsledky romských dětí jsou převážně neuspokojivé. 66% dětí pomáhají rodiče, kdy matka je to ve 40%.

Graf č. 27

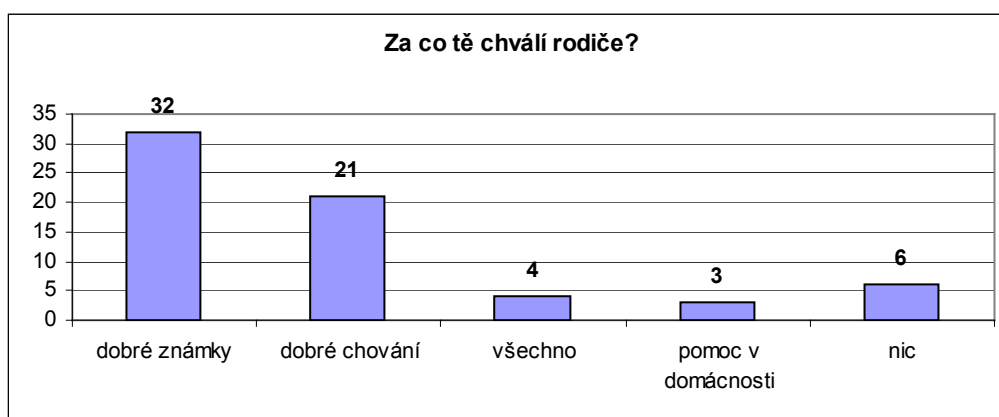
91% dotázaných dětí odpovědělo, že se jejich rodiče zajímají o to co dělaly ve škole. Z toho lze usuzovat, že rodiče romských dětí opravdu zajímá co se s dětmi ve škole děje. Důvodem však nemusí být dobrý prospěch, ale také to, aby dítěti někdo neublížoval, aby se ve škole cítilo dobře a aby se rodině neodcizilo.

Graf č. 28

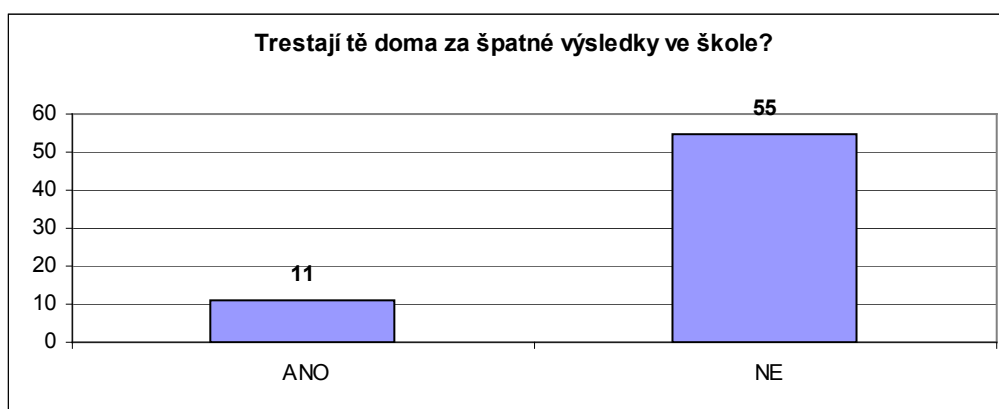
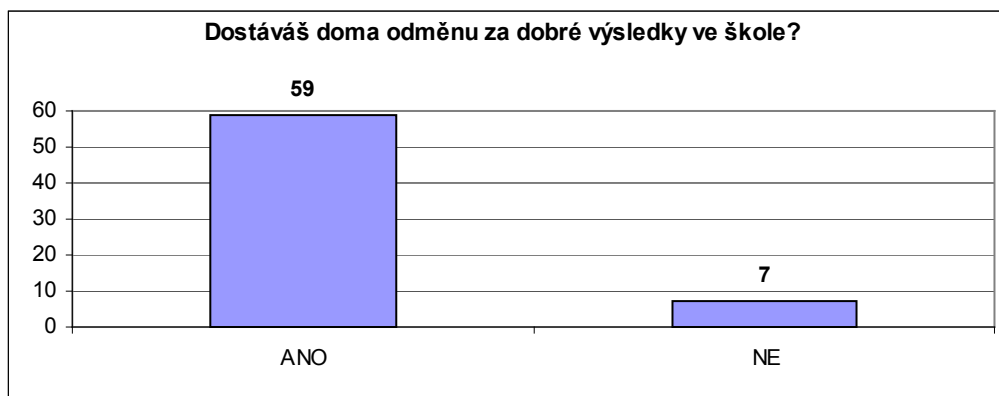
Kupodivu všem dětem záleží na dobrých známkách ve škole. Motivací je pro ně může být pochvala rodičů a učitelů, ale také touha neskončit ve stejné sociální situaci jako jejich rodiče. Nicméně i přes toto přání jsou jejich školní výsledky častěji neuspokojivé.

Graf č. 29

Odpověď na tuto otázku potvrzuje předchozí domněnku, kdy motivací pro děti je pochvala od rodičů. Za dobré známky chválí děti 48% rodičů. Dalších 32% dětí je chváleno za dobré chování. Sice pouhých 6% dětí chválí rodiče za všechno, ale při vyplňování dotazníků zazněl tento fakt z úst mnoha žáků. Pro romské rodiče je samozřejmé dítě stále chválit. Netypické je že 9% dětí uvedlo, že nejsou chváleni za nic.

Graf č. 30

Těmito položenými otázkami bylo zjišťováno, zda jsou děti doma nějak motivovány k dosahování úspěchů ve škole. 89% z dotázaných odpovědělo, že za dobré výsledky ve škole dostávají odměny. Dobrým výsledkem je však i to, že ten den ve škole dítě nic neprovedlo. Tresty za špatné výsledky ve škole doma dostává 17% dětí. Dalo by se tedy říci, že romské dítě je dostatečně motivováno k dobrým výsledkům ve škole.

5.4. Vyhodnocení průzkumu

Cílem průzkumného šetření bylo zjištění motivace romských žáků dosahování dobrých výsledků ve škole a zjištění zájmu o přípravu dítěte do školy ze strany rodičů. Dále byl zkoumán stav školní absence romských žáků ve vztahu k žákům neromským a byly objasněny jeho příčiny. Pozornost byla také věnována zájmům romských dětí, jejich volnočasovým aktivitám a jejich vzorům tak, abychom poznali jejich přání a mohli jejich znalost využít při hledání adekvátních řešení jejich problémů. Získané výsledky byly po provedení analýzy zhodnoceny a komentovány.

Hypotéza 1

Absence ve škole je vyšší u romských žáků než u žáků neromských.

Vysoká školní absence romských žáků má jistě vliv na jejich školní úspěšnost. Ve zkoumaném vzorku žáků bylo zjištěno, že počet zameškaných hodin na jednoho neromského žáka během jednoho pololetí školního roku činí 28, to jsou necelé 2 týdny. Tento stav odpovídá obecnému standardu. Naproti tomu na jednoho romského žáka činí počet zameškaných hodin v jednom pololetí 139, což je asi 7 týdnů. Je logické, že žáci, kteří zameškali téměř polovinu školní docházky, se nemohou stihnout doučit probíranou látku, náležitě ji pochopit a procvičit si ji. Důsledkem je pak zhoršování jejich studijních výsledků. Je velmi důležité se tímto problémem podrobněji zabývat.

Hypotéza potvrzena

Hypotéza 2

Důvodem časté absence romských dětí ve škole je tolerance rodičů vůči tomuto jevu.

V romské rodině je dítě považováno za rovnocenného partnera a jeho názor je respektován. Toho však mnohé děti zneužívají k tomu, aby nemusely jít do školy. Výchova v romské rodině je natolik nedirektivní, že ho k tomu pak rodiče nenutí. Celkem 60% dotázaných respondentů uvedlo, že když se jim do školy nechce, tak prostě nejdou. Pouhých 7% jde za školu, tak aby o tom rodiče nevěděli. Zbývajících 53% spoléhá na benevolenci rodičů - zatím úspěšně. Některé děti jen řeknou, že do školy nepůjdou a rodiče to více neřeší. Další část dotázaných uvádí, že schválně zaspí, a přestože jsou ve většině případů jejich rodiče nezaměstnaní, tak je v tomto ohledu nehlídají, i když se tento jev nesčetněkrát opakuje. Nejčastější výmlouvou, kterou děti používají, aby nemusely jít do školy je, že je jim špatně. Problém je v tom, že rodiče se nechají oklamat velice snadno. Jejich dítě je pro ně všechno a když se necítí dobře, tak proč by ho posílali do školy. Už se nepozastavují nad tím, že o pár hodin později dítě běhá se svými kamarády venku. Tahle nedostatečná kontrola školní docházky dítěte ze strany romských rodičů je pak příčinou vysokého počtu zameškaných hodin a ty dále ovlivňují školní úspěšnost žáků.

Hypotéza potvrzena

Hypotéza 3

Příprava do školy je ze strany rodičů romských žáků podceňována.

Na školní úspěšnost romských dětí má nemalý vliv domácí příprava. Celkem 44% dotázaných dětí nepomáhá v rodině s touto přípravou nikdo. Tento fakt může být dán vzděláním rodičů, kdy mají často jen vzdělání základní (52% otců a 56% matek respondentů) nebo dokonce žádné (3% otců a 8% matek respondentů) a nemohou dítěti při přípravě do školy adekvátně pomoci. Dítě je v romské rodině už od dětství vedeno k tomu, aby se o sebe umělo postarat samo a to může být dalším důvodem, proč není věnována dostatečná pozornost jejich přípravě do školy ze strany rodičů.

Hypotéza potvrzena

Hypotéza 4

Romské děti nejsou motivovány k dosahování dobrých výsledků ve škole

Romští rodiče děti nejvíce chválí za dobré známky. Tuto skutečnost uvedlo 48% dotázaných respondentů. Dobré výsledky ve škole chce mít dokonce 100% dětí. Vysoký podíl dětí – 89% dostává doma za dobré výsledky odměny. Také učitel je často za dobré známky chválen (uvedlo 36% dotázaných), ale také za dobré chování. Zde je vhodné poznamenat, že pro 88% respondentů je důležité, co si o nich učitel myslí. Můžeme tedy říci, že ze strany romské rodiny i ze strany učitelů jsou děti dostatečně motivovány k dosahování dobrých studijních výsledků. Nesmíme ovšem opomenout fakt, že pro romské rodiče je samozřejmé, že své dítě chválí téměř pořád a za vše, třeba i za to, že zrovna nic neprovedlo.

Hypotéza nepotvrzena

Výsledky provedeného šetření dokládají, že romští žáci mívají mnohem vyšší počet zameškaných hodin než žáci neromští a že romští rodiče tuto absenci převážně tolerují, přestože může mít velice negativní dopad na studijní výsledky jejich dětí. Dalším zkoumáním se podařilo prokázat, že rodiče romských dětí se dostatečně nevěnují jejich domácí přípravě na vyučování, což jistě také ovlivňuje jejich školní úspěšnost. Na druhou stranu bylo zjištěno, že romské rodiny se snaží motivovat své děti k dosažení dobrých výsledků ve škole, a to odměnami a pochvalou.

Provedeným průzkumem byly zodpovězeny některé další dílčí otázky, týkající se zájmů, volnočasových aktivit romských dětí a jejich osobnostních vzorů.

V oblasti zájmů se projevují u chlapců a dívek jisté odlišnosti. Chlapci ze všeho nejvíce preferují sport. Většina z nich hraje ve volném čase fotbal, jejich největším přáním je být nejlepší ve fotbale a jejich vzory pocházejí také z řad slavných fotbalistů. Hned na druhém místě jsou u nich bojové sporty. Tyto sporty by si přály ovládat a také obdivují některé herce, které tyto sporty propagují. Z toho vyplývá, že u chlapců je nejvíce ceněn pohyb. Tomu by se měla věnovat pozornost při nabídkách volnočasových aktivit. Tanec nebo hra na hudební nástroj zmínili ve svých odpovědích jen minimálně. Dívky mají v oblibě tanec, zpěv a malování, v těchto činnostech by chtěly vynikat. To koresponduje s kladným vztahem romského etnika k umění a přirozeným vlohám tento talent rozvinout. Dívky také několikrát uvedly zájem o sport. Na rozdíl od chlapců považují dívky za své vzory především rodiče, což je velmi pozitivní fakt. Druhé pořadí v oblíbenosti získali u dívek slavní zpěváci. U některých chlapců i dívek je také za vzor považován učitel, což nás jen utvrzuje v tom, že je osobnost pedagoga při vzdělávání nesmírně důležitá. Nesporně zajímavým faktem je, že i když děti uvedly pestrou škálu svých zájmů, tak jejich jednoznačně nejčastěji uváděnou činností ve volném čase, je pobyt venku s kamarády. Většina z nich nechodí do žádných zájmových kroužků a tak své talenty a zájmy nemohou dostatečně rozvíjet. Je to dáno především tím, že za zájmové kroužky je třeba platit a rodiče s jejich nízkým sociálním postavením si to nemohou dovolit. V této oblasti jsou tedy jisté mezery, které by se měly vyplnit. Neadekvátně využitý volný čas totiž děti svádí k páchání různých nepravostí. To platí i pro děti neromské.

ZÁVĚR

V důsledku vzrůstající globalizace se Evropa stává domovem různých etnických menšin. Česká republika se tímto vlivem proměnila v multikulturní společnost. Vzhledem k vysokému zastoupení etnických skupin ve struktuře obyvatelstva naší republiky je důležité, abychom se naučili se vzájemně poznávat, respektovat a spolupracovat.

Proto jsem se rozhodla ve své diplomové práci charakterizovat kulturní specifika vybraných etnických skupin a popsat jejich současný stav v české společnosti, zejména ve vztahu k jejich integraci a vzdělávání. Ze získaných poznatků vyplývá, že Česká republika v uvedených oblastech sice poskytuje mnoho možností, ale pro zlepšení stávající situace je nutné ve větší míře prosazovat multikulturní výchovu v českém školství. Jen tak může být integrace etnických skupin do české společnosti úspěšná.

Nejpočetnější minoritou v České republice jsou Romové. Většina majoritní společnosti je s Romy nespokojená a přála by si, aby se nám ve všem přizpůsobili. Romové jsou však se svojí situací také nespokojeni a chtějí by, aby majorita uznala všechny jejich odlišnosti. Ve své práci jsem se proto rozhodla vystihnout nejpodstatnější rozdíly mezi naší a romskou kulturou tak, abychom romské etnikum dokázali co nejvíce pochopit a poté snad nalézt řešení současných vzájemných konfliktů. Zaměřila jsem se na vše, co se týká Romů – na jejich historii, charakter jejich rodiny, odlišné vnímání času, prostoru, domova, jiný hodnotový systém, odlišný temperament, způsob obživy i na příčiny jejich sociálních problémů (nezaměstnanost, bydlení, zdraví, kriminalita).

Z bližšího poznání kultury romského etnika a také z odhalení příčin jejich problémů vyplývá, že východiska z jejich nynější neuspokojivé situace lze hledat především ve zvyšování jejich vzdělanostní úrovně. V této oblasti je však mnoho překážek, které je nutné překonat. Jednou z nich je znevýhodněné sociokulturní prostředí romského dítěte, které bývá pro vzdělání málo podnětné a motivující. Tato skutečnost pak ovlivňuje jeho nástup do školy, kdy dítě není schopné zvládnout na něj kladené požadavky. Dalším problémem je špatná spolupráce romských rodičů se školou a v neposlední řadě je to nedostatečně uplatňovaná multikulturní výchova.

Existují však možnosti, s jejichž pomocí lze uvedené problémy překonat nebo alespoň snížit. Tyto možnosti jsem ve své práci zčásti definovala. Jsou to například přípravné ročníky, které pomáhají při vyrovnání deficitu, především v komunikačních schopnostech a základních sociálních a hygienických návycích. Asistenti pedagoga zase žákům mohou pomoci s problémy v učení, s jejich úspěšnou adaptací na školu a ve spolupráci školy s rodiči. Projevům nesnášenlivosti lze předejít důsledným uplatňováním multikulturní výchovy. Romské děti by rovněž měly navštěvovat mateřskou školu, která jim usnadní vstup do školy základní. Dále existují různé vládní i nevládní organizace, které se podílí na zvyšování vzdělání romského etnika, a to různými kurzy, školeními, poradenstvím, zájmovými aktivitami, vzdělávacími programy, projekty a návrhy alternativních pedagogických postupů.

Lze tedy zkonstatovat, že majoritní společnost projevuje značnou snahu o zlepšení úrovně vzdělanosti romského etnika a tím i o vyřešení jeho špatného společenského postavení. Předpokladem proto to, aby byla veškerá navrhovaná opatření efektivní, je však pozitivní postoj Romů k samotnému vzdělávání.

Cílem mé práce bylo prostřednictvím odborné literatury lépe poznat a následně také popsat vybrané etnické skupiny a poukázat na pozitivní vliv multikulturního vzdělávání v oblasti jejich integrace. Dalším cílem bylo pochopit romské etnikum v celé jeho složitosti - od historie, přes kulturu a sociální problémy až po vztah ke vzdělání. V oblasti vzdělávání bylo úkolem mé práce zjistit příčiny školní neúspěšnosti romských dětí a poukázat na možnosti řešení v dané oblasti. Tyto cíle byly splněny.

V praktické části bylo cílem diplomové práce zjistit, jak je zajištěna příprava dětí do školy v romské rodině, jak jsou romské děti motivovány k dosahování dobrých výsledků ve škole, jaká je školní absence romských dětí v poměru k dětem neromským a jaký postoj k tomuto problému zaujímají rodiče. Zkoumáním těchto problémů bylo zjištěno, že rodiče se o přípravu dětí do školy příliš nezajímají. Na druhou stranu své děti za dobré výsledky ve škole stále chválí. Zde je třeba brát v potaz skutečnost, že romští rodiče své děti chválí téměř pořád a za vše. Nejnepokojivější je vysoká absence romských dětí v poměru s neromskými dětmi a její tolerance ze strany rodičů. V této oblasti je nutné přijmout potřebná opatření k eliminování tohoto jevu.

Resumé

Tato diplomová práce je zaměřena na charakteristiku jednotlivých etnických skupin v České republice a na problematiku romského etnika ve všech souvislostech, zejména pak ve vztahu k vzdělávání. Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část obsahuje charakteristiku vybraných etnických skupin v české společnosti týkající se především jejich způsobu života, kultury a míry integrace v naší zemi. Část je také věnována jejich vzdělávání, kdy je zde zachycen statistický přehled zastoupení cizinců na různých stupních škol v České republice a pro ilustraci je blíže popsáno vzdělávání národnostních menšin ve městě Brně. Jako řešení problémů spojených s jejich edukací je zde připomenuta možnost multikulturní výchovy v českých školách.

Ve druhé polovině diplomové práce je podrobněji pojednáno o romském etniku, kdy se zabýváme jeho historií od putování až po příchod na české území, specifickými znaky romské rodiny a kultury a také sociálními problémy, se kterými se Romové v České republice potýkají. Značná pozornost je věnována vztahu romského etnika ke vzdělávání, kdy se snažíme v této oblasti najít vhodná řešení stávající neuspokojivé situace.

Praktická část je zaměřena na zjišťování příčin školní neúspěšnosti romských žáků. Zkoumá situaci v rodině romského dítěte, jeho vztah ke škole, zájmy a volnočasové aktivity. Pozornost je také věnována zájmu rodičů o školní přípravu dítěte a příčinám vysoké absence romských žáků ve školách. Formou dotazníků byla ověřována platnost hypotéz, které měly potvrdit, že příprava dětí do školy ze strany rodičů je podceňována, děti nejsou k dobrým výsledkům ve škole dostatečně motivováni, romské děti mají vyšší absenci než děti neromské a častá absence je romskými rodiči tolerována.

V závěru byly shrnuty všechny získané poznatky a navrženy možné cesty k řešení výše uvedených problémů.

Anotace

Martina Čermáková, Charakteristika etnických skupin v české společnosti s důrazem na jejich edukaci, Diplomová práce, UTB Zlín, IMS Brno, 2008, 50 stran

Ve své diplomové práci jsem se zabývala charakteristikou jednotlivých etnických skupin v souvislosti s jejich integrací do české společnosti. Dále moje práce pojednává o problematice romského etnika, a to především o jeho komplikovaném vztahu ke vzdělávání. V práci se snažím přiblížit příčiny školní neúspěšnosti romských žáků a navrhnout opatření ke zlepšení tohoto stavu.

Klíčová slova: vzdělání, národnostní menšiny, multikulturní výchova, Romové, žák, asistent pedagoga, rodina, kultura, dítě, pedagog

Annotation

Martina Čermáková, Characteristic of the ethnic groups in the Czech society with emphasis on their education, Thesis, UTB Zlín, IMS Brno, 2008, 50 pages

In my thesis I dealt with characteristic individual ethnic groups in connection with their integration to the Czech society. My thesis dealt with problems of the Romany ethnic minority, above of complicated relationship of Romanies to the education. Thesis is trying to clarify cause of school ineffectualness of Romany pupils and suggest a solution to this situation.

Keywords: education, national minority, multicultural upbringing, Gipsy, pupil, teacher's assistant, family, culture, child, pedagogue

Použitá literatura:

- BALVÍN, J., Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů, Ústí nad Labem: Hnutí R, 1996
- BARTOŇOVÁ, M. Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, Brno: MSD, 2005
- BUDILOVÁ, L., HIRT, T. Policista v multikulturním prostředí, Praha:Člověk v tísní, 2005
- BURYÁNEK, J. a kol. Interkulturní vzdělávání, příručka nejen pro středoškolské pedagogy, Praha: Člověk v tísní, 2002
- ČANĚK, D. Národ, národnost, menšiny a rasismus, Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996
- ČECH, T., GULOVÁ, L. Texty pro pedagogicko-psychologickou přípravu romských asistentů, Brno: Paido, 2001
- GABAL, I. Etnické menšiny ve střední Evropě, Praha: G+G, 1999
- HORVÁTHOVÁ, J. Kapitoly z dějin Romů, Praha:Člověk v tísní, 2002
- KADLUBINEC, K. Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice, Ostrava: Filozofická fakulta OU, 1997
- KOVAŘÍKOVÁ, M. Pedagogicko-psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti, Praha: Open Society fund, 1998
- KRAUS, B. K otázkám humanitního a sociálního výzkumu, Brno: IMS, 2006
- NAVRÁTIL, P. Romové v české společnosti, Praha: Portál, 2003
- NAVRÁTIL, S., MATTIOLI, J., Systémový přístup ke zvýšení úspěšnosti romských žáků v učení a jeho experimentální ověřování, Brno: Paido, 2002
- NEČAS, C. Romové v České republice včera a dnes, Olomouc: Palackého univerzita, 1993
- NIESEN, J. Rozmanitost a soudržnost, Rada Evropy, 2000
- NOVOSAD, L. Základy speciálního poradenství: struktura a formy poradenské pomoci lidem se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním, Praha: Portál, 2002
- PRUCHA, J. Multikulturní výchova: teorie-praxe-výzkum, Praha: ISV, 2001
- PRUCHA, J. Interkulturní psychologie, Praha: Portál, 2004
- ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme-jde o to jak, Praha:Portál, 1998
- SBORNÍK Z KONFERENCE, Romové, národ bez budoucnosti, Praha, 1999

- SEKYT, V., Národnostní a etnické menšiny v České republice, Praha: Vyšší odborná škola sociálně pedagogická, 2004
- SOUBOR TEXTU K ROMSKÉ PROBLEMATICE, Romové-reflexe problému, Praha, 1997
- ŠIŠKOVÁ, T. Menšiny a migranti v České republice, Praha: Portál, 2001
- ŠOTOLOVÁ, E. Vzdělávání Romů, Praha: Grada, 2001

Internetové zdroje

www.czso.cz (ediční plán 2003, 2006, vzdělávání cizinců, národ. složení obyvatelstva)

www.msmt.cz

www.mpsv.cz

www.vlada.cz (Koncepce romské integrace)

www.ped-muni.cz

www.romove.radio/clanky (historie, kultura, jazyk Romů, diskuse o zvl. školách)

www.brno.cz/halo-brno

www.varianty.cz/clanky (Brabec Jan, Hloušková Lenka, Zeman Václav)

www.tolerance.cz

www.domavCR.cz

www.migrace.com

www.cizinci.cz

www.aktualne.centrum.cz

www.ch.zc/krimi/tym/neznami_romove.asp

www.rvp.cz/sekce

www.romove.cz

www.clovekvtisni.cz

www.sbscz.cz

Přílohy:

1. Stručný přehled romských organizací a iniciativ

a) oblast sociálního poradenství a pomoci

- ❖ Sociálně-právní poradna – Občanské sdružení přátel města Milovic

b) oblast lidských práv

- ❖ Občanské sdružení za lidská práva Romských občanů
- ❖ Občanské sdružení ROMODROM
- ❖ Výbor pro odškodnění romského holocaustu
- ❖ Nadace Tolerance
- ❖ Hnutí občanské svobody a tolerance
- ❖ Poradna pro občanství, občanská a lidská práva
- ❖ Dokumentační středisko pro lidská práva
- ❖ Helsinské občanské shromáždění
- ❖ Romské centrum pro střední a východní Evropu
- ❖ Sdružení Dženo

c) oblast kultury

- ❖ Muzeum romské kultury
- ❖ Občanské sdružení Slova 21
- ❖ Společnost přátel časopisu Romano Džaniben
- ❖ Nadace Díla pro národ
- ❖ Sdružení olašských Romů v ČR
- ❖ Fond porozumění a naděje
- ❖ Matice romská
- ❖ Občanské sdružení Khetane-Spolu
- ❖ Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové
- ❖ Galerie Romale

d) oblast vzdělávání

- ❖ Romská střední škola sociální v Kolíně
- ❖ Romské studentské informační centrum Athinganoi
- ❖ Open Society Fund Praha
- ❖ Nová škola, o.p.s.
- ❖ Nadace Dr. Rajka Djuriče

- ❖ Společenství Romů na Moravě
- ❖ The Foundation for a Civil Society
- ❖ Nadace rozvoje občanské společnosti
- ❖ Nadace Mosty
- ❖ Společenství Romů na Moravě
- ❖ Sdružení dětí a mládeže Romů ČR
- ❖ Centrum romistiky
- ❖ Nadace Roman Čhave
- ❖ Čhavorikane luma
- ❖ Projekt Schola
- ❖ Nadávka InfoRoma

e) volný čas

- ❖ Český západ
- ❖ Drom, romské středisko
- ❖ Lače čhave
- ❖ Dům romské kultury
- ❖ Nízkoprahový klub Pavlač
- ❖ Romodrom
- ❖ Dětský klub „10“

f) strany a sdružení

- ❖ Romská občanská iniciativa
- ❖ Demokratická aliance Romů ČR

Podrobnosti k jednotlivým organizacím a jejich aktualizaci lze najít na internetových stránkách www.romove.radio.cz